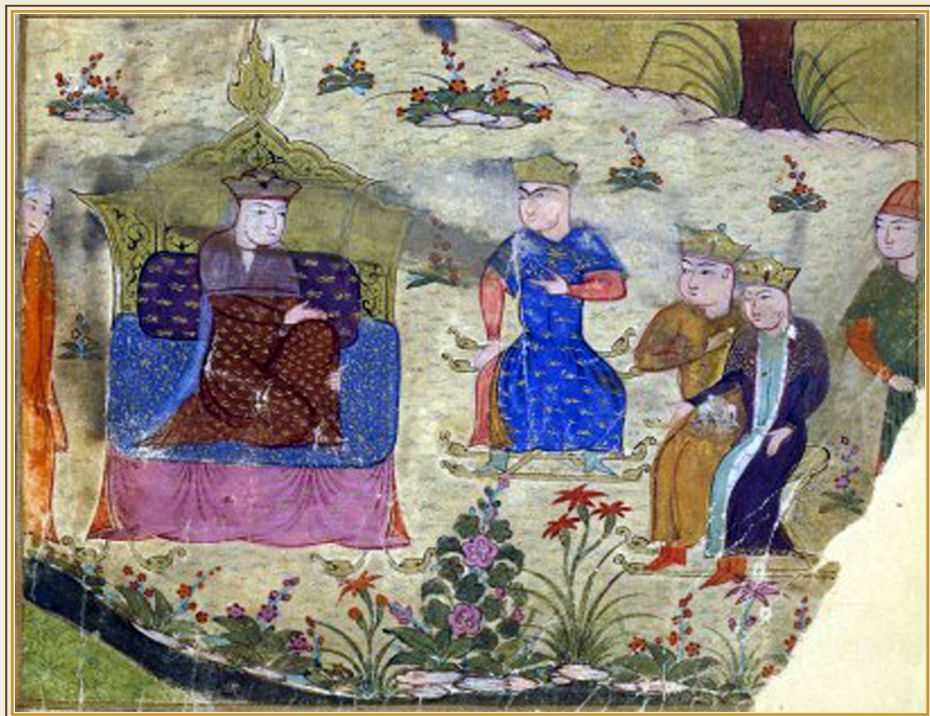

RAŠÍD AD-DÍN

DĚJINY ČINGISCHÁNA

DÍL PRVNÍ

Předkové a cesta k chánskému trůnu

ze Sborníku letopisů (Džámi at-tavárich)

ČESKÝ VÝBOR S VYSVĚTLIVKAMI

podle ruského překladu I. N. Berezina, Petrohrad 1868

Dějiny Čingischána

Rašíd ad-Dín Fazlulláh Hamadání (asi 1247–1318)

Džámi at-tavárich (Sborník letopisů), svazek I, část 2

Díl první: předkové Čingischánovi a cesta k chánskému trůnu

Český výbor s vysvětlivkami

podle ruského překladu I. N. Berezina

(*Труды Восточного отделения Императорского Русского
археологического общества*, ч. XIII, Petrohrad 1868)

Obálka: Alan Qo'a a její synové. Iluminace z rukopisu Rašídova *Sborníku letopisů*, Herát, kolem 1430 (Paříž, Bibliothèque nationale de France, Supplément persan 1113). Volné dílo.

Obsah

Poznámka k tomuto vydání	4
I. Předkové Čingischánovi: od Dobun-bajana po Tumbinaj-chána.	7
II. Předkové Čingischánovi: Qabul-chán, Bartan-bahadur a Jesügej- bahadur	31
III. Rod Čingischánův, jeho manželky a potomci	53
IV. Od narození Čingischánova po první války s Tajčuty, Džamuchou a Tatary	66
V. Čingischán a Ong-chán: cesta k chánskému trůnu	84
Tiráž	122

Poznámka k tomuto vydání

Co je tato kniha

Rašíd ad-Dín Fazlulláh Hamadání (asi 1247–1318) byl lékař a vezír mongolských vládců Íránu, ílchánů Gházána a Öldžejtüa. Na Gházánův příkaz sestavil v letech kolem 1300–1310 perský *Sborník letopisů* (*Džámi at-tavárich*), první dějiny světa, jaké kdy vznikly: vedle Mongolů v nich jsou Turci, Číňané, Indové, Židé, Frankové i islámští panovníci. Jádrem díla je první svazek, dějiny Mongolů. Rašíd pro ně čerpal z mongolské *Zlaté knihy* (*Altan debter*), uložené v chánské pokladnici a cizím nepřístupné, a z ústního podání mongolských hodnostářů a samotného Gházána. Proto jsou jeho dějiny Čingischána nejpodrobnějším životopisem dobyvatele, jaký se dochoval, vedle mongolské *Tajné kroniky* a čínských pramenů.

Tento svazek obsahuje druhou část prvního svazku Rašídova díla až po Čingischánovo nastolení na chánský trůn. Kapitola první vypráví deset příběhů o Čingischánových předcích – od Dobun-bajana a Alan Qo'y, která počala syny z paprsku světla, přes Bodončara, Qajdua a Qabul-chána až po Čingischánova otce Jesügej-bahadura. Kapitola druhá začíná Čingischánovým rodem (manželky, synové, dcery, zeťové) a pokračuje jeho životem od narození přes léta strádání, boje s Tajčiuty, Merkity a Tatary, nepřátelství Džamuchy a spojenectví i rozchod s kerejtským Ong-chánem až k Ong-chánově porážce a nastolení Čingischána na trůn (rok prasete, 599 hidžry, tj. 1203; velký kurultaj, na němž přijal titul Čingischán, se podle ostatních pramenů konal roku 1206).

Z čeho je překládáno

Předlohou je ruský překlad orientalisty Ilji Nikolajeviče Berezina (1818–1896): *Сборник летописей. История монголов. Сочинение Рашид-Эддина. История Чингиз-хана до восшествия его на престол*, Труды Восточного отделения Императорского Русского археологического общества, ч. XIII, Petrohrad 1868 (digitalizovaný exemplář Illinoiské univerzity v Google Books). Berezin překládal z perských rukopisů a svazek doplnil perským textem a obsáhlými poznámkami, z nichž jsou některé

převzaty do vysvětlivek (označeny „Berezin:“). Úvod o turkických a mongolských kmenech vydal Berezin zvlášť (ч. V, 1858); v tomto českém výboru vychází jako úvodní svazek *Turkické a mongolské kmeny*. Pokračování, dějiny Čingischána od nástupu na trůn do smrti, roku 1888 (ч. XV); to vychází v tomto českém výboru jako díl druhý (kapitoly VI–XII).

Jde tedy o překlad z překladu, nikoli z perštiny. Berezinovo čtení jmen je místy zastaralé a perské rukopisy, z nichž pracoval, byly porušené; tam, kde novější edice a překlady čtou jméno nebo místo jinak, je to řečeno ve vysvětlivce. Pro tuto kontrolu byl konzultován moderní anglický překlad W. M. Thackstona (Harvard 1998), a to jen jako pomůcka k ověření smyslu a čtení jmen; z jeho textu ani poznámek nic převzato nebylo.

Co je a co není přeloženo

Rašídův text je přeložen z velké většiny v úplnosti: všechna vyprávění, pověsti, řeči, poselství a charakteristiky osob. Shrnutím, vysazeným kurzívou v hranatých závorkách, jsou nahrazeny jen rodokmenné tabulky a čisté výčty potomků; jména v nich uvedená jsou ve shrnutí zachována. Mongolská jména jsou přepsána v podobě obvyklé v české odborné literatuře (Temüdžin, Jesügej, Hö'elün, Džamucha, Ong-chán, Tajčiuti, Kerejti), nikoli v Berezinově podobě; výrazně odlišné Rašídovy tvary jsou uvedeny ve vysvětlivce. Rašíd datuje podle dvanáctiletého zvířecího cyklu a podle hidžry; přepočet na křesťanský letopočet je ve vysvětlivkách. Číslování vysvětlivek začíná v každé kapitole znovu.

Poznámka o vzniku překladu a o umělé inteligenci

Pracovní překlad vznikl s pomocí jazykového modelu (Claude, Anthropic) a byl zčásti srovnán s předlohou, nikoli s perským originálem. Nejde o vědeckou edici. Model četl celý Berezinův ruský text a jeho poznámky, pořídil výbor, překlad, shrnutí i vysvětlivky; v druhém kroku byl český text znovu srovnán po větách s Berezinovým zněním a s jeho poznámkami (opět jazykovým modelem) a opraveny nalezené nepřesnosti. Zadávatel výboru určil předlohu, rozsah a pojetí a rozhodl o způsobu prezentace; jednotlivé věty s předlohou nesrovnával.

Údaje ve vysvětlivkách, které nepocházejí od Berezina, vycházejí z obecně dostupné historické literatury a pro toto vydání nebyly znovu ověřovány v pramenech; nejisté údaje jsou tak označeny. Kdo potřebuje citovat, ať sáhne po perském textu, po Berezinovi nebo po vědeckých překladech; tento výbor má sloužit ke čtení.

Licence

Rašídův perský text i Berezinův ruský překlad (1868) jsou volným dílem. Tento český překlad, shrnutí a vysvětlivky jsou zveřejněny pod licencí Creative Commons Uveďte původ – Neužívejte komerčně 4.0 Mezinárodní (CC BY-NC 4.0): lze je volně šířit, kopírovat, upravovat a dále zveřejňovat za podmínky uvedení původu, nikoli však k obchodním účelům (prodej, placený obsah, reklama apod.); komerční užití je možné jen s předchozím souhlasem provozovatele Starých textů (liborpetricek@gmail.com) – doporučená citace: „Rašíd ad-Dín, Dějiny Čingischána, díl první. Český výbor s vysvětlivkami podle ruského překladu I. N. Berezina (Petrohrad 1868), pracovní překlad pořízený s pomocí jazykového modelu, 2026, Staré texty, www.stare-texty.cz, CC BY-NC 4.0.“ Při dalším zveřejnění prosím uveďte jako původní zdroj Staré texty s odkazem na www.stare-texty.cz. Plné znění licence: creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.cs.

I. Předkové Čingischánovi: od Dobun-bajana po Tumbinaj-chána

[Touto kapitolou začíná druhá část prvního svazku Rašídova Sborníku letopisů. První část, rozsáhlý úvod o turkických a mongolských kmenech, jejich rodech, sídlech a pověstech, vydal Berezin zvlášť roku 1858; Rašíd se k ní v dalším textu často odvolává jako k „Úvodu“ nebo k „větším“ jednotlivých kmenů. Druhá část má dvě kapitoly: kapitola první obsahuje úvod a deset příběhů o Čingischánových předcích od Dobun-bajana a Alan Qo'y po Jesügej-bahadura, kapitola druhá je věnována samotnému Čingischánovi. Tento oddíl výboru zahrnuje úvod, příběhy o Dobun-bajanovi, Alan Qo'e, Bodončarovi, Dutum-Menenovi, Qajdu-chánovi, Baj-Šingqorovi a Tumbinaj-chánovi a první oddíl příběhu o Qabul-chánovi (jeho synové); vyprávění o Qabulových činech následuje v další kapitole. Rodokmenné tabulky, jimiž Rašíd uzavírá každý příběh, jsou nahrazeny stručnými shrnutími v hranatých závorkách.]

Druhá část prvního svazku knihy Sborník letopisů. Vyprávění o vladařích kmenů mongolských, turkických a jiných. Tato část obsahuje dvě kapitoly.

Kapitola první: příběhy o předcích Čingischánových

Příběhy o předcích a dědech Čingischánových s vyprávěním o poměrech jejich příbuzných.

Těch příběhů je deset. Napřed bude předeslán úvod, který vykládá, jak se objevili; potom, bude-li se to líbit jedinému a všemi ctěnému Bohu, vyplyne z pera postupně deset příběhů.

Úvod: odkud a kdy vzešla moc Čingischánových otců

Budiž známo, že všechny turcké kmeny a mongolské rody, o nichž již byl podán výklad, nikdy neměly mocného samovládce, který by vládl všem kmenům: každý kmen měl nějakého svého vladaře a knížete a po většinu času spolu válčili, nepřátelili se, přeli se a soupeřili a navzájem se loupili, podobně jako Arabové, kteří žijí v této zemi. Každý kmen má

zvlášť nějakého svého emíra a jeden druhého neposlouchají. Čínský lid, protože sídlil v sousedství těchto kmenů, jejich krajů a jurtů, v každé době pobíjel mnoho z těch kmenů, které kočovaly při čínské zemi, a ony zase loupily a plnily čínskou zemi. Protože čínští samovládci museli na tyto mongolské kočovníky ustavičně myslet, učinili veškerá opatření, jak je zazdržet: mezi čínskou zemí a těmi kmeny postavili zeď podobnou zdi Alexandrově,¹ kterou mongolsky nazývají ongu a turecky bugurga. Na jedné straně té zdi je řeka Qara-müren, řeka nesmírně veliká, přes kterou nelze přejít; na druhé straně, na hranici země Džurčedů, dosahuje až k moři. Čínští samovládci měli kmen Önggütů za vojáky a oddané služebníky a svěřili jim průchod ongu; ten kmen jej vždy střežil. Za Čingischána se jejich náčelník Alaquš-egin s ním spojil a průchod mu vydal, jak bylo zčásti řečeno ve větvi Önggütů² a jak bude později na svém místě rozvedeno.

U těchto zmíněných kmenů je zvlášť mnoho historií a vyprávění, ale do těchto končin nedošly a poměry jejich starších nejsou spolehlivě známy v podrobném výčtu; každý kmen zná jen některá ze svých vyprávění, protože neměli dějepis, podle něhož by posuzovali události minulých věků a uplynulých epoch a s nimiž by, jak se sluší, pronikli k zahalené pravdě. Pokud jde o jejich pozdější dobu — od chvíle, kdy Nejvyšší Pán poručil, aby se ukázalo štěstí a panství Čingischánových předků a dědů, a ze všech mongolských větví vyvolil a vyznačil větev Dobun-bajana a Alan Qo'y, s nimiž jsou Čingischán a jeho příbuzní spřízněni —, i když o ní není žádná určitá kronika, bude to přece odhadem a přibližně čtyři sta let.³ Z obsahu jednotlivých oddílů jejich historie, která se chová v pokladnici, a ze slov starců, kteří mnoho viděli, je známo, že od prvních časů chalífátu Abbá-

1. Alexandrova zeď (sadd-i Iskandar): podle islámské tradice (Korán 18:94–97) val, který Alexandr Veliký postavil proti divokým národům Gog a Magog; zde je míněna Velká čínská zeď, resp. pohraniční valy severní Číny. „Čínou“ (Chitaj) Rašíd rozumí severní Čínu, za Čingischánova mládí říši džurčedské dynastie Ťin (1115–1234); Džurčedi (Berezin: Džurdžeje) byli tunguzský národ z Mandžuska. Řeka Qara-müren („Černá řeka“) je Žlutá řeka (Chuang-che).

2. Önggüti: turkický, nestoriánsky křesťanský kmen při severní hranici Číny (v dnešním Vnitřním Mongolsku), který pro Ťiny střežil pohraniční val. Jejich náčelník Alaquš-egin se kolem roku 1204 přidal k Čingischánovi. „Větví“ Rašíd nazývá jednotlivé stati svého úvodu o kmenech.

3. Rašíd psal kolem roku 1300, čtyři sta let zpět tedy vede do 9.–10. století. Abbásové chalífově vládli od roku 750, Sámánovci v Mávárannahru a Chorásánu asi 819–999. Rodokmen od Alan Qo'y po Čingischána (nar. asi 1162) má u Rašída deset pokolení, v Tajné kronice o jedno více, což ukazuje spíše na 10. století.

sovců a od věku vlády Sámánovců až do této doby vzešlo z tohoto rodu během té doby tolik kmenů, že je nelze jednotlivě vyčíslit a jejich popis se do textu knih nevejde. Z popisu jejich rodu a větví bylo — kromě toho, co jednotlivě známo není — zmíněno nebo bude vyloženo to, co je srozumitelné, k potvrzení tohoto postupu a upevnění tohoto smyslu.

Nyní započneme vyprávění, historie a popis rodu a větve Čingischánovy a jeho příbuzných od Dobun-bajana a Alan Qo'y; o každé větvi podáme zvlášť výklad, a každou tu větev zakreslíme, zaneseme do tabulek a upevníme, s pomocí Nejvyššího Pána.

Příběh o Dobun-bajanovi a jeho choti Alan Qo'e

Vyprávění o Dobun-bajanovi a jeho choti Alan Qo'e a příběhy, které se týkají zvláště jejich historie, mimo to, co přichází na jiných místech. Sestává ze dvou oddílů.

Oddíl první: výklad o počátku jejich poměrů

Turečtí vypravěči, pravdiví ve slovech, vykládají, že všechny mongolské kmeny pocházejí z rodu oněch dvou mužů, kteří odešli do Ergene-qunu.⁴ Z těch, kteří odtamtud vyšli, byl vážený beg, hlava a vůdce několika kmenů, jménem Börte-čino;⁵ Dobun-bajan, manžel Alan Qo'y, a několik dalších kmenů jsou z jeho rodu. Měl mnoho žen a dětí. Se starší ženou jménem Qo'ai-maral měl syna, který byl nejšťastnější z jeho dětí a dosáhl královské hodnosti; jmenoval se Bitedži-qa'an.

Ten měl syna jménem Timadž, který zaujal místo otce. Tento Timadž měl pět synů; nejstarší, jménem Kiču-mergen, zaujal jeho místo. Vypráví se, že ti čtyři další synové chtěli odejít ze svého obydlí a sídla do jiných zemí;

4. Ergene-qun: podle pověsti, kterou Rašíd vypráví v úvodu o kmenech, byli dávní Mongolové poraženi a vyhubeni a jen dva muži, Nükü a Qijan, se s rodinami uchýlili do horského údolí sevřeného skalami. Po staletích se tam jejich potomstvo rozmnožilo a ven se dostalo tak, že kovářskými měchy a ohněm protavili železnou horu. Tajná kronika tuto pověst nezná.

5. Börte-čino (Berezin: Burtečino) znamená mongolsky „šedý (šedomodrý) vlk“, jméno jeho ženy Qo'ai-maral (Berezin: Goa-maral) „plavá laň“. Touto dvojicí začíná rodokmen i v Tajné kronice a v mongolských letopisech. Berezin v tom spatřuje legendu úhnoucí k zázračnu a připomíná, že čínské kroniky vyprávějí o vlkovi či vlčici jako praotci Turků a Ujgurů; jde podle něho o motiv společný celé Střední Asii.

oddělovalo je však rameno řeky. Nasbírali mnoho suchého trusu, svázali z něho cosi jako vor, kterému se zde říká kelek, usedli na něj, přepravili se přes řeku a dorazili do jiné země. Říká se, že kmen Dörben je z jejich rodu, protože dörben znamená „čtyři“ a mají s oněmi čtyřmi spojitost a vztah.

Z rodu nejmladšího z nich jeden muž jménem Kulun-sakal jednou zabil horského býka; jakýsi muž z kmene Bajaut jménem Bajalyk přivedl svého syna a prodal mu ho za kus býčího masa. Protože Kulun-sakal byl příbuzný manžela Alan Qo'y, daroval to dítě Alan Qo'e; většina Bajautů, kteří jsou otroky Čingischánova rodu, pochází z rodu toho chlapce.⁶ Kiču-mergen měl syna, který zaujal jeho místo, jménem Kučum-bugrul. Ten měl syna, který usedl na jeho místo; jmenoval se Jeke-nidün. Ten měl syna jménem Sam-soči, který nastoupil na místo otce. Ten měl syna jménem Qali-qadžu, který se stal otcovým nástupcem. Od něho se narodil Dobun-bajan.⁷ Jejich jurt⁸ byl při Ononu, Kerulenu a Tule; to jsou tři řeky, které vytékají z hory Burchan Chaldun.⁹

Oddíl druhý: vyobrazení Dobun-bajana a jeho choti Alan Qo'y a výklad o rodu a větví jejich dětí

Zmíněný Dobun-bajan měl nesmírně bezúhonnou choť jménem Alan Qo'a z kmene Qorlas. Měl s ní dva syny: jeden se jmenoval Belgünütej a druhý Bügünütej.¹⁰ Dva mongolské kmeny jsou z jejich rodu. Někteří je počítají

6. Berezin upozorňuje, že vysvětlení původu Dörbenů (později jednoho z ojratských kmenů) v Rašídově úvodu o kmenech chybí, a připomíná vyprávění Sanang Sečena a Tajné kroniky o čtyřech synech jednookého Duva-soqora, bratra Dobunova, od nichž se Dörbeni odvozovali. Obdobnou příhodu jako o Kulun-sakalovi vypráví Tajná kronika o samotném Dobunovi: chudý muž z rodu Ma'alig-Bajaut mu za kus zvěřiny dal svého syna a ten se stal služebníkem v jeho domě.

7. Berezin srovnává tuto řadu s mongolskými letopisy: Rašíd má od Börte-Čina po Dobuna devět pokolení, Altan tobči jedenáct, Sanang Sečen dvanáct; delší řadu má i Tajná kronika, kde se Dobun nazývá Dobun-mergen („střelec“) a jeho otec Toroqoldžin-bajan. Berezin soudí, že Rašíd rodokmen zkrátil snad záměrně na posvátné číslo devět, a navrhuje číst Qordžu místo Kiču a Qali-qadžu místo Qali-qadžu.

8. Jurt: u Rašída kočovní území, domovské pastviny rodu (mong. nutuq), nikoli stan.

9. Berezin: Burqadu, varianta jména, kterou má i Altan tobči. Burchan Chaldun v pohoří Chentej je posvátná hora Mongolů, na níž se podle Tajné kroniky Čingischán v mládí ukryl před Merkity. Tula ve skutečnosti ústí do Orchonu; prameny všech tří řek však leží blízko sebe.

10. Qorlasové (Qorulas) jsou podle Rašídova úvodu odnoží Kungirátů; podle Tajné kroniky byla Alan Qo'a dcerou Qorilartaje-mergena z kmene Qori-Tumatů. Jména synů má Berezin v podobě Bulgunut a Bugunut; sám navrhuje číst mongolštější podoby Bulgunutaj a Bugunutaj, Tajná kronika je má jako Belgünütej a Bügünütej. Od nich se odvozovaly kmeny Belgünüt a Bügünüt.

k Nirunům, poněvadž jejich matkou byla Alan Qo'a, jiní k Darlekinům, protože Niruny odvozují výhradně od oněch tří synů, kteří se Alan Qo'e narodili po manželově smrti.¹¹ Je v tom mnoho zmatku, avšak větší známosti požívá a analogii je bližší tato druhá verze. Z větve těchto dvou zmíněných synů není v této zemi nikoho kromě jednoho muže, který slouží s vyznamenáním v jedné tisícině; říká se, že i v Mongolsku je jich málo. Dobun-bajan, manžel Alan Qo'y, zemřel mlád.

[Tabulka: Dobun-bajan a Alan Qo'a, pod nimi jejich synové Belgünütej a Bügünütej.]

Počátek vyprávění o Alan Qo'e a jejích dětech

Počátek vyprávění o Alan Qo'e a jejích dětech, zrozených po skonu jejího manžela.

Podstata moudrosti Nejvyššího a Nejsvětějšího Pána spočívá v tom, aby v každé době sloužily k projevení stop Jeho moci v tomto bídém a zlém světě podivuhodné věci. Jedním z projevů toho je existence slavné osobnosti, již není rovno, na kterou hledí zrak Pánovy milosti a kterou chrání dobrota Božího slitování, aby mudrci poznali tento smysl a lidé jasně dosvědčovali dokonalost Jeho všemohoucnosti, vytrvale a neustále vzdávali díky za božskou milost Páně a věděli bezpečně, že v celku i jednotlivě je řetěz stvoření a událostí připoután a upevněn k vůli Stvořitele, který nepotřebuje příčiny, a k rozhodnutí Tvůrce, jenž řekne „Budiž!“ a jest:¹² co chtěl, učinil, a co bude chtít, učiní. „Bůh činí, co chce, a rozhoduje, jak se Mu líbí.“ Potvrzením tohoto smyslu a doložením tohoto postupu je podivuhodná příhoda a úžasná událost s Alan Qo'ou, které se podle mínění Mongolů — za to odpovídá vypravěč! — z čistého lůna, bez prostřednictví manželství a pohlavního spojení, narodili tři moudří synové. Jejich zrození patří k nejpodivuhodnějším zvláštnostem a nejvzácnějším událostem. Je-

11. Nirun a Darlekin (Berezin: Dorligin): Rašídovo základní dělení Mongolů. Nirun (mong. niru'un „hřbet, páteř“) vykládá jako „čisté bedro“; Niruni jsou potomci tří synů, které Alan Qo'a počala po manželově smrti z nebeského světla, Darlekini „obyčejní“ Mongolové odvozovaní od uprchlíků z Ergene-qunu (mj. Kungiráti, Uriangchajové, Ikiresové).

12. Koránské formule kun fa-jakún (např. 2:117, 36:82). Také další arabské výroky v této pasáži jsou koránské citáty, které Berezin identifikuje: „Bůh činí, co chce...“ (14:27 a 5:1), „potomstvo, jedni z druhých“ (3:34) a v řeči Alan Qo'y „některé domněnky jsou hřích“ (49:12).

jich potomci se podle výroku „potomstvo, jedni z druhých“ stali nesčetnými větvemi a nekonečnými kmeny, a až do skonání světa a vymření lidského pokolení zůstane krásná zpráva o nich trvalá a věčná, a to díky požehnané existenci kvintesence té dynastie a nejlepšího výtažku toho domu, samovládce pravé víry a zastávce víry Boží, sultána Mahmúda Gházán-chána — kéž Pán prodlouží jeho sultánství a povýší jeho stupeň!¹³

Příběh o Alan Qo'e a jejích třech synech

Vyprávění o Alan Qo'e a jejích třech synech, zrozených po skonu jejího manžela, podle tvrzení a mínění Mongolů. Sestává ze dvou oddílů.

Oddíl první: úvod o jejích poměrech, její vyobrazení a větev jejích dětí

Vypravěči vykládají, že Dobun-bajan, manžel Alan Qo'y, zemřel mlád. Předurčení Stvořitele, jenž nepotřebuje příčiny, však bylo takové, aby se na světě objevil samovládce, pán šťastné konjunkce planet,¹⁴ mocný vykonavatel své vůle, který by pod svůj rozkaz přivedl všechny země světa a pod jeho poddanství a poslušnosti šíje vzpurných tyranů. Jeho bytost bude tak mocná, že dokáže ukázat panství nad světem a vládu nad lidskými pokoleními. Po něm budou všichni samovládci a vládcové pozemského světa z jeho rodu, podobně jako perlová lastura, v jejímž nitru se léty tvoří jediná perla, a nikdo neví, která lastura to je. Potápěči se ustavičně noří do moře, aby tu perlu našli, vynášejí mnoho lastur a získávají perel bez míry; a třebaže se všechny ty perly uplatní, každá na svém místě, a ze všech se stává drahocennost — kupci je navlékají na nit, každou vhodnou prodávají kterémukoli kmeni a kterémukoli člověku a provozují tím obchod a výdělek —, přece hledaným cílem ze všeho je ona slavná perla. Z dokonalosti své moci učinil On (Bůh) čisté lůno Alan Qo'y lasturou drahocenné perly Čingischánovy existence a jeho bytost tam skutečně stvořil z čistého světla. Z rodu Alan Qo'y vzešlo mnoho větví a kmenů a je jich tolik, že kdyby se se-

13. Mahmúd Gházán (vládl 1295–1304), ílchán Íránu, pravnuke Hülegüův, který roku 1295 přijal islám. Z jeho podnětu začal jeho vezír Rašíd ad-Dín sepsávat dějiny Mongolů; dílo bylo dokončeno za Gházánova bratra Öldžeitüa.

14. Sáhíb-qirán, „pán (šťastné) konjunkce“: čestný titul panovníka, v jehož horoskopu se sešly Jupiter a Saturn a jemuž byla tím předurčena vláda nad světem; později jej proslavil Tímúr.

četli jednotlivci, bylo by jich přes sto tümenů.¹⁵ Všichni mají odvozený a jasný rodokmen, protože mongolským obyčejem je uchovávat původ předků a dědů; každému novorozenému dítěti vykládají a vysvětlují jeho původ, tak jako jiní říkají: „je prý z toho a toho národa“. Proto mezi nimi není nikoho, kdo by neznal svůj kmen a původ. Kromě Mongolů nemají jiné národy takový obyčej, vyjma Arabů, kteří svůj původ uchovávají — podobně perlám, jež vyšly z oněch lastur, když potápěči božského stvoření vynesli a otevřeli z hlubin moře lastury kvůli oné zmíněné drahocenné perle. Podstatou všeho je Čingischán a zvláště podstatou jeho slavného rodu je Vladař, útočiště světa, zastánce náboženství Páně, sultán Mahmúd Gházánchán — kéž Pán prodlouží jeho panování! —, který upevnil pravou víru a vychoval pravověrné. Každý příkaz šari'y a tariqy, který během dnů a časů zeslábl a jež se nevěřící a mnohobožci hanou snažili odstranit, všechny oživil, docela vyhladil falešné zvyky a zřízení a vztyčil stavbu islámu.

*Ó šťastné znamení, které vykopávají v Číně a Chotanu, dokud tě jako kvítek lásky nepřinesou do Chorásánu!*¹⁶

V souladu s tímto úvodem se vypráví — za to odpovídá vypravěč! —, že když Alan Qo'a nějaký čas zůstávala bez manžela, spala jednou v domě; otvorem ve stanu vniklo světlo a vešlo do jejího lůna. Podivila se tomu, polekala se a nikomu o tom neřekla. Po nějakém čase poznala, že otěhotněla. Když se přiblížil čas porodu, sešli se bratři a příbuzní jejího manžela a řekli: „Jak je to možné, aby žena bez muže tajně vstoupila do manželství, takže otěhotněla?“ Alan Qo'a jim odpověděla:

„Protože jsem porodila dítě bez muže, bude vaše domněnka a mínění, které si utvoříte, podle zdání v každém případě oprávněné. Není však pochyb, že „některé domněnky jsou hřích“. Jak bych se dopustila nechvalného činu, který by byl příčinou hanby? Věřu, každou noc ve snu vidím, jak se ke mně neslyšně blíží kdosi světlovlasý a modrooký a tiše se zase vzdaluje; vidím to vlastníma očima. Mimo tuto věc je

15. Tumen: mongolsky „deset tisíc“, též vojenská jednotka o deseti tisících mužích. Sto tümenů by tedy byl milion lidí.

16. Berezin: v originále mihr-giyáh, „bylina lásky“ (patrně mandragora), tajemná rostlina, jejíž majitel je všemi milován; Berezin připomíná obdobnou ruskou lidovou pověru. Chotan je oáza v Tarimské pánvi, Chorásán východní provincie Íránu, kde Gházán před nástupem na trůn vládl.

každá domněnka, kterou o mně pojmete, lživá. Tyto děti, které jsem porodila, jsou jiného druhu: až vyrostou, budou samovládci a chány všech národů, a tehdy bude vám i ostatním kmenům, qaraču, zjevné a pravdivé, jak to se mnou bylo.“¹⁷

Když Alan Qo'a podala tímto způsobem vysvětlení, ukázala se ve všem jako pravdomluvná, její cudnost jim byla nepochybná, nepřeli se s ní, neznepokojovali ji a věděli, že její slova jsou pravdivá a řeč spravedlivá. Alan Qo'e se narodili tři synové:¹⁸ nejstarší se jmenoval Buqun-qatagi a všechny kmeny Qatagin jsou z jeho rodu. Prostřední se jmenoval Buqatu-saldži; je praotcem saldžiutských kmenů. Nejmladší se jmenoval Bodončar-chán; ten je kvintesencí plodu toho rodokmenného stromu. Z jeho rodu vzešlo množství kmenů, jak bude později vyloženo a vylíčeno jejich rozvětvení, a k němu sahá původ Čingischánův.

[Tabulka: Alan Qo'a; pod ní tři synové — Buqun-qatagi, od něhož pocházejí všechny kmeny Qatagin, Buqatu-saldži, od něhož pocházejí všechny kmeny Saldžiut, a Bodončar, k němuž sahá větev Čingischánova.]

Rod těchto tří synů se obecně nazývá Nirun: tím se ukazuje na čisté símě Alan Qo'y. Tyto kmeny požívají plné úcty.

Oddíl druhý: výklad o poměrech větví těchto tří dětí Alan Qo'y

Věz, že z těchto tří synů vzešlo mnoho větví a kmenů; všechny se nazývají Nirun, tj. vzešly z čistého semene, čímž se míní čisté bedro a lůno Alan Qo'y. Tyto kmeny požívají plné úcty: z ostatních kmenů vynikají jako perla z lastury a plod ze stromu. Ty mongolské kmeny, které nejsou Nirun, jak bylo podrobně zmíněno v Úvodu, se všechny nazývají Darlekin. Kmeny

17. Qaraču (Berezin: charadžu), mong. „černí“: prostí lidé, poddaní; tak se později nazývali všichni, kdo nebyli z Čingischánova rodu. Tajná kronika líčí tutéž scénu jinak: Alan Qo'a vysvětluje své zázračné početí dvěma starším synům, kteří ji podezírali — v noci k ní prý dýmnickem vcházel zářivě žlutý muž a odcházel jako žlutý pes po měsíčních paprscích —, a pak všech pět synů učí svornosti podobenstvím o svazku šípů.

18. Berezin: čínské letopisy znají jen tři syny Alan Qo'y a Bodončar se podle nich narodil sám, nikoli jako jeden ze tří; mongolské letopisy i Rašíd jí připisují pět synů, dva s manželem a tři zázračné. Rašíd podle Berezina rozvádí zázračné početí tak obšírně proto, aby z ní sňal skvrnu, která na ní v tradici lpěla, a dodal rodu Čingisovců zázračný původ. Jméno prostředního syna čte Berezin Bugu-Saldži, novější edice a Tajná kronika Buqatu-saldži.

Belgünüt a Bügünüt se sice rovněž zrodily z téhož kořene, ale protože jejich předkem byl Dobun-bajan, nazývají se také Darlekin.

V této době se jménem ötegü bo'ol nazývá jeden z mongolských kmenů, ale za Čingischánova věku bylo toto jméno jejich obecným označením. Ötegü bo'ol znamená, že jsou otroky a syny otroků Čingischánových předků a dědů.¹⁹ Některé z nich, kteří za Čingischána prokázali chvályhodné služby a získali pevná práva, z toho důvodu nazývají ötegü bo'ol. O těch, kteří pevně zachovávají cestu ötegü bo'ol, bude každý zmíněn na svém místě; zde byl podán výklad v potřebné míře, aby bylo známo, co toto jméno znamená.

Tyto mnohé větve, které jsou všechny Nirun, byly sice s Čingischánem spřízněny a starší z jejich rodu byli begové a chatuny, protože však Čingischán byl chánem, pánem konjunkce planet, samovládcem země a času, staly se všechny mongolské kmeny a rody, vlastní i cizí, jeho otroky a služebníky. Zvláště ti z příbuzných, strýců a bratranců, kteří za bojů a válek stáli při jeho nepřátelích a bojovali proti němu, jsou nižšího stupně než ostatní, a mnozí se stali otroky otroků, jak bude na svém místě vyloženo, kdy a z jaké příčiny se kdo otrokem stal.

Příběh o Bodončar-chánovi

Vyprávění o Bodončar-chánovi, popis jeho manželek a dětí a poměry jejich rodu. Sestává ze dvou oddílů.

Oddíl první: předmluva o poměrech jeho dětí

Bodončar byl třetí syn Alan Qo'y; ve své době byl vůdcem a vladařem mnoha mongolských kmenů a byl nesmírně statečný a bojechtivý.²⁰ Měl

19. Ötegü bo'ol (Berezin: ongu-bugul), „staří, dědiční otroci“: rody, které byly poddány Čingischánovu rodu již za jeho předků. Bo'ol znamenalo spíše dědičného služebníka či vazala než otroka v antickém smyslu; mnozí z nich zastávali nejvyšší hodnosti.

20. Berezin: muslimští historici líčí Bodončara jako mocného vladaře mnoha kmenů, kdežto mongolské a čínské letopisy, které čerpají ze společného pramene, obšírně vyprávějí o jeho počáteční bídě (Tajná kronika mu říká Bodončar-mungqaq, „prostáček“): bratři jej vynechali při dělení dědictví a teprve později s nimi podrobil cizí lid. Rozcházejí se i jména jeho synů: Tajná kronika uvádí Barim-ši'iratu-Qabičiho a Dže'üredeje, mongolské letopisy dělají Dutum-Menena až Bodončarovým pravnukem.

dva syny: starší se jmenoval Buqa a mladší Buqataj. Čingischánův rodokmen a množství dalších nirunských kmenů pochází od Buqu. Ten byl nástupcem otce a po otci zaujal jeho místo a hodnost. Měl syna jménem Dutum-Menen. Buqataj měl syna jménem Način; tento Način si vzal dívku z mongolských kmenů a jako zeť k nim opět vešel. Říká se, že některé z kmenů Tajčiut jsou z jeho rodu, ale tomuto tvrzení jistě nelze přikládat váhu, protože v dějepisné knize, která je v královské pokladnici, kterou střeží starší begové a která se nazývá „Zlatý svitek“,²¹ se uvádí, že kmeny Tajčiut jsou z rodu Čaraqa-lingquma, který byl jedním ze synů Qajdu-chána, vnuka Dutum-Menenova. Ve zprávě o Načinovi není nic víc než to, že svého synovce Qajdu-chána zachránil z rukou Džalajirů, opatroval ho, spolu s ním odešel pryč a v krajích Ononu a Kerulenu se usadili blízko sebe. Protože tajčiutské kmeny byly v té končině početné a Načinovi potomci s nimi byli zajedno a smísili se, začali nosit totéž jméno, zvláště když byli s Tajčiuty bratřanci; tak došlo k tomuto smíšení. Nejpravděpodobnější je mínění, že tomu bylo takto: kdyby tomu tak nebylo, šel by popis jeho rodu zvlášť. Jeho (Načinův) rod je rovněž z Nirunů, není však jasné a přesně známo, které větve jeho rodu jsou mezi nirunskými kmeny, jejichž popis byl podán.

Oddíl druhý: vyobrazení Bodončara, jeho choti a větve jeho dětí

Jak bylo vyloženo, Bodončar měl dva syny, Buqu a Buqataje. Buqovým synem je Dutum-Menen, s nímž jde větev Čingischánova; popis jeho a jeho dětí přijde postupně. Buqatajovým synem je Način, o jehož větví se věru nic neví.

[Tabulka: Bodončar; pod ním Buqa a Buqataj; pod nimi Dutum-Menen a Način.]

Je i jiné podání, že tento Dutum-Menen byl synem Bodončarovým, ale správněji se má za syna Buqova, jak stojí ve starém rukopise.

21. Altan debter („Zlatá kniha“): oficiální mongolská kronika chánského rodu, uložená v pokladnici ilchánů a přístupná jen nejvyšším hodnostářům; hlavní Rašídův pramen pro nejstarší dějiny Mongolů. Nedochovala se.

Příběh o Dutum-Menenovi a jeho choti Monolun

Vyprávění o Dutum-Menenovi, synu Buqy, syna Bodončarova, o jeho choti Monolun a větvi jejich dětí. Sestává ze dvou oddílů.

Oddíl první: předmluva a výklad o jejich stavu

Dutum-Menen byl sedmý předek Čingischánův; Mongolové sedmému předku říkají dutaquin. Měl devět synů. Když zemřel, zůstala po něm choť jménem Monolun, matka těch synů.²² Její synové si ze všech stran vzali dívky z toho či onoho kmene a vstoupili do rodů jako zeťové. Monolun měla hojnost blahobytu a bohatství; její obydlí a jurt byly v místě zvaném Nus-ergi a Černá hora. Každých několik dní dávala přihnat stáda: koní a čtvernožců bylo tolik, že je nemohli sečíst, ale když od vrcholu hory, na které seděla, až k úpatí, kde teče velká řeka, stálo tolik zvířat, že kopyty naplňovala zemi, říkala: „Všechno je pohromadě.“ Když tomu tak nebylo, poručila jít stádo hledat.

V té době sídlilo v krajích Kerulenu několik mongolských kmenů jménem Džalajir, kteří patří k Darlekinům — výklad o větvi a rodech jejich kmenů již byl podán —; bylo jich sedmdesát kurenů. Kuren znamená toto: když se na poli postaví mnoho kibitek dokola jako prsten, nazývá se to kuren. V té době se tisíc kibitek, rozestavěných tímto způsobem, nazývalo jeden kuren. V tomto smyslu musel ten kmen čítat sedmdesát tisíc kibitek.²³ Kerulen je blízko čínské říše a Číňané s nimi a s jinými mongolskými kmeny ustavičně válčili a pustošili je. V té době přišlo z Číny veliké vojsko, aby je vyhnalo a oloupilo. Když kmen Džalajir to vojsko spatřil, byla mezi nimi jako ochrana řeka Kerulen a v celém okolí nebylo žádného přechodu. V důvěře, že Číňané nemohou přejít přes tu řeku, jim posměšně kynuli čepicemi a rukávy a tupili je: „Pojďte a ukořistěte naše zvířata!“

22. Tajná kronika jej nazývá Menen-tudun a jeho ženu Nomolun (čínské prameny Monalun); dává jim sedm synů. Podle ní i podle čínských dějin nebyl Qajdu synem Dutum-Menenovým, ale vnukem (synem Qači-külügovým); Rašid a mongolské letopisy jedno pokolení vynechávají.

23. Kuren (mong. küre'en „kruh, ohrada“): kruhový tábor kočovníků se stanem náčelníka uprostřed, zároveň taktická jednotka. Berezin údaj o tisících kibitkách na kuren považuje za přehnaný: Monolun měla co činit jen s jednou džalajirskou větví. Upozorňuje také, že v úvodu o kmenech počítá Rašid Džalajiry mezi samostatné kmeny, nikoli mezi darlekinské Mongoly. Z Džalajirů pocházel mj. Čingischánův vojevůdce Mukali.

Čínská vojska, jsouce početná, nasbírala naráz dříví a suché větve, ještě téže noci z nich udělala a svázala hráz, přepravila se přes tu řeku, pobila několik těch džalajirských kmenů do jednoho až po malé děti velikosti biče a rozchvátla jejich majetek a zboží. Z Džalajirů jedna skupina, která byla zvlášť stranou, kam nepřítel nepronikl, sedmdesát kibitek, se ukryla a utekla, odkočovala se ženami a dětmi a dorazila až do krajů, kde sídlila Monolun, žena Dutum-Menenova. Protože na ně padl hlad, vykopávali ze země a jedli kořen rostliny, které se říká sudusun a kterou v té zemi jedí; tím dělali díru vedle díry na místě, kde synové Monolun proháněli koně, a rovnou zemi činili nerovnou. Monolun řekla: „Proč děláte tyto nerovnosti a kazíte kolbiště mých synů?“ Oni ji z té příčiny chytili a zabili. A protože se každý z jejích synů spříznil s nějakým kmenem a měli mnoho příbuzných, Džalajiri si pomysleli, že před nimi nebudou v bezpečí; zaskočili je na cestě a zabili z nich osm synů.

Nejmladší syn, jménem Qajdu, se přiženil ke kmeni Kenbaut; jeho strýc Način k tomu kmeni odešel jako zeť již dříve, tak jak bylo zmíněno v předchozím vyprávění. Dozvěděl se o té události s Džalajiry a o osudu bratrových dětí. Skryl Qajdua pod velikou nádobou, podobnou hliněné kádi, v níž Mongolové připravují kumys, a tak ho zachoval.²⁴ Když ta skupina Džalajirů spáchala tento čin, ostatní džalajirské kmeny, které zůstaly, se na těch sedmdesát mužů obořily a řekly: „S kterými příbuznými jste se radili, že jste se odvážili takové drzosti?“ Všechny je z pomsty a za odplatu pobili; jejich ženy a děti se všechny staly otroky Monolunina syna Qajdua; několik chlapců z nich ušetřili jako zajatce a ti se stali otroky jejich rodu. Od té doby až dodnes je kmen Džalajir nevolnickými otroky; dědictvím přešli na Čingischána a jeho rod a vzešli z nich přední begové, jak bylo řečeno v jejich větvi.

Način a Qajdu oba odkočovali a opustili to místo. Qajdu se usadil v kraji Bargudžin-tökum, který je jednou z okrajových končin Mongolska. Aby mohl vstoupit do vody a přepravit se přes tamní řeku, zřídil přechod; ten

24. Tajná kronika příběh o Nomolun a Džalajirech nezná. Čínské dějiny dynastie Jüan jej vyprávějí jinak: Način tehdy žil jako zeť u Barguů, a proto unikl, a malého Qajdua ukryla chůva pod hromadou dříví; Berezín považuje jejich líčení za rozvláčné a letopisecky příkrášlené.

přechod pojmenovali Qajdu-džirarlum.²⁵ Način se usadil na dolním toku řeky Onon. Načinovy děti jsou samostatnou větví, ale neznámou, jak bylo zmíněno v předchozím vyprávění.

Oddíl druhý: vyobrazení Dutum-Menena, jeho choti Monolun a větve jejich dětí

Dutum-Menen měl, jak bylo vyloženo, devět synů; osm bylo zabito a jejich jména nejsou známa. Ten jediný, který zůstal, byl Qajdu-chán, s nímž jde vznešený Čingischánův rod.

[Tabulka: Dutum-Menen a Monolun; osm synů, jejichž jména nejsou známa, a proto nejsou zapsána; Qajdu-chán, Čingischánův jürki, tj. šestý otec.]

Matka těch devíti synů se jmenovala Monolun-chatun a říkali jí také Monolun-targun, tj. tlustá. Jednou ji džalajirské kmeny z příčiny, která byla v historii uvedena, zabily s osmi syny; Qajdu, který byl nejmladší, se zachránil, protože jej bratranec jeho otce Način ukryl pod nádobou na kumys. Některé z džalajirských kmenů se za tu vinu staly jejich otroky.

Počátek vyprávění o Qajdu-chánovi

Mnozí lidé chovají veliké naděje, jichž je těžké dosáhnout a jež jsou vrtkavé: náhle se naděje naráz přetne a doufající se vzdálí. Z mnohých, kdo nedoufají a jimž Nejvyšší Pán prokazuje dobrodiní vysokými stupni a chvályhodnými hodnotami, některé zpočátku podrobuje zkoušce rozličnými pohromami a po tíži zármutku a ztrátě naděje daruje radost, neboť „po tísní přichází radost a věru, s nesází přichází úleva“.²⁶ Za malý čas jej učiní hlavou a vůdcem kmene a dopřeje mu dosáhnout vysokých hodnot. Záměrem Nejvyššího Pána s takovým člověkem a stavem je snad ukázat, aby lidé pochopili dokonalost Jeho všemohoucnosti, poznali ji a poučili se z

25. Bargudžin-tökum: kraj na východ od Bajkalu (údolí Barguzinu) na okraji mongolského světa, obývaný lesními kmeny Bargu. Berezín z toho usuzuje, že Džalajiři zasadili Čingischánovým předkům těžkou ránu a ti se museli daleko vzdálit. Jméno přechodu je v rukopisech zkomolené; novější edice čtou Qajdu-džin olum, „Qajduův brod“. Berezín soudí, že šlo nejspíš o Selengu, podle čínských pramenů šlo o „Černou řeku“.

26. Arabské rčení al-faradž ba'd aš-šidda („úleva po tísní“) a Korán 94:5–6 (srov. 65:7); následující „nezoufejte nad Božím milosrdenstvím“ je Korán 12:87.

příkázání: „Nezoufejte nad Božím milosrdenstvím“ — aby nezoufali nad Jeho dvorem plným slitování a přicházeli s upřímností a čistým srdcem. Potvrzením tohoto smyslu je osud Qajdu-chána, jehož Nejvyšší Pán po několika nesnázích a strádáních obdařil rozličnými milostmi, veškerou dobrotou a přízní.

Příběh o Qajdu-chánovi a jeho synech

Vyprávění o Qajdu-chánovi, synu Dutum-Menenově, a jeho dětech. Je ve dvou oddílech.

Oddíl první: předmluva o jeho poměrech a jeho dětech

Qajdu-chán byl šestý předek Čingischánův; mongolsky se šestému předku říká jürki.²⁷ Protože Qajdu-chánovi bratři byli, jak bylo popsáno v předchozím vyprávění, zabiti Džalajiry a on se svým strýcem Načinem opustil ty kraje a usadili se na jednom místě Mongolska, které bylo zmíněno, a protože vůle Nejvyššího Pána byla taková, aby se skvost Čingischánovy existence během dnů, měsíců a let pěstoval v lasturách jeho beder, daroval (Bůh) Qajdu-chánovi, který je s Čingischánem spřízněn, štěstí a blahobyt a ráčil mu pomoci ke vzestupu a vážnosti, takže měl bez počtu manželék, služebníků, stád a čried. Narodili se mu tři šťastní synové: první se jmenoval Baj-Šingqor, s nímž je spojen Čingischánův rod; prostřední Čaraqa-lingqum a nejmladší Čaudžin,²⁸ z jehož rodu jsou dva kmeny: Arikan a Sančiot. Lingqum znamená čínsky „starší beg“. Protože byli blízko čínské zemi a říši tamních vladařů, přecházely k nim čínské výrazy a tituly a užívaly se mezi nimi, a protože mongolský prostý lid neznal význam slova lingqum, říká se Čaraqa-lingqum. Je praotcem všech tajčiutských kmenů.

27. Rašid uvádí pro předky až do sedmého kolena zvláštní mongolské výrazy: ečige (otec), ebüge (děd), elenčik (praděd), budatur (čtvrtý předek), buda-ukur (pátý), jürki (šestý) a dutačun (sedmý). Tak je čte Berezin; novější edice čtou některé jinak (bodatu, bodačur, borčai). Berezin připomíná, že kočovníci, u nichž rozhodovalo členění na rody, měli pro pokolení předků zvláštní názvy stejně jako pro stáří dobytka.

28. Berezin: Baj-Sankgur, Džerke-lin-gun a Džaočin (jinde Džaočin-urguz); Tajná kronika: Bai-Šingqor-dočšin, Čaraqai-lingqu a Čaočin-örtegej. Titul lingqum pochází z čínského ling-kung, „vznešený pán“, který Ťinové udíleli náčelníkům pohraničních kmenů. Berezin soudí, že i jméno Tajčiut souvisí s podobným titulem (taidži, „starší kníže“).

Podle vyprávění, které je uvedeno v Altan debteru a které je pravdě bližší a zaslouží přednost, byli Tajčioti velmi početný kmen; vzešli z nich ctihodní vladaři, měli nesčetné vojsko a armádu; každý kmen měl zvlášť svého bega a vůdce a všichni byli sjednoceni a ve spolku jeden s druhým. V každé době si ze svého středu ustanovovali vladaře a chána a poslouchali ho. Když Čingischán zůstal po otci malým dítětem, většina služebníků a vojska jeho otce se přiklonila k Tajčiotům a odešla k nim. Z té příčiny mezi ním a Tajčioty začaly války a spory, jak bude vyloženo ve vyprávění o něm. Ačkoli Čingischán byl dítě a měl méně vojska, protože však věčné předurčení a smysl stvoření v odhalení a vytvoření všech těchto kmenů a větví bylo ukázat Čingischánův vzestup a blahobyť, jak by mohly tisíce sil odolat pánu štěstí? Kdyby byly tajčiutské kmeny pronikly tajemstvím této moudrosti, byly by si hned v první době Čingischánova dětství a dospívání vzaly na šíji řetěz služby jemu. Ale protože lidský rozum je krátký k pochopení závoje božské moudrosti, upadly v omyl: nasadily duši a vynaložily dost úsilí, ale pro krajní zbloudění se jim zavřela pravá cesta. Ve falešném přesvědčení svedly s Čingischánem mnoho bitev a kladly mu odpor až do doby, kdy kořen stromu Čingischánova štěstí dosáhl vody dokonalosti a dal stín a plod. Všechny Tajčioty a jejich vladaře i jiné kmeny, které s nimi byly ve spolku a zajedno, přemohl a svrhl silou Velikého Pána a všichni vstoupili na cestu poddanství a poslušnosti a stali se jeho služebníky, vojskem a poddanými, a to hrůzou, tyranstvím a útlakem, jak bude vyloženo později. Větev Čaraqa-lingquma a Čaudžina také uvedeme v tomto vyprávění, a to v té míře jejich poměrů, kterou je třeba vyložit, aby nebylo nutno o každém jednotlivě psát jiné vyprávění; i vyobrazení jejich větve uvedeme v tomto vyprávění.

Výklad o větvi Čaraqa-lingquma je tento: měl několik synů, ale nejstarší syn byl jeho nástupcem; jmenoval se Sorqaduqtu-čino a byl vrstevníkem Tumbinaj-chána. Ten měl syna jménem Hambaqaj-qa'an, který nějaký čas vládl a byl vrstevníkem Qabul-chána. Vyprávění o něm je známé a proslulé. Jednou ho kmen Tatarů znenadáni zajal a poslal k čínskému Altan-chánovi; ten ho z krajní nenávisti a nepřátelství, které k nim choval, dal přibít

železnými hřeby na dřevěného osla.²⁹ Syn Hambaqaj-qa'anův byl Qada'an-tajši, vrstevník Bartan-bahadura, a jeho syn Buda. Ten žil za Čingischána ve věku a je jedním z vůdců Tajčiotů, ale jejich vládařem byl za Čingischána Tarqutaj-Kiriltuq, syn Adal-chána;³⁰ byli Budovými bratřenci. V té době byli z jeho bratranců vůdci Tajčiotů Qoril-bahadur a Angqu-Ququču.

Čaraqa-lingqum měl i další syny. Když jeho starší bratr Baj-Šingqor zemřel, vzal si jeho ženu jako švagrovou; měl s ní dva syny: jeden se jmenoval Köndü-čino, druhý Ülükčin-čino. Tím se z jeho rodu odvětvily dva další kmeny, které vzešly z těchto dvou synů. Nazývají je kmen Činos: činos je množné číslo od čino. Köndü-čino znamená vlk samec a Ülükčin-čino vlčice.³¹ Byli ve spolku s Čingischánem. Kmen Činos se nazývá také Nö-güz; je to jiný kmen než onen starobylý Nögüz a kromě jména nemá s ním nic společného a žádný vztah. Až do časů Jesügej-bahadura byly kmeny Tajčiot s ním a jeho předky ve spolku a poslouchaly je; když ho nebylo, začaly nepřátelství a nevraživost. Kmen Činos se přidal na Čingischánovu stranu.

Čaudžin, třetí syn Qajdu-chánův, měl děti a vzešlo od něho mnoho větví. Kmeny Arikan a Sančiot jsou z jeho rodu. Tento kmen byl za sporu Tajčiotů s Čingischánem zajedno s Čingischánem; co je o nich známo z vyprávění, je zmíněno ve větvi toho kmene. Všechny tyto kmeny patří k Nirunům.

Oddíl druhý: vyobrazení Qajdu-chána, jeho choti a větve jejich dětí

Jak bylo vyloženo, Qajdu-chán měl tři syny: Baj-Šingqora, Čaraqa-lingquma a Čaudžina. Protože vznešený Čingischánův rod jde s Baj-Šingqorem,

29. Altan-chán („zlatý chán“): mongolské označení císaře džurčedské dynastie Ťin (čín. t'ín = zlato). Dřevěný osel: čínský popravní nástroj, dřevěné lešení, na něj byl odsouzený přibit. Podle Tajné kroniky Hambaqaje zajali Tataři, když doprovázel svou dceru k ženichovi, a vydali jej Altan-chánovi; před smrtí vzkázal příbuzným, aby jej pomstili, i kdyby si měli prsty zedřít až do nehtů. Tato křivda stála u zrodu mongolsko-tatarského nepřátelství, které provází celé vyprávění o Čingischánovi.

30. Berezin: Targutaj-Charaltuk; Tajná kronika Tarqutaj-Kiriltuq. Byl hlavním Čingischánovým protivníkem z mládí: podle Tajné kroniky zajal dospívajícího Temüdzina a držel jej v kládě, z níž mladík uprchl.

31. Mong. čino(a) = vlk. Sňatek s vdovou po bratrovi (levirát) byl u Mongolů běžný; Berezin k následující Rašídově úvaze dodává, že vdova mohla přejít jen na mladší bratry či syny (nikoli vlastní) zemřelého, nikdy na strýce. Tajná kronika syna z tohoto svazku jmenuje Besütej a odvozuje od něho kmen Besüt.

vylíčíme v kapitole o něm postupně zvláštní vyprávění. Vyobrazení Qajdu-chána a jeho choti a tabulka větví jeho tří dětí a potomků, vyjma dětí Baj-Šingqorových, o nichž se vypráví zvlášť, vypadá takto:

[Tabulka: Qajdu-chán a jeho choť; pod nimi Baj-Šingqor, Čaraqa-lingqum a Čaudžin; pod Čaraqa-lingqumem jeho synové Sorqaduqtu-čino, Köndü-čino a Ülükčin-čino; pod Sorqaduqtu-činem řada Hambaqaj-qa'an, Qada'an-tajši, Buda.]

V některých rukopisech se jméno Baj-Šingqora a Čaudžina-urguze nena-
chází a vypráví se jen, že Tumbinaj-chán byl syn Qajduův; v některých sta-
rých rukopisech jsem však viděl, že Baj-Šingqor a Čaudžin-urguz byli
Qajduovi synové a Tumbinaj-chán syn Baj-Šingqorův, a to je správnější.
Proto jsme zde uvedli Baj-Šingqora. Kmeny Urikan a Sančiut jsou z rodu
Čaudžina-urguze. Také kmen Qongqotan pochází z tohoto kořene. Z jeho
synů se jeden jmenoval Isükü a druhý Durujtu; když ti dva synové běželi
po cestě, vycházel jim z nosu zvuk, a proto jim a jejich synům dali jméno
Qongqotan. Jejich výklad a rozdělení je uvedeno ve větvi Qongqotan. Vě-
tev Qongqotan je početná; většina z nich byli oddanými stoupenci Čin-
gischána a jeho potomků.³²

V některých rukopisech se o Čaraqa-lingqumovi vypráví, že byl jedním z
Načinových dětí, ale správněji se má za to, že byl synem Qajdu-chánovým,
z toho důvodu, že v jejich rodokmenu se uvádí, že si Čaraqa vzal svou
švagrovou, ženu Baj-Šingqorovu, a narodili se mu z ní dva synové, Köndü-
čino a Ülükčin-čino. Je nepochybné, že byl mladším bratrem Baj-Šingqo-
rovým, protože kdyby byl synem Načinovým, byl by mu Baj-Šingqor sy-
novcem a Baj-Šingqorova žena by byla Čaraqovou snachou, a podle mon-
golského obyčeje se nehodilo si ji vzít. Proto se správněji soudí, že byl sy-
nem Qajdu-chánovým a že Tajčiuti jsou z jeho kmene. Pochybnost vznikla
proto, že i Načinoi potomci a rod jsou Tajčiuti; nyní tedy není nutné nazý-
vat Tajčiuty jen potomky Čaraqovy. Všechny jejich příbuzné a sešvagřen-
ce, kteří se s nimi spojili, nazývali Tajčiuty. I z kmenů a potomků Čaudži-

32. Tajná kronika uvádí jako potomky Čaočin-örtegeje kmeny Oronar, Qongqotan, Arulat, Sönit, Qabturqas a Geniges. Berezin upozorňuje, že celá tato pasáž chybí ve dvou z rukopisů, které měl k dispozici. Z Qongqotanů pocházel Mönglik-ečige, pozdější manžel Čingischánovy matky, a jeho syn, šaman Teb-tengri.

na-urguze, jeho příbuzných a sešvagřenců, kteří byli s Tajčiuty, protože byli předtím vladaři toho kmene, všechny nazývali Tajčiuty — podobně jako se nyní každý kmen, který se smísil s Mongoly, přijal jejich povahu a spojil se s nimi, nazývá mongolským, ačkoli z Mongolů není.

Z dětí a vnuků Čaraqa-lingquma, syna Qajdu-chánova, a z tajčiutských kmenů bylo mnoho begů, někteří před Čingischánovou dobou, někteří za ní; mezi sebou se svářili. Jejich jména byla převzata z každého sešitu a každého vyprávění, takže se v dějinách, které jsme sepsali, uvádějí na každém místě. Protože však není spolehlivě známo, čím syn každý z nich byl, nebylo nám možné vyvést větev každého z nich v pořádku. Nyní jsou jejich jména zapsána v následujícím pořadí, aby byli známi ti starší a vůdcové tajčiutského kmene, jimž se dostalo smilování:

Džoči: se svým vojskem byl ve spolku s Čingischánem. Qoril-bahadur: žil za Čingischánovy doby. Gadžiun-beki: byl zajedno s Ong-chánem a v opozici proti Čingischánovi. Udur-bajan: žil za Čingischánovy doby. Jegadži: žil za Čingischánovy doby. Angqu-Ququču: žil za Čingischánovy doby. Adal-chán: žil před Čingischánovou dobou; měl syna Tarqutaj-Kiriltuqa, který byl za Čingischánovy doby s ním v nepřítelství a nevraživosti. Byl to zlý člověk; kiriltuq znamená závistivý. I se svými příbuznými se mnoho nepřátelil.

Ostatní tajčiutské kmeny měly mnoho begů, ale to, co se stalo známým a co vyprávějí různé rukopisy, tvoří námi podaný souhrn.

Hambaqaj-qa'an měl dva syny, Qada'an-tajšiho a Budu. Qada'an-tajši zaujal jeho místo. Když tatarské kmeny zajaly Qada'an-tajšiho a poslaly ho k čínskému vladaři, aby ho zahubil, připadla vláda jeho bratru Budovi, ale protože jeho bratranci nesouhlasili, nemohl se stát vládcem. Kvůli svárům nikdy u Tajčiutů nevzešel jediný vladař a vůdce, a proto také padli.³³

³³ Tato zpráva odporuje tomu, co bylo řečeno výše: tam byl Buda synem, nikoli bratrem Qada'an-tajšiho, a Tataři vydali Ťinům Hambaqaje. Berezin v tom vidí pozdější vsuvku a vysvětluje tím, proč celý výčet tajčiutských begů chybí v týchž dvou rukopisech.

Příběh o Baj-Šingqorovi

Vyprávění o Baj-Šingqorovi, synu Qajdu-chánovu, o jeho poměrech, větví jeho dětí a jejich rodu. Je ve dvou oddílech.

Oddíl první: předmluva o jeho poměrech a dětech

Baj-Šingqor byl pátý předek Čingischánův; mongolsky se pátému předku říká buda-ukur. Tumbinaj-chán je jeho syn. Jistě měl i jiné syny, jejich popis však není uveden a nikomu ze současníků nejsou známi. Známý a proslulý z jeho dětí je Tumbinaj-chán.

[Oddíl druhý obsahuje jen tabulku: Baj-Šingqor a jeho choť, pod nimi syn Tumbinaj-chán.]

Počátek vyprávění o Tumbinaj-chánovi

Když je laskavost Pánovy milosti a pohled Boží přízně určen jednomu z otroků, stane se z mála jeho díla mnoho a jeho postavení vůči ostatním je jako jednotka k tisíci; pomoc mu z okamžiku na okamžik vystupuje na pole bytí zpod závoje nicoty a řetěz vedení jeho záležitostí nabývá správného uspořádání. Například: ačkoli jsou morušové semínko a makové zrnko velikostí, tvarem i vahou podobné a rovné, přece když makové zrnko vyrostе, je jeho jediná větévka slabá a nevydrží déle než jednu sezónu. Morušové semínko se však stane kořenem plodného stromu, který z něho zrodí sto tisíc větví a plodů, dosáhne krajního stupně dokonalosti růstu a přemíry krásy, ozdoby a ceny; jeho kořen bývá silný, pevný, rovný a trvanlivý, jeho větve a výhonky vysoké a vznosné; žije mnoho let a rodí také plod, po kterém se touží a který se žádá, a z jeho listí se získává hedvábí, nejdražší z oděvů. Naproti tomu jiné stromy, které mají sice mnoho větví, nemají plody a jiného užitku z nich není. Právě tak Vznešený a Nejvyšší Bůh, když zvláště obdaří svou milostí některého otroka, přivede na tabulkách předurčení k odhalení poměry jeho stop a daruje mu šťastné děti, nezbytné pro život. Když to dobrodiní dosáhne krajní míry, bývají jeho děti schopné vůdcovství a hodné předáctví, mezi svými vrstevníky zaujímají velení a vůdcovství nad kmeny a stávají se staviteli věže velikosti; díky slavnému potomstvu zůstává jeho jméno a jeho léta bez počtu věčná a trvalá — tak jako tomu bylo s Tumbinaj-chánem. Z jeho rodu a potomků vzešli

cháni, páni štěstí a vladaři strašní svou krutostí, z nichž každý byl svítlnou blaha a středem kruhu štěstí. Zmínka o nich zůstane na věky věků a bude trvat navždy, bude-li se to líbit Nejvyššímu Bohu, díky požehnané existenci samovládců islámu, sultána Mahmúda Gházán-chána — kéž Bůh prodlouží jeho vládu! —, jenž je sluncem té dynastie a svítlnou celé té rodiny.

Příběh o Tumbinaj-chánovi a jeho devíti synech

Vyprávění o Tumbinaj-chánovi, synu Baj-Šingqorovu. Je ve dvou oddílech.

Oddíl první: úvod o jeho poměrech a dětech a popis větve a rodu jejich

Tumbinaj-chán byl čtvrtý předek Čingischánův; mongolsky se čtvrtému předku říká budatur. Měl devět synů, rozumných, dokonalých a statečných; od každého vzešla vážená a slavná větev a kmen, takže v nynější době čítá každý z těchto kmenů 20 000 nebo 30 000 kibitek a jejich počet, mužů i žen, dosahuje sta tisíc. Tuto věc nelze přičítat lži a tlachání, protože Mongolové mají odedávna obyčej uchovávat svůj kořen a rod. Každému novorozenému dítěti — protože nemají náboženství a víru, v níž by děti vychovávali jako jiní — vykládají otec a matka jeho pokolení a vysvětlují mu rod. Takové pravidlo vždy zachovávali a i nyní je u nich ve vážnosti; u Arabů je vyznačena a upevněna táž vyšlapaná cesta.³⁴ Tak se nyní děti a vnuci každé z těchto devíti větví označují a nazývají tím jménem a přízviskem, jež ta větev dostala.

Z těchto devíti synů bylo pět starších od jedné matky a čtyři od jiné matky. Jejich jména a jména vnuků každé větve jsou tato, jak se podrobně uvádí.

Starší synové, zrození z jedné matky

³⁴ Berezin čte jméno Tumena-chán; Altan tobči má Tonbinaj-sečen, Tajná kronika Tumbinaj-sečen (mongolskému přízvisku sečen, „moudrý“, odpovídá u Rašída titul chán). Berezin k tomu namítá, že od Čaraqa-lingquma a Tumbinaje k Čingischánovi uplynulo sotva sto let, takže tak rychlé rozmnožení rodů je nepravděpodobné; soudí, že mongolské rodokmeny, předávané bez písemných záznamů, se v Rašídově podání zkrátily o několik pokolení. Připomíná však, že potomků samého Čingischána bylo třicet let po jeho smrti na deset tisíc.

První syn Čaqsu, z jehož rodu jsou kmen Nujakin a kmeny Uruut a Manggut.³⁵ Měl syny: nejstarší, který se stal jeho nástupcem, byl Burun; nejstarší syn tohoto Džočije; nejstarší syn tohoto Mergitaj; syn tohoto Ugabeki, který byl druhem Čingischánových dětí.

Druhý syn Barim-širatu-qabiču, z jehož rodu je kmen Alan Qo'a.³⁶ Měl jediného syna jménem Urum. I ten měl syna, jehož jméno bylo Džadančar; nejstarší syn Džadančarův byl Tajdžu; jeho syn Šibani byl druhem Čingischánových dětí.

Třetí syn Qačulaj. Od něho pochází kmen Barulas.³⁷ Jeho nejstarší syn byl Erdemči-barula; nejstarší syn tohoto Tödön; nejstarší syn tohoto Džočije; nejstarší syn tohoto, který byl druhem Čingischánových dětí, Buluqan-qalič.

Čtvrtý syn Sam-qaciun, z jehož rodu je kmen Adarkin. Měl syna Adar-mergena; nejstarší syn tohoto Navgun; syn Navgunův Qugu; nejstarší syn tohoto Buradžu; tento syn byl druhem Čingischánových dětí.

Pátý syn Bat-külge; kmen Budat pochází z jeho rodu. Jeho nejstarší syn Külgen-mergen; jeho nejstarší syn byl Tarqutaj; nejstarší syn Tarqutajův Quridaj; jeho nejstarší syn Čirqidaj, který byl mezi druhy Čingischánových dětí.

Mladší synové, zrození z jiné matky

Šestý syn Qabul-chán, s nímž jde Čingischánův rod; od něho se odvětvilo několik dalších větví. Protože popis každé bude teprve podán, není zde mnohomluvnost na místě.

Sedmý syn Udur-bajan, z jehož rodu pochází kmen Džurjat.

35. Uruuti a Mangquti: dva příbuzné kmeny, proslulé bojovníci; v bitvě s Ong-chánem roku 1203 vedli podle Tajné kroniky útok Džūrčedej z Uruutů a Qujildar z Manggutů. Tajná kronika odvozuje oba kmeny od synů Način-ba'atura, jímž, jak si všímá Berezin, je zřejmě míněn Rašídův Čaqsu.

36. Berezin: Barim-Širatu-Chajdžu; novější edice čtou Qabiču, Tajná kronika takto (Barim-ši'iratu-Qabiči) nazývá syna Bodončarova. Slova „kmen Alan Qo'a“ jsou podle Berezina historicky nemožná, neboť kmen Alan Qo'y (Qorlas) byl mnohem starší; věta zněla nejspíš „z jehož rodu pochází několik kmenů“.

37. Barulasové, později Barlasové: z tohoto kmene pocházel Tímúr (Tamerlán, 1336–1405). Tajná kronika odvozuje jejich jméno od Barulataje, jenž byl „velký a jedl hltavě“; Abulghází je vykládá jinak.

Osmý syn Bodončar-doqlan, z jehož rodu pochází kmen Doqolat.

Devátý syn Čintaj, z jehož rodu pochází kmen Besüt. Byl edžen. Edžen znamená nejmladšího syna, který zůstává v domě a jurtě, tj. pána ohně a jurty.³⁸

Všichni tito zmínění synové měli mnoho bratrů a synovců a vzniklo mnoho kmenů, vesměs statečných a vážených; zapsána však jsou jména těch, kteří byli nejstarší a nástupci, jména ostatních nejsou známa. Jména nejstarších vnuků Tumbinaj-chána, z nichž se každý stal nástupcem svého otce, jsou zapsána proto, aby bylo známo, který z nich je druhem kterého syna a vnuka Qabul-chánova až do pátého pokolení, jímž jsou Čingischánovy děti, a aby se to snadno chápalo.

[Následuje tabulka, v níž Rašíd staví vedle sebe současníky pokolení po pokolení: Qabul-chána a jeho osm bratrů; Bartan-bahadura a Buruna, Uruma, Erdemči-barulu, Adar-mergena a Külgen-mergena; Jesügej-bahadura a Džočijeho, Džadančara, Tödöna, Navguna a Tarqutaje; Čingischána a Mergitaje, Tajdžua, Džočijeho, Qugua a Quridaje; Čingischánovy děti a Uga-bekiho, Šibaniho, Buluqan-qaliče, Buradžua a Čirqidaje.]

Celá tato větev a zmíněné kmeny se staly Čingischánovými otroky a i v nynější době jdou cestou otroctví; někteří z nich prokázali chvályhodné služby, někteří se spojili s protivníky a nepřáteli. Nakonec dostali svou mzdu: většinu pobili a zbylí se octli mezi otroky, jak bude vyloženo ve vyprávění o Čingischánovi. Některá vyprávění o nich jsou uvedena v každé větvi; tam je třeba nahlédnout, chce-li to kdo zvědět.

[Oddíl druhý, vyobrazení Tumbinaj-chána, jeho choti, větve a dětí, opakuje v tabulce devět synů s jejich potomky a kmeny, jak byli vyjmenováni výše; u Qabul-chána poznamenává, že je Čingischánovým elenčikem, tj. pradědem, a že vyprávění o něm jako o Čingischánově předku bude podáno zvlášť.]

38. Berezin: Džijataj a kmen Isut; novější edice čtou Čintaj a Besüt. Místo edžen („pán“) čtou jiné rukopisy otčigin, „kníže ohně“: tak se nazýval nejmladší syn, který zůstával u rodičů a dědil otcovu jurtu, ohniště a stáda. Z Besütů pocházel Čingischánův vojevůdce Džebe.

Příběh o Qabul-chánovi: jeho synové

Vyprávění o Qabul-chánovi, synu Tumbinaj-chánovu. Obsahuje dva oddíly.

Oddíl první: předmluva o jeho poměrech, dětech a jejich větví

Qabul-chán je třetí předek Čingischánův; Mongolové třetímu předku říkají elenčik. Od něho se zrodilo a odvětvilo mnoho pokolení a větví; jeho děti a vnuky nazývají Kijat. Jeho nejstarší syn byl Ökin-barqaq. Ökin znamená dívka: protože byl nesmírně krásný a ušlechtilého vzhledu, takže se ti, kdo na něho hleděli, divili a žasli nad jeho krásou a dokonalostí, a měl velkou, otevřenou tvář s dokonalou dvojitou bradou, nazvali ho Ökin-barqaq. Zemřel mlád. Měl syna jménem Sorqatu-jürki. Jeho vnuk byl Sača-beki; všichni Kijat-jürkinové jsou z jeho rodu. Vyprávění o jejich sváru s Čingischánem bude uvedeno na svém místě.³⁹

Protože tatarské kmeny byly služebníky a poddanými čínského vladaře Altan-chána, a protože Qabul-chán zabil jeho posly, vzniklo mezi nimi zarpuťtilé nepřátelství; také Qabul-chánovi synové se z příčiny, která bude zmíněna, dostali do nepřátelství a rozkolu s tatarskými kmeny. A tak Tataři ustavičně číhali v záloze a vyčkávali vhodnou příležitost. Nenadále ji našli, zajali Ökin-barqaqa a poslali ho k Altan-chánovi, který ho dal přibít železnými hřeby na dřevěného osla, takže zahynul.

Druhý jeho syn byl Bartan-bahadur, Čingischánův děd; popis jeho poměrů a větve jeho dětí bude uveden postupně ve zvláštním vyprávění.

Třetí syn Qutuqtu-möngkür, z jehož rodu bylo mnoho kmenů. Měl syna jménem Tajdžu, z jehož rodu jsou někteří Kijatové.

Čtvrtý syn Qada'an-bahadur, z jehož rodu bylo mnoho kmenů a begů, a vyprávění o nich je mnoho.

Pátý syn Qutula-qa'an; ten po otcově skonu vládl, ačkoli bratři byli naživu; vyprávění o něm jsou dlouhá. Ačkoli byl zpočátku ve spolku s Čingischá-

39. Kijatové (Qijat): potomci Qabul-chána, nejbližší Čingischánova rodová větev, k níž se počítal i on sám. Berezin: Surchaktu-Jurikej a Seče-biki; podle Tajné kroniky sám opravuje dřívější čtení Burki na Jürki (jméno snad souvisí s mong. džürike, „vzpurný“). Sača-beki, vůdce Jürkinů, patřil k předním příbuzným, kteří Temüdzina zvolili chánem; později se od něho po sporu při hostině odtrhl a byl na jeho rozkaz popraven.

nem, později se spojil s Ong-chánem; toto vyprávění přijde na svém místě ve vyprávění o Čingischánovi.⁴⁰ Měl staršího syna, který zaujal jeho místo, jménem Džoči-chán; ten se se svou tisícinou přidal k Čingischánovi a připojil se k jeho vojsku. Měl ještě jiného syna jménem Altan. Ten se zprvu připojil k Čingischánovi, ale potom — protože za války Čingischána s kmenem Tatarů bylo usneseno nezabývat se kořistí, on však svého slova nedodržel a Čingischán mu kořist odňal — se rozhněval a odešel k Ong-chánovi. Nakonec byl zabit Čingischánovými vojáky.

Šestý jeho syn byl Tödöjen-otčigin.

[Tabulka Qabul-chána a jeho choti opakuje šest synů s krátkými poznámkami: Ökin-barqaqa zajali Tataři a Altan-chán jej dal přibít na dřevěného osla, jméno dostal pro svou krásu; jeho syn Sorqatu-jürki a vnuk Sačabeki, jejich rod jsou Kijat-jürkinové; Bartan-bahadur je Čingischánův ebü-ge, tj. děd; Qutuqtu-möngkür a jeho syn Tajdžu, od nichž pocházejí někteří Kijatové; Qada'an-bahadur; Qutula-qa'an, „nesmírně veliký a velmi statečný“, se syny Džoči-chánem a Altanem; Tödöjen-otčigin. Druhý oddíl, vyprávění o Qabul-chánovi, jeho synech a jejich válkách, následuje v další kapitole.]

40. Rašíd mu dává titul qa'an. Údaj o spojenectví s Čingischánem a pak s Ong-chánem budí pochybnost: Qutula byl strýc Čingischánova otce a za Čingischánova vzestupu podle všeho již nežil; Tajná kronika nic takového nezná. Protivníky Čingischánovými na straně Ong-chána se stali až jeho synové, zvláště Altan.

II. Předkové Čingischánovi: Qabul-chán, Bartan-bahadur a Jesügej-bahadur

Oddíl druhý. Příběhy o Qabul-chánovi, jeho synech a o válkách a bitvách, které vedli, jak se o nich dochovaly zprávy – o každém člověku a o každém místě zvlášť.

Příběh o Qabul-chánovi

O Qabul-chánovi¹ se vypráví mnoho událostí a příběhů. U mongolských kmenů požívá nejvyšší úcty a slávy, neboť byl samovládcem a vůdcem svých kmenů a stoupenců. Protože on i všichni jeho synové byli udatní bojovníci, nesmírně stateční a srdnatí, donesla se pověst o nich až do čínské země, k Altan-chánovi² a jeho emírům, a Qabul-chán v jeho očích vzrostl a nabyl váhy. Altan-chán hledal cestu, jak s ním navázat styky, aby mezi nimi byla z obou stran proražena široká cesta přátelství a spojenectví, a proto k němu vyslal posly s pozváním. Když Qabul-chán přijel, prokázal mu Altan-chán veškerou čest a vážnost: předkládali mu bez míry nejrůznější lahodná jídla a sladké nápoje.

Protože Číňané mají sklon k lstem a úskokům, věrolomně a potají odstraňují mocné nepřátele a jsou proslulí podáváním „lékařských koření“, pojal Qabul-chán podezření a obavu, že mu do jídla dávají jed. Každou chvíli proto pod záminkou, že si potřebuje odpočinout, vycházel ven a zase se vracel; a protože bylo teplo, chodil pod záminkou osvěžení do vody a prováděl v ní obraty, aby dobu, kdy se jí skopová hlava, strávil ve vodě. Jako by ze zvyku stál v řece a úplně se tam vyzvracel. Potom se opět vracel k Altan-chánovi a jedl a pil podle svého obyčeje hojně. Číňané se divili a ří-

1. Qabul-chán, podle Rašída syn Tumbinaj-chánův a praděd Čingischánův, byl podle Tajné kroniky Mongolů (§ 52) prvním, kdo vládl „všem Mongolům“. Berezin: o jeho pobytu u tchinského dvora čínské letopisy nic nevědí; zmiňují jen nejprve přátelské, pak nepřátelské styky s Mongoly, které skončily mírem, jímž se hranicí stala řeka Kerulen, Ťinové se zavázali k poplatkům a mongolský vládce obdržel čestný titul.

2. Altan-chán („Zlatý chán“) – mongolské označení císaře džürčenské dynastie Ťin (1115–1234), která vládla severní Číně; čínské *ťin* znamená „zlato“. „Činou“ (Berezin *Kumaŭ*, pers. Chitáj) se v celé kapitole rozumí severní Čína pod vládou Ťinů.

kali: „Nejvyšší Pán jej stvořil pánem blahobytu a moci, když má takovou sílu, že se ani od hojného jídla a pití nepřesytí a neopije a nepřichází na něho dávení.“

Jednou se potom opil. Tleskaje rukama a potancováváje přistoupil k Altan-chánovi, chytil ho za vousy a nakládal s ním potupně. Když emírové a hodnostáři spatřili tu drzost a svévoli, řekli: „Co je to za pohrdavé zacházení s naším samovládcem?“ a vrhli se na Qabul-chána. On však viděl, že se Altan-chán směje a je veselý, přistoupil k němu s lichotnými slovy a řekl:

„Dopustil jsem se opovázlivosti a prokázal drzost. Zda mě Altan-chán odsoudí, nebo mě nechá naživu, to je v jeho vůli. Vůle mi vyklouzla z rukou, a co jsem provedl, to jsem provedl!“

Altan-chán byl panovník shovívavý a rozumný. Věděl, že Qabul-chán má za sebou kmeny a stoupence: kdyby ho pro takovou maličkost napadl, povstali by potom jeho příbuzní v nepřátelství, aby se pomstili a oplatili, a nastaly by dlouhé sváry a nepřátelství. Proto to svedl na vtipný nápad a žert, spolkl hněv a přešel to bez povšimnutí. Poručil přinést z pokladnice zlata, drahokamů a rouch – a to víc, než kolik činila jeho výška –, všechno mu to daroval a propustil ho domů s nejvyššími poctami a úctou.

Emírové však Altan-chánovi mezi čtyřma očima řekli: „Není správné, žes mu dovolil odjet a jeho čin jsi pominul.“ Altan-chán hned za ním poslal posla, aby se Qabul-chán vrátil. Ten řekl: „Skončili jsme rozmluvy a porady, které jsme spolu měli, a já jsem odjel s dovolením. Co má znamenat toto předvolání?“ Pozvání nepřijal a pronesl několik hrubých slov. Poslové se vrátili. Altan-chán vyslal posly podruhé, aby ho povolali. Qabul-chán vyšel ze stanu pryč a jeho ženy řekly poslům: „Odjel, aby přivedl syny a snachy.“ Poslové se obrátili zpět.

Cestou však spatřili Qabul-chána, jak spěšně jede s několika služebníky; poznali ho, zajali a vedli s sebou. Na cestě dorazil ke stanu svého andy Saldžutaje.³ Když mu vylíčil, co se přihodilo, Saldžutaj řekl: „Nu, nevolají tě

3. Anda – pobratim; pobratimství se uzavíralo výměnou darů a zavazovalo k vzájemné pomoci. Berezin čte jméno Sajdžutaj a sám navrhuje čtení Saldžutaj, které mají i novější edice. Kmen Qorlasů, z něhož byla Qabulova snacha, řadí Rašíd mezi tzv. darlekinské Mongoly, kteří nepocházeli z Alan Qo'y.

k ničemu dobrému, mají s tebou zlé úmysly.“ Měl šedého hřebce běhouna; dal mu ho a řekl: „Až přijde vhodná chvíle, švihni ho bičem a žeň, aby tě nedostihli.“ Poslové mu na noc přivazovali nohu ke třmenu. Ve dne však našel vhodnou příležitost, povolil otěže, hnal koně a uprchl. Nemohli ho dostihnout, dokud nedorazil domů. Poslové přijeli za ním. Snacha, kterou si vzal z kmene Qorlasů, jménem Metaj, měla nově vyzdobený stan: ten pro posly postavili a ubytovali je v něm.

Protože synové nebyli doma, řekl potom snachám a služebníkům:

„Proto jsem si vás vzal a proto mám tolik služebníků a sluhů, abyste v takové chvíli, kdy jde o život, byli všichni zajedno se mnou. Zabijte tedy posly; a jestli se zdráháte, zabiju vás. Protože Číňané mi ukládají o život a já stejně nezůstanu naživu, vyřídím nejprve vás, neboť se říká: Mezi lidmi je i smrt krásná.“

Všichni svolili, spolu s ním napadli posly, pobili je, a tak vyvázl z té příhody se zdravou kůží. Po nějaké době Qabul-chán onemocněl, zemřel přirozenou smrtí a zanechal svět svým synům.

O jeho synech se vypráví, že byli všichni udatní, stateční a srdnatí, takže ani jeden z nich neodvrátil tvář před útočícím vojskem a žádný nepřítel neměl možnost ani sílu se jim postavit. Příběhů o jejich hrdinství je mnoho. Všech šest synů bylo od jedné matky, jménem Qo'a-Qulqu:⁴ *qo'a* znamená „čistá“ a Qulqu je jméno. Tato choť byla z Kungirátů a měla mladšího bratra jménem Sajin-tegin; kvůli němu vedl Qada'an-bahadur⁵ mnoho válek s Tatarsy. Stalo se to takto: jednou Sajin-tegin onemocněl a k jeho léčení pozvali šamana z tatarského kmene jménem Džirqil-Buduj. Ten šamanil, ale nemocný zemřel. Šamanovi nic nedali a poslali ho domů. Potom šli Sajin-teginovi příbuzní a toho šamana zabili. Synové Qabul-chánovi pak pro své

4. Berezin čte Chuachu-Goa; novější edice Qo'a-Qulqu. Mongolské *qo'a* (goa) znamená „krásná“. Kungiráti – kmen východního Mongolska, z něhož pocházela i Čingischánova choť Börte. Jméno Sajin-tegin vykládá Berezin z mongolského *sajin* „dobrý, krásný“ a *degü* „mladší bratr“; tatarského šamana čtou jiné rukopisy Džorqul-Bödöj.

5. Qada'an-bahadur (Berezin Chadan-bahadur). Tajná kronika (§ 48) uvádí Qabul-chánových synů sedm: Ökin-barqaq, Bartan-ba'atur, Qutuqtu-Münggür, Qutula-qan, Qulan, Qada'an a Tödöjen-otčigin. Berezin upozorňuje, že podle ní Qada'an potomky neměl, kdežto Rašid mu připisuje početné potomstvo.

švagrovství a příbuzenství se Sajin-teginem museli vstoupit s Tatary do války a sváru.

Na místě zvaném Beran-Sengdan došlo mezi nimi k bitvě. Když proběhla velká šarvátká, postavili se proti sobě Qada'an-bahadur a Motor-bahadur z Tatarů,⁶ křičeli a vyzývali k souboji. Qada'an-bahadur sklonil kopí a vyrazil proti Motorovi a hrot kopí udeřil do sedla tak, že je rozštípl, pronikl až k tělu jezdce i koně, zranil je a povalil oba, muže i koně. Motor pak celý rok trpěl tou ranou; když se však vyléčil, střetli se oba znovu na místě zvaném Jula-Ilak a Ker-Ilak. Qada'an-bahadur tu zasáhl Motora kopím do zad tak, že mu vyšlo břichem, a zabil ho. V téže bitvě bojoval na Qada'an-bahadurově straně Ebügen-Najin, otec Usunův. Když mu šípem zasáhli koně do krku a zabili ho, šel pěšky; tu přijelo deset jezdců s kopími. Obrátil se proti nim, všechny je poranil, zahnal na útěk a vyšel z boje jako vítěz a vítězoslavný.

Po té události svedli synové Qabul-chánovi s Tatary další bitvy; vylíčení těch příběhů a ostatních hrdinských činů, které vykonali, přijde postupně na řadu. Ze šesti synů Qabul-chánových se stal panovníkem Qutula-qa'an⁷ a nějaký čas vládl jako chán. Ačkoli jeho bratři byli všichni udatní, on je předčil silou i statečností. Mongolští básníci složili k jeho chvále mnoho písní a opěvovali jeho statečnost a hrdinství. Říká se, že měl tak mocný hlas, že zvuk jeho křiku přešel přes sedm pahorků a podobal se ozvěně, která se rozléhá v horách a horských hřebetech. Jeho dlaně byly jako medvědí tlapy: člověka, který nebyl silnější a pevnější než on, uchopil oběma rukama a bez námahy a úsilí ho přelomil vejpůl jako dřevěný šíp, až mu zlomil páteř. Vypráví se také, že za zimních nocí přikládal do ohně celé kmeny stromů a spal vedle něho nahý; žhavé uhlíky z ohně mu padaly na tělo a pálily ho, on však tomu nevěnoval pozornost, a když se probudil, myslel si, že ho kouše veš, poškrábal se a zase usnul. Jeho jídlem byl po-

6. Místní jména jsou v rukopisech zkomolená a Berezin sám označuje jejich výklad za „věc téměř nemožnou“. Místo Beran-Sengdan čtou novější edice Naran-Sangdan, místo Jula-Ilak a Ker-Ilak Bula-Ilgit a Kerü-Ilgit; tatarský bojovník se jinde jmenuje Mataz. Usun (mong. „voda“) je snad Ůsün-ebügen z kmene Ba'arin, kterého Čingischán později poctil hodností *beki* (Tajná kronika § 216); jeho otce jiné rukopisy nazývají Ebügen-Qajin.

7. Qutula-qa'an (Berezin Chutula-Kaan) – podle Tajné kroniky čtvrtý syn Qabul-chánův. Titul *qa'an* označuje velkého chána. Berezin cituje Tajnou kroniku (§ 58), podle níž Qutula jako chán třináctkrát táhl proti tatarským vůdcům Kóten-baraqovi a Džali-buqovi.

každé jeden velký beran a jeden velký džber kumysu, a ani tím se ještě ne-nasytil.

Protože tatarské kmeny zajaly jeho bratra Ökin-barqaqa a bratrance jeho otce Hambaqaj-qa'ana,⁸ vnuka Čaraqa-Lingqumova, a poslaly je k Altan-chánovi, který je dal přibít na dřevěného osla⁹ a zahubil je, sebral Qutula vojsko, vytáhl na Čínu, bojoval s kmeny a vojskem Altan-chánovým a vyplnil některé jeho kraje. I Čingischán, když vytáhl na čínskou zemi a zahájil válku s Altan-chánem, obrátil se s modlitbou k Pánu Bohu a řekl:

„Protože čínští samovládci zavraždili Hambaqaj-qa'ana, Ökin-barqaqa a Qada'an-bahadura, kteří byli mými staršími bratry, a týrali je, jdu je pomstít a prosím tebe, Veliký Pane, o vítěznou pomoc a sílu.“¹⁰

Potom vytáhl a vydal se na pochod.

Qutula-qa'anova výprava proti Altan-chánovi

Příběh o tom, jak Qutula-qa'an vytáhl do války s Altan-chánem, čínským samovládcem, aby pomstil krev Hambaqaj-qa'anovu; jak porazil čínské vojsko a vzal velikou kořist; jak na zpáteční cestě padl do rukou kmene Dörbenů, vysvobodil se a přijel domů právě ve chvíli, kdy po něm už chtěli střítnou.

Hambaqaj-qa'an, vnuk Čaraqa-Lingqumův a syn Sorqaduqtu-Činův, který byl v té době panovníkem kmene Tajčiuťů, odjel k tatarským kmenům, aby si z jejich dívek jednu vybral za manželku. Rozhněvali se: „Jak si to chtějí takhle brát naši dívku?“ a zajali ho i s několika služebníky. Protože tatarský kmen byl Altan-chánovi poddán a poslušen, poslali ho k němu. Altan-

8. Hambaqaj-qa'an (Berezin Ambagaj-Kaan) – vůdce Tajčiuťů, podle Tajné kroniky (§ 52) Qabul-chánův nástupce, jemuž Qabul předal vládu místo vlastních synů. Podle ní jej Tataři zajali, když doprovázel svou dceru, kterou dával za ženu mezi Tatary; Berezin pokládá Rašídovu verzi (Hambaqaj si jel pro nevěstu) za pravděpodobnější. Čaraqa-Lingqum – Berezin Džerke-Lin-Gun.

9. „Dřevěný osel“ – dřevěné popravicí lešení, na které byl odsouzený přibit rukama a nohama; takto t'inská říše trestala vzbouřence. Podle Tajné kroniky (§ 53) Hambaqaj vzkázal svým příbuzným, aby jej pomstili, „dokud si neodřou nehty“.

10. Čingischán zahájil válku s Tíny roku 1211. „Staršími bratry“ nazývá starší příslušníky rodu v širokém smyslu: Ökin-barqaq (Berezin Ukin-Barchach), nejstarší syn Qabul-chánův a děd Sačabekiho, pozdějšího vůdce Jürkinů, byl bratrem a Hambaqaj bratrancem Čingischánova děda.

chán poručil, aby ho podle zavedeného obyčeje přibili na dřevěného osla, aby zemřel. Když ho vedli na popraviště, poslal k Altan-chánovi jednoho ze svých služebníků, Bulgačiho,¹¹ se vzkazem:

„Nezajal jsi mě svou statečností, uměním ani vojskem: zajali mě jiní a přivedli k tobě, a ty mě zabiješ s takovým ponížením a žalem. Činíš si nepřáteli Qada'an-tajšiho, Qutula-qa'ana, Tödöjena, syny Jesügej-bahadurovy, vůdce a příslušníky kmenů a ulusu mongolského, a rozmýcháváš válku: jistě povstanou, aby oplatili a pomstili mou krev. To nemáš dělat.“

Altan-chán nedbale a posměšně odpověděl: „Ty sám, který jsi přinesl toto varování, jdi a zvěstuj to té své chásce.“ Když Hambaqaj-qa'ana zabili, dali zmíněnému Bulgačimu povoz a vypravili ho na cestu, aby donesl zprávu o té vraždě jeho kmenům. Cestou dorazil ke kmeni Dörbenů¹² a žádal na nich příprež; nedali mu ji. Řekl jim: „Jestliže zítra nepřivedu sem vojsko jako těžkou horu a tekoucí vodu, jaký jsem to člověk? Ať se nestane, že budete litovat a říkat: Proč jsme nedbali slov Bulgačiho?“ Nedali na něho, a tak musel jet dál s čínskými koňmi. Když se koně unavili, nechal je na cestě, šel pěšky a podrobně vylíčil, jak byl Hambaqaj-qa'an zabit, jeho synu Qada'an-tajšimu, jeho synu Tödöjenovi, Qutula-qa'anovi, který byl vládcem toho kmene, a Jesügej-bahadurovi, který byl Hambaqaj-qa'ano-vým bratrancem.

Rodová souvislost těch, kdo byli jmenováni, je tato: Hambaqaj-qa'an, syn Sorqaduqtu-Čína, syna Čaraqa-Lingquma, syna Qajdu-chánova. Qada'an-tajši, syn Hambaqaj-qa'anův. Tödöjen, syn Qada'an-tajšiho, syna Hambaqaj-qa'anova. Qutula-qa'an, syn Qabul-chána, syna Tumbinaj-chána, syna

11. Bulgači (novější edice Bolgačaj). Berezin uvádí, že v Tajné kronice (§ 53) se jmenuje Balaqači a je z kmene Besüt. Ulus – lid a území podřízené vládci, později i úděl prince v Mongolské říši.

12. Dörbeni (Berezin Durbeni) – mongolský kmen, podle Tajné kroniky (§ 11) potomstvo čtyř synů Duva-sochora (dörben = „čtyři“). Berezin z tohoto vyprávění soudí, že sídlili mezi Tíny a Mongoly, patrně na jihozápad od mongolské vlasti.

Qajdu-chánova. Jesügej-bahadur, syn Bartan-bahadura, syna Qabul-chána, syna Tumbinaj-chána, syna Qajdu-chánova.¹³

Když k nim ta zpráva dorazila, sešli se Qada'an-tajši, Tödöjen a Jesügej-bahadur svorně s množstvím mongolských kmenů a ulusů k poradě, aby vykonali odvetu a pomstili krev Hambaqaj-qa'anovu. Na chánství dosadili Qutula-qa'ana: všechna vojska se k němu shromáždila a vytáhla na Čínu. Když tam dorazili, dali se do boje, porazili vojsko Altan-chánovo, pobili množství Číňanů, plenili a nabrali kořisti bez míry, rozdělili ji mezi vojsko a vrátili se. Qutula-qa'an jel sám a cestou lovil s dravými ptáky. Kmen Dörbenů, když ho spatřil samotného, využil vhodné příležitosti, sebral vojsko a přepadl ho na cestě. Jeho vojsko a služebníci se rozprchli a on utíkal, až se dostal na místo, kde bylo veliké bahnisko. Vehnal do něho koně, ten se propadl a uvízl; on sám postavil jednu nohu na sedlo, přeskočil a ocitl se na břehu. Nepřátelé, kteří jeli v jeho stopách, dojeli na tento břeh a volali: „Když se Mongol odloučí od koně, co může dělat?“ S vtipy a veselím se obrátili zpět. On jich nedbal, vystřelil na ně několik šípů, obešel bahnisko a opět přišel ke břehu; chytil koně za hřív, bez námahy ho vytáhl z bahna a vyvedl na pole, hned nasedl a odjel, a nepřítel zůstal na druhé straně vody.

Dříve než Qutula-qa'an dorazil domů, přišlo tam jeho vojsko a služebníci, kteří se dali na útěk; a protože on za nimi nepřišel, měli za jisté, že byl zabít. Jesügej-bahadur připravil tryzní hostinu a zanesl ji k lidem Hambaqaj-qa'anovým, Qada'an-tajšimu, Tödöjenovi a choti Qutula-qa'anově, aby uslyšeli zprávu o té události a přijali tryzní číši.¹⁴ Když to oznámil, Qada'an-tajši a Tödöjen hlasitě zabědovali. Choť Qutula-qa'anova, když viděla, že přijel zástup mladších příbuzných, že přišli pospolu a byli zaraženi, podivila se, jaká neblahá novina je potkala; když ji však uslyšela, neuvěřila jí:

13. Berezin upozorňuje na několik chyb: mluvit o „synech Jesügej-bahadurových“ v době Hambaqajovy smrti je anachronismus (má jít o Jesügeje samého); Rašíd zde dvakrát vynechává mezi Qajdu-chánem a Tumbinaj-chánem Baj-Šingqora; a Jesügej nebyl Hambaqajovým bratrancem, nýbrž příslušníkem mladšího pokolení. Tödöjena Berezin čte Buda, Budaj, novější edice Tödä'a a pokládají ho za syna Hambaqajova; Sorqaduqtu-Čino je u Berezina Sorgodulu-Čino, Tumbinaj-chán Tumena-chán.

14. Berezin: z Rašída je známo, že se u Mongolů na tryzně na útěchu pozůstalým podávala a vypíjela číše kumysu nebo jiného nápoje. „Mladšími příbuznými“ vykládá Berezin perské slovo, které jinak znamená „mladší bratři“, protože přichází nebyli Qutulovými bratry.

*„Nevěřím takovému slovu, ať je od kohokoli – leda bych spala a vi-
děla to ve snu! Vždyť o Qutula-qa'anovi se říká, že jeho hlas je jako
ozvěna dosahující až k nebesům a jeho dlaň jako tlapa tříletého med-
věda. Jistě to není člověk, jehož smrt by přišla z ruky kmene Dörbe-
nů. Dá-li Bůh, je asi zaměstnán nějakou věcí a nenadále přijede.“*

Qutula-qa'an zatím vytáhl koně z bahna, jel a mluvil sám k sobě: „Jak to, že mi ti ničemové provedli takový kousek, a já si od nich nic neodnesu a přijdu domů s prázdnýma rukama?“ Obrátil se zpět. V těch místech se pás-
la jejich stáda koní: chytil jednoho dobrého hřebce a hnál před sebou stádo klisen. Protože bylo jaro, našel v té stepi mnoho vajec divokých kachen. Neměl je do čeho dát; stáhl si tedy z nohou boty, naplnil je kachními vejci a zavěsil je k řemenům u sedla svého koně. Pak usedl na hřebce bez sedla,
¹⁵ vlastního koně vedl a klisny hnál před sebou, až dorazil domů právě ve chvíli, kdy Jesügej-bahadur přinesl tryzní hostinu a začali s tryznou. Když na něho padl jejich zrak, všichni se rozveselili a zaradovali, oddali se jáso-
tu a tryzna se proměnila v blahopřání. Jeho choť řekla: „Neříkala jsem, že to není člověk, kterého by někdo mohl zabít?“

Verš: Takový světový bojovník, jako je Dastán, syn Sámův,¹⁶

nevloží hlavu, skloniv se, do oka smyčky.

Porada tajčiutských kmenů po Hambaqaj-qa'anovi

Když tatarské kmeny z příčiny, která byla vyložena, zajaly Hambaqaj-qa'ana a odvedly ho k Altan-chánovi, jenž ho usmrtil, sešli se po nějakém čase jeho příbuzní, synové a tajčiutští begové, aby na jeho místo dosadili někoho za panovníka. Nějaký čas strávili touto poradou a nemohli se na ni-
kom shodnout. Nakonec se jednou shromáždili a řekli Tödör-Bilgemu, kte-
rý byl jedním z jeho bratranců, vůdcem a stařešinou kmene: „Co řekneš k této věci a koho pokládáš za hodna a způsobilého pro tuto hodnost?“ Od-

¹⁵. Berezin: „nahý usedl na hřebce“; smysl je spíš ten, že jel na neosedlaném koni, jak čtou i no-
vější edice. Novější edice mají také na počátku příběhu místo „lovil s dravými ptáky“ „jel sám se
dvěma koňmi“.

¹⁶. Dastán (Zál), syn Sámův a otec Rustamův, hrdina íránského eposu Šáhnáme.

pověděl: „Ať promluví Tarqutaj-Kiriltuq:¹⁷ i on je jedním z jeho bratranců, syn Adal-chánův.“ Ten také řekl: „Co já řeknu? Ať promluví Mütügen-sečen.“ Mütügen-sečen řekl:

„Co já řeknu? Mám jako vrabec skočit do oka, aby se mi noha chytila do smyčky? Černá vlaštovka odletěla na vrcholek modřínu a do oka nepadla. Jsem prostý poddaný: jaké mám postavení, abych mluvil? Vy, vladaři, mluvte slova plná dobrých myšlenek, abychom my, prostý lid, vám jako hříbě, které saje mléko dvou kobyl a je syté a tučné, přáli blahobyt. Budete-li mít jednu radu a budete-li svorní, půjdou všechny věci i všichni lidé podle vaší vůle; nebudete-li svorní, najdou si rozličné rozbroje a zkázy cestu k vašemu ulusu.“

V tom smyslu pronesl mnoho rýmovaných průpovědí, přísloví a rad a s pláčem odešel ze shromáždění. Na tomto shromáždění nebylo vladařství nikomu přiřčeno. A ačkoli není známo ani jisté, na čem se potom usnesli, v dějinách se uvádí toto: protože Jesügej-bahadur zemřel mlád a tajčiutské kmeny vstoupily do sváru s Čingischánem – a ze všech první začal ten svár Tarqutaj-Kiriltuq, syn Adal-chánův –, dali mu patrně Tödöjen, Qoril-bahadur, Angqu-Ququču¹⁸ a několik dalších begů vrchní velení a vůdcovství, jak o tom bude ještě vyprávěno a jak už bylo dříve uvedeno v příběhu o Tarqutaj-Kiriltuqovi. Pravda však je, že po smrti Qutula-qa'anově vládl jeho synovec Jesügej-bahadur, syn Bartan-bahadurův a otec Čingischánův.¹⁹ A ačkoli o synech Qabul-chánových kromě Bartan-bahadura koluje mnoho příběhů, v těchto dějinách jsme je natolik zkrátili; příběhy o Bartan-bahadurovi a jeho dětech se uvádějí zvlášť, v jednom vyprávění.

17. Tarqutaj-Kiriltuq (Berezin Targutaj-Charaltuk) – náčelník Tajčiutů, který podle Tajné kroniky (§ 72–81) po Jesügejově smrti opustil jeho vdovu a syny a mladého Temüdžina zajal a držel v kláde. Berezin: „bratrancem“ se zde i jinde míní obecně příbuzný. Mütügen-sečen (novější edice Mätiügün) – Berezin Mutugun-Secen.

18. Qoril-bahadur a Angqu-Ququču (Berezin Choril-bahadur a Angqu-Ugudžu, novější edice Qoril a A'uču) – tajčiutští předáci; Auču-ba'atur vystupuje i v Tajné kronice (§ 141–144) jako Temüdžinův protivník. Tödör-Bilgeho (Berezin Todor-Bilgi) čtou novější edice zcela jinak, Nurd-Bilgaši.

19. Berezin: podle Tajné kroniky (§ 57) se Mongolové a Tajčiuti po Hambaqajově smrti sešli a zvolili chánem Qutulu; Rašídovo vyprávění naproti tomu naznačuje, že od té doby se Tajčiuti Qutulovi nepodřizovali a začalo nepřátelství mezi nimi a Mongoly. Že vláda po Qutulovi přešla na Jesügeje, a Bartan-bahadur tedy vládcem nebyl, pokládá Berezin za velmi pravděpodobné.

Vyprávění o Bartan-bahadurovi, synu Qabul-chánovu

Má dva oddíly. Oddíl první: úvod o jeho poměrech a o jeho dětech, výklad a rozdělení jejich větve.

Bartan-bahadur byl Čingischánovým dědem; mongolsky se děd nazývá *ebüge*. Měl starší manželku jménem Süinigil-fudžin z kmene Bargutů²⁰ a od ní měl čtyři syny.

První byl Mönggetü-Kijan.²¹ Měl mnoho synů, ale jeho dědicem a nástupcem byl Čingšut: v Čingischánově době vládl vojsku, kmeni a poddaným Mönggetü-Kijanovým a za války Čingischána s Tajčiuty byl se svým vojskem v Čingischánově družině. Po něm přišli jeho synové Kōki-nojan a Mögetü-bahadur; Mögetü-bahadur byl begem tisíce a vůdcem kmene Mönggetü-Kijanova. Rozplozením a rozmnožením je dnes z jejich větve víc než jeden mongolský tümen. Větší část toho kmene je v Dašt-i Qipčaku u Tochty; jejich begů je mnoho a jsou vážení a někteří také slouží u qa'ana. Kmenů Kijatů je mnoho, ale tito Kijatové jsou zvláštní: z kijatské větve jsou někteří známí jednotlivě a některé příběhy, které se jich týkají, budou uvedeny na příslušných místech dějin; odtamtud se o nich bude vědět.

Druhý syn byl Nekün-tajši, z jehož rodu pochází kmen Hojin. Nazývají je *hoin irgen* proto, že za Čingischánových časů změnili smýšlení, odpadli od něho a odešli k Tajčiutům do lesů; jejich přízviskem se tak na znamení pohrdání stalo „lesní kmen“. Tajčiuti a několik jiných kmenů se nazývali týmž jménem. Příčina je ta, že každý kmen, jehož jurta byla blízko lesa, se počítal k lesnímu lidu. Protože lesy byly daleko od sebe, neměly jejich kmeny, pokolení a větve mezi sebou spojitost; a ačkoli všechny nazývali lesním lidem, podle polohy lesa se u nich určovalo, o který kmen jde.

20. Fudžin – z čínského *fu-žen*, „paní, choť“; Berezin v tom vidí doklad raných styků Mongolů s Čínou. Místo Bargutů mají tři rukopisy Torguty (novější edice Tarquity); Berezin dal přednost Bargutům. Sagang Sečen nazývá Bartanovu choť Sajin-Maral-Qajaq.

21. Mönggetü-Kijan (Berezin Menggetü-Kijan) je znám i z Tajné kroniky (§ 50, 120). Jeho nástupce Berezin čte Džinkšut, novější edice Čingšut; syny Guki-nojan a Mugtu-bahadur. Tümen – deset tisíc, největší jednotka mongolského vojska. Dašt-i Qipčaq – Kypčacká step, území Zlaté hordy; Tochta (Toqta) byl jejím chánem v letech 1291–1312, tedy Rašídovým současníkem.

Tento Nekün-tajši měl mnoho synů. Nejstarší, který nastoupil na jeho místo, se jmenoval Qučar.²² Střílel neobyčejně daleko a přesně a touto vlastností se proslavil. Střílel tak daleko, že ho Mongolové pro to chválili a říkali nadneseně: „Qučarův šíp letí tak, že se stane neviditelným.“ Když Čingischán zůstal po otci chlapcem a jeho kmeny se přiklonily k Tajčiutům, přidal se tento Qučar se svým vojskem k Čingischánovi, dlouho byl v jeho družině a prokázal mu chvályhodné služby. Když Čingischán válčil s kmenem Tatarů, uzavřeli úmluvu: „Budeme svorně bojovat a kořist brát až potom; co získáme, rozdělíme rovným dílem, aby se válečné dílo neodkládalo.“ Syn Qutula-qa'anův Altan, tento Qučar a Čingischánův strýc Daritaj-otčigin však slovu nedostáli a kořist si vzali. Čingischán poručil, aby jim ji zase odebrali. Z té příčiny změnili smýšlení, a když mezi Čingischánem a Ong-chánem došlo ke sváru a roztržce, přiklonili se pod nějakou záminkou na Ong-chánovu stranu, stali se pomocníky a přísluhovači nepříteli a duší úkladů a války. Když byl Ong-chán poražen, utekli k Najmanům a znovu bojovali s Čingischánem. Nakonec mu však Nejvyšší Pán dal vítězství a on dal zabít i Qučara a Altana. Proto nikdo z jeho kmene a dětí, kdo přežil, nemá úctu ani jméno, a navíc je jich ve srovnání s ostatními Čingischánovými příbuznými málo. Nekün-tajši měl vnuka jménem Bügün-Džavkat: toho dal Čingischán Čagatajovi; zdržoval se u Čagataje a jeho děti a kmeny jsou dodnes spolu s rodem Čagatajovým a zvláštní úcty nepožívají.

Třetí syn byl Jesügej-bahadur, otec Čingischánův; od jeho rodu pocházejí Kijat-Bordžiginové. *Bordžigin* znamená „šedooký“.²³ A skutečně, děti, které se narodily Jesügej-bahadurovi, jeho dětem a rodu až do nynějška, byly většinou šedooké a světlé pleti. Tuto okolnost připisují tomu, co řekla Alan Qo'a, když otěhotněla: „V noci ke mně přichází proti mému oku světlo v podobě člověka a zase odchází, vzezřením světlé a šedooké.“ Protože tento

22. Qučar (Berezin Chudžir), v Tajné kronice Qučar-beki, syn Nekün-tajšiho (Berezin Nigun-Tajša). Podle Tajné kroniky (§ 123) spolu s Altanem a Daritajem zvolil Temüdjina chánem; roztržka kvůli kořisti se odehrála při tažení proti Tatarům roku 1202 (§ 153). Hojin irgen – mongolsky „lesní lid“. Bügün-Džavkat čtou novější edice Bügün-Ča'ukat.

23. Bordžigin – jméno Čingischánova rodu. Berezin se zde zabývá „rasovým“ vzhledem Čingischánova rodu: šedé oči neodpovídají dnešnímu mongolskému typu; připomíná, že i čínský současník Meng Hung líčí Čingischána jako vysokého muže s širokým čelem a dlouhým vousem a že už legenda o Alan Qo'e (viz kap. I) naznačuje příměs cizí krve.

znak znovu vyvstal v osmém pokolení, jímž je Jesügej-bahadur, projevuje se tím podle jejich slov znamení vladařské hodnosti dětí Alan Qo'y, jak bylo předpověděno, a tento vzhled byl důkazem pravdivosti jejich slov a pravosti onoho zjevení. Protože příběhy o větvi Jesügej-bahadurově budou uvedeny ve zvláštním vyprávění, nebudeme se o něm na tomto místě šířit.

Čtvrtý syn byl Daritaj-otčigin.²⁴ Protože měl s Čingischánem mnoho sporů a nepřátelství, upadl jeho rod nakonec mezi otroky. Zpočátku, když se Čingischánovy kmeny a vojsko přiklonily k Tajčiuťům, byl sice se svým vojskem s Čingischánem, po nějakém čase se však spolčil s kmenem Tajčiuťů, potom opět přešel k Čingischánovi; znovu pak při braní kořisti, z příčiny, která byla zmíněna, změnil smýšlení a odešel k Ong-chánovi; potom se opět octl u Najmanů a po nich se přidal ke kmeni Dörbenů. Mnohokrát s Čingischánem bojoval a zase k němu přecházel. Byl zabit spolu s Altanem a Qučarem a mnoho lidí z jeho kmene a rodu bylo pobito. Měl syna, dědice a nástupce, jménem Tajnal-bej: toho dal Čingischán i s dvěma sty lidmi, kteří mu patřili, svému synovci Eldžigidej-nojanovi. Byli v postavení jeho otroků a až dodnes je jeho rod s rodem Eldžigidej-nojanovým. Z toho kmene a rodu přišel s Hülegü-chánem²⁵ Burqan. Ačkoli neměl právo sedět v řadě dětí (princů), Hülegü-chán nařídil, že když je princů sedících v řadě málo, smí Burqan sedět v řadě synů. Z jeho dětí byl Kürüg, beg tisíce, na něhož přešlo Burqanovo místo. Z jeho příbuzných byl Boralgi-Kijataj, nositel slunečníku a důvěrník Argun-chánův, který byl zajedno s begy, kteří proti Argun-chánovi zosnovali zradu a věrolomnost.

[Oddíl druhý obsahoval vyobrazení Bartan-bahadura a jeho choti Sünigil-fudžin a rodokmennou tabulku jejich potomků: Mönggetü-Kijan (od jeho rodu pocházejí všichni Kijatové; jméno dostal pro velkou statečnost, neboť kijan znamená mongolsky „prudce se řítící horský proud“) s nástupcem Čingšutem a jeho syny Kōki-nojanem a Mögetü-bahadurem; Nekün-

24. Otčigin (Berezin Utdžigin) – titul nejmladšího syna, „pána ohně (krbu)“, který dědil otcovskou jurtu. Podle Tajné kroniky (§ 242) Čingischán Daritaje nakonec na přimluvu Bo'orčua, Mukaliho a Šigi-Qutuqua ušetřil. Eldžigidej (Rašid Ildžidaj, Berezin Ilčidaj) byl synem Čingischánova bratra Qačiuna.

25. Hülegü-chán (vládl 1256–1265), vnuk Čingischánův, zakladatel dynastie íránských ilchánů; Argun-chán (1284–1291) byl jeho vnuk. „Touto říší“ míní Rašid, ilchánský vezír, Írán. Berezinův text je v pasáži o Burqanovi porušený („když princové sedící v řadě jsou mladší“); novější edice čtou, že princů v řadě bylo málo.

tajši (jeho potomky nazývají hojin irgen, „lesní lid“, neboť jejich sídla ležela blízko lesa) se synem Qučarem, „který střílel neobyčejně“, a vnukem Bügün-Džavkatem; Jesügej-bahadur, otec Čingischánův, jehož větev se uvádí zvlášť; a Daritaj-otčigin se synem Tajnal-bejem.]

Počátek příběhu o Jesügej-bahadurovi

Když si věčná vůle Nejvyššího Pána přeje, aby pána štěstí, velikého mocí a hrozného přísností – jezdce na kolbišti dobývání zemí a stavitele budovy rozdávání rozkazů – v určený čas oděla do roucha stvoření a zjevení a posadila ho na širý trůn vladařství na povrchu obydlených končin tohoto proměnlivého a vzpurností dýchajícího světa, tu pravice Boží všemohoucnosti, jak toho žádá chvíle Boží moudrosti, vychovává drahokam bytosti toho pána štěstí na cestě postupného vzrůstu, od stupně ke stupni, v perlorodkách beder a lůn otců a matek, dokud jej nepřiblíží ke stupni dokonalosti. A když nastane čas, kdy se mají projevit známky toho štěstí a odhalit tajemství té blaženosti, tu vychází ze závoje obzoru nového věku lesk prvních paprsků jitřenky toho jitra a prvotiny, jež ohlašují toho očekávaného, se objevují nepřetržitě a neustále. Tak tomu bylo i s Jesügej-bahadurem: jeho nesrovnatelná bytost byla perlorodkou, z níž vzešla perla světového moře, a vzestup souhvězdí jeho štěstí byl předzvěstí toho, jak se sjedná nesčetná sultánská moc Čingischána, dětí jeho slavného rodu, jeho rodiny a velikých potomků, a zvláště vládce těchto dnů, samovládce islámu, pomocníka víry Boží, sultána Mahmúda Gházán-chána²⁶ – kéž jsou provazy stanů jeho sultánské moci přivázány a upevněny ke kolíkům věčnosti a kéž jsou posily jeho vítězství a štěstí bez konce a počtu, s pomocí Boží, Prorokovou a jeho rodu!

Vyprávění o Jesügej-bahadurovi, synu Bartan-bahadurovu

Má dva oddíly. Oddíl první: úvod o jeho poměrech, výklad a rozdělení větve jeho dětí a některé příběhy o nich.

26. Mahmúd Gházán-chán, ílchán v letech 1295–1304, který přijal islám a Rašídovi uložil sepsat dějiny Mongolů.

Jesügej-bahadur je otcem Čingischánovým; Mongolové nazývají otce *eči-ge*. Byl panovníkem množství mongolských kmenů: jeho příbuzní, totiž strýcové a bratrance, ho všichni poslouchali a byli mu poddáni a svorně ho ze svého středu dosadili na vládu. Udatnost a statečnost byly jeho vlastnostmi. Vedl mnoho válek a bitev s jinými mongolskými kmeny, zvláště s kmenem Tatarů, i s čínskými begy a vojskem, a tak se jeho sláva a jméno rozšířily, staly se známými a všichni ho uznávali a ctili.

Měl mnoho žen z nejrůznějších kmenů. Starší z nich, matkou jeho milých a vážených dětí a synů, byla Ölün-fudžin, zvaná také Ölün-eke – Hö'elün²⁷ –, z kmene Olqunutů. *Fudžin* znamená čínsky „choť“; protože sídlili blízko hranic té země, užívali jejích odborných výrazů. Tajču-kürgen, jemuž Čingischán dal svou nejmladší dceru Altalun, byl bratrem Hö'elün. Od této starší choti měl Jesügej čtyři syny a ani jednu dceru. Ještě jednoho syna, nejmladšího ze všech, měl od jiné choti; jmenoval se Belgütej-nojan, ale úcta patřila oněm čtyřem synům.

První syn, nejstarší a nejlepší ze všech, byl Temüdžin. Když se v jednapadesáti letech stal panovníkem a zabil panovníka Najmanů, dali mu jméno Čingischán.²⁸ Příběhy a vyprávění o něm jsou nad míru a nad všechno vyličení; některé z nich budou podrobně uvedeny ve vyprávění o něm.

Druhý syn byl Džoči-Qasar.²⁹ Džoči je jméno a *qasar* znamená „lev“; protože byl veliký silou a mocí, dostal toto označení. Říká se, že jeho ramena a hrud' byly tak široké a pas tak nesmírně útlý, že když spal na boku, procházeli psi pod jeho bokem. A síla v něm byla taková, že když uchopil člověka oběma rukama, přehnul ho vejpl jako dřevěný šíp, až mu zlomil páteř. Většinou byl se svým bratrem Čingischánem zajedno a svorný, i když

27. Hö'elün (Rašíd Ölün-eke, „matka Ölün“; Berezin Olun-fudžin, Olun-eche). Berezin uvádí, že mongolské letopisy i Tajná kronika (§ 54–56) vyprávějí, jak ji Jesügej s pomocí bratrů Nekün-tajšiho a Daritaje unesl jejímu choti Eke-Čiledüovi; za nejvěrohodnější pokládá verzi Tajné kroniky, podle níž byl Čiledü Merkit, protože Merkiti později na oplátku unesli Temüdžinovu choť Börte. Tajná kronika zná na rozdíl od Rašída i Hö'elüninu dceru Temülün. Kürgen – „zeť“, titul mužů přízených do chánského rodu.

28. Rašíd kladé Čingischánovo narození do roku 1155; dnes se obvykle uvádí rok 1162, podle některých badatelů 1167. Najmany porazil roku 1204 a za Čingischána byl vyhlášen roku 1206.

29. Džoči-Qasar – v Tajné kronice Qasar, proslulý lukostřelec. Berezin připomíná, že mongolské letopisy znají spory mezi ním a Čingischánem. Jména jeho synů čte Berezin Egu, Tugu, Isunke, Bahuldar a Charaldžu; novější edice Jegü, Tuqu, Jesüngge, Maqludar a Qaralču.

za války s Ong-chánem byl od něho odloučen a několikrát jindy se stalo, že se mu nedostávalo poslušnosti. Ve velké bitvě, kterou Čingischán svedl s Tajang-chánem, panovníkem Najmanů, mu však svěřil velení středu vojska. Džoči-Qasar v té bitvě prokázal horlivost a vynaložil veškeré úsilí, a proto ho Čingischán obdařil a dal jemu i jeho dětem hodnost, postavení a titul bratrství a princovství nad všemi bratry a synovci. Až dodnes je v Čingischánově rodě obyčejem, že ze všech strýců a bratranců se do řady princů posazuje jen rod Džoči-Qasarův, kdežto všichni ostatní sedí v řadě begů. Některé příběhy o Džoči-Qasarovi a jeho dětech přijdou v průběhu vyprávění a dějin Čingischánových.

Měl mnoho dětí: vypráví se, že měl na čtyřicet synů, známi a proslulí jsou však tři: Jegü, Tuqu a Jesüngge.³⁰ V Čingischánově jarlyku je uvedeno jméno Jegü a Jesüngge, jméno Tuqu však uvedeno není. Jegü byl malého vzrůstu, Tuqu ještě menší, Jesüngge však byl vysoký, rudolící, s dlouhým obličejem a vousem. Když Džoči-Qasara nebylo, zasedl na jeho místo jeho nejstarší syn Jegü; když nebylo Jegüa, zaujal jeho místo jeho syn Harqa-sun; po něm zasedl jeho strýc Jesüngge. Za věku Möngke-qa'ana a Kublaj-qa'ana byl Jesüngge nástupcem Džoči-Qasarovým: jeho jméno a pověst se proslavily, měl přístup k nejdůležitějším záležitostem a k poradám o věcech říše a prokazovali mu velikou úctu a vážnost. Podle obyčeje velel všemu vojsku a kmeni svého otce i svým příbuzným. Když vypukl svár mezi Kublaj-qa'anem a Arik-bökem,³¹ byl Jesüngge u Kublaj-qa'ana a patřil k jeho vojsku, jak bude podrobně vyloženo v dějinách Kublaj-qa'anových. Říká se, že v pětasedmdesáti letech přijel k Kublaj-qa'anovi na sněm a vlasy mu ještě nezbělely.

Když Čingischán rozděloval vojsko svým dětem, dal jeden tisíc starším synům Džoči-Qasarovým, totiž Jegüovi, Tuquovi a Jesünggemu, a ze zvláštních vojsk k tomu sto mužů. Potom měl to vojsko ve své moci a péči vždy ten z jeho rodu, kdo velel na jeho místě; dnes se rozplozením po pokole-

30. Jesüngge je znám z tzv. Čingischánova kamene, nejstaršího dochovaného nápisu v mongolském písmu (asi z roku 1225), který připomíná jeho mistrný výstřel z luku. Berezin cituje i čínské zprávy o jeho účasti na volbě Möngke-qa'ana roku 1251. Jarlyk – chánův písemný rozkaz nebo výsadní listina.

31. Válka o trůn mezi bratry Kublajem a Arik-bökem (1260–1264) skončila Kublajovým vítězstvím.

ních stali početnými. Za časů Möngke-qa'ana bylo ještě naživu několik starších chotí Džoči-Qasarových a Möngke je ctil a vážil si jich. Jurta a sídlo Jesünggeho a rodu Džoči-Qasarova jsou uvnitř Mongolska, na severovýchodní straně, v končinách Arguně, Kula-nóru a Chajlaru, poblíž jurt Džibua, syna Tagačarova a vnuka Otčigin-nojanova.

[Následuje výčet Džoči-Qasarových vnuků: Jegüovi synové Bajtaq a Harqasun a Tuquův syn Ebügen veleli každý jedné setnině; Jesünggeho syn Emegen držel za Kublaj-qa'ana Džoči-Qasarovo místo a ulus a po něm jeho syn Siktür. Ten se nakonec spojil s Tagačarovými vnuky z rodu Otčigin-nojanova a zosnoval proti Kublaj-qa'anovi vzpouru; Kublaj je dal popraviti a jejich vojsko rozdělil. Jedna větev Džoči-Qasarova rodu přišla do Íránu, kde byla za Abaqa-chána, a někteří jsou tu i nyní.]

Další syn Džoči-Qasarův se jmenoval Maquldar; toto jméno mu dali pro jistou menší slabost jeho tělesné konstituce. Jeho matkou byla Altan-chatun z kmene Qorlasů.

[Maquldar měl dva syny. Jeden z nich, Džirkidaj, měl pět synů: Qipčaq (od souložnice; jeho synové Tajču a Qoladaj), Sutua a Kuku (oba bezdětní), Tudana-Tuchtu a Tergila (jeho synové Baba, Buralgi a Pulad). Druhý Maquldarův syn zemřel v dětství a jeho jméno není známo.]

Džoči-Qasar měl ještě jiného syna, jménem Qaralču. S ním se to má takto: jeden z otroků Džoči-Qasarových jménem Tumetaj měl pohlednou ženu jménem Kōkčin. Džoči-Qasar ji jednou uviděl v poli a její půvaby mu padly do oka. Vyspal se s ní; potom si pomyslel, že protože se jí dotkl, je možné, že otěhotní, a poručil, aby ji střežili odděleně. Po devíti měsících se narodil syn a dali mu jméno Qaralču. Džoči-Qasar ho dal své choti Altan-chatun a řekl: „Máš jednoho syna; ať je i tento z tvých dětí.“ Altan-chatun ho vykojila a vychovala.

[Qaralču měl sedm synů: Temūra (bezdětného), Saliho, Mukdua (synové Bukertaj a Kurumša), Qutuqua (jeho syn Arslan přišel s Hülegü-chánem, stal se nepřítelem a zemřel), Salsuqtu (synové Qurdžan a Džamudži), Mundera (syn Ürgtemür) a Qurtaqu (bez synů).]

Vypráví se, že za doby, kdy byl Ögedej-qa'an panovníkem a Čagataj žil odděleně od něho ve svém ulusu, poslal Čagataj Ögedej-qa'anovi vzkaz:

„Lidí, s nimiž jsme nerozluční a v pevném přátelství a s nimiž jíme pokrm a pijeme víno, ubylo. Ráčí-li qa'an prokázat milost a poslat z tohoto kmene několik lidí, bude to jeho rozkaz.“ Ögedej-qa'an poručil, aby z rodu Džočiqasarova určili několik lidí, a ze všech určili Qaralčua. Altan-chatun, která ho vychovala, řekla: „Jak bych ho mohla nechat samotného?“ Odešla s ním a vzala s sebou i svého vnuka Džirkidaje, který byl ještě dítětem. Pobývali pak v Čagatajově družině. Když Baraq,³² Čagatajův pravnuke, přitáhl válčit s Abaqa-chánem, přišly s ním z uvedené příčiny i děti Qaralčuovy a Džirkidajovy. Došlo k bitvě. Když Baraq uprchl a jeho vojsko se rozprchlo, uradili se příštího roku svorně: „Dříve nás poslal qa'an; nyní pojďme k Abaqa-chánovi, prokažme mu horlivost a přejme mu blaho.“ Všichni přišli a dostavili se do služby k Abaqa-chánovi v Sukurluku; byli přijati v audienci a zvláště obdarováni.

[Abaqa-chán pak Kuku a Sutua zařadil do družiny Argun-chánovy, Tudanu a Tergila ustanovil správci zásob, Tergila však pro nedbalost sesadil a vzal do své družiny; Temür, Sali, Mukdu a Qutuqu byli veliteli v tümenu Širamun-nojana, Salsuqta, Munder a Qurtaqa sloužili v družině Abaqa-chánově v postavení princů.]

Třetím synem Jesügej-bahadurovým byl Qačiun.³³ Měl mnoho žen a dětí, ale jeho nástupcem byl Eldžigidej. Ten byl velmi vážený: Ögedej-qa'an, Möngke-qa'an i Kublaj-qa'an ho vždy ctili a vážili si ho a v důležitých věcech se s ním radili. Jeho ulus a jurta leží na východě, přímo na východní straně, uvnitř Mongolska, v končinách zdi, kterou Číňané vedli od Qaramürenu až k Džurdženskému moři, blízko země Džurdženu. Místa, která leží nablízku, jsou stará jurta kmene Ikiresů, místo Qalaldžin-Alat a končiny řeky Olqui. Až dodnes jsou jeho děti a vojska v družině qa'anově; v této říši však z jejich rodu nikdo není. Když Čingischán rozdělával synům voj-

32. Baraq, chán Čagatajova ulusu (1266–1271), vpadl roku 1270 do Chorásánu a u Herátu byl poražen ilchánem Abaou (vládl 1265–1282). Řekou, kterou jeho lidé přešli, je podle Berezina Amudarja. Sukurluk – místo v ilchánské říši.

33. Qačiun (Berezin Chadžiun, Tajná kronika Qači'un). Berezin: Qara-müren je zde Žlutá řeka a zdí se míní val na hranici Mongolska a Mandžuska; Ikiresové byli větví Kungirátů. Qalaldžin-Alat (Tajná kronika Qalaqaldžit-elet) je místo pozdější bitvy Čingischána s Ong-chánem (1203). Novější edice čtou místo Džurdženského moře „řeku Džurču“ a místo Etsaudaje Aqsu'udaj. Titul *govan* (novější edice *gui-ong*) je z čínského *kuo-wang*, „kníže země“; týž titul nesl i Mukali. Džurdženi (Džürčeni) – tunguzský lid, zakladatelé dynastie Ťin.

ska, dal Eldžigidej-nojanovi tři tisíce mužů; jejich vůdcem byl Etsaudaj Učegaš-govan – Etsaudaj je jméno větve, Učegaš jméno člověka a *govan* titul. Tento beg byl z kmene Najmanů a ostatní begové z kmenů Urjanchajů a Tatarů, neboť větší část těch tří tisíc vojska byli Najmani, Urjanchajové a Tataři. Nyní se rozpuštěním po pokoleních rozmnožili.

[Nástupnická řada Eldžigidejova: Čaqla – Qalaur – Qadan – Šinglaqar; každý z nich měl mnoho synů. Kublaj-qa'an dal jeho větev na zkoušku sečíst a napočítalo se šest set lidí. Poslední z nich se spojil s rodem Otčigin-nojanovým a jinými princí a zosnoval proti Kublaj-qa'anovi zlé; Kublaj je dal popravit a jejich vojsko rozdělil.]

Čtvrtým synem byl Temüge-otčigin.³⁴ Temüge je jméno a *otčigin* znamená „pán ohně a jurty“: tak nazývají nejmladšího syna (*edžen*). Obecně se mu říkalo Otčigin-nojan a pod tímto jménem je znám. Měl starší choť jménem Sandaqčín z kmene Olqunutů; byla z příbuzných Čingischánovy matky, a proto ji velmi ctíli a vážili si jí. Otčigin-nojan ze všech Mongolů nejvíce miloval stavby: na každém místě, kam přišel, zřídil palác, pavilon a zahradu. Čingischán ho miloval víc než ostatní bratry a posazoval ho výše než jeho starší bratry, a dodnes sedí jeho děti výše než děti oněch dvou bratrů. Když Čingischán rozděloval dětem vojsko, dal mu pět tisíc mužů: dva tisíce z nich byly z kmene Urjaut z kmenů Kilunggutů, jeden tisíc z kmene Isut a dva tisíce sebrali z různých kmenů.

Měl mnoho dětí a jeho nástupcem byl Tagačar-nojan. Ten měl veliký ulus a vojsko; rozpuštěním po pokoleních se z oněch pěti tisíc stalo početné vojsko a byli vážení. Jeho země a jurta byla na severovýchodě, na samém okraji Mongolska, takže z té strany už nebyl žádný jiný mongolský kmen. Vždy býval na kurultaji a v důležitých věcech v radě u Kublaj-qa'ana a byl velice vyvyšován a ctěn. Když Arik-böke začal svár s Kublaj-qa'anem, jmenoval ho Kublaj-qa'an velitelem vojska a poslal ho do boje. Porazil vojsko Arik-bökeho a potom se podle Kublaj-qa'anova jarmyku neustále zabýval vojsky. Žil velmi skvěle a dlouho.

34. Temüge-otčigin (Berezin Temuga-Utdžigin), nejmladší z Hö'elüniných synů. Berezin upozorňuje, že podle d'Ohssona velel vojsku proti Arik-bökemu Jesüngge, a ne Tagačar.

[Nástupnická řada: Džibu – Tagačar – Ečul – Najan; každý z nich měl mnoho synů. Na rozkaz Kublaj-qa'ana sečetli rod Otčigin-nojanův a bylo ho sedm set lidí.]

Zmíněný Najan žil na sklonku Kublaj-qa'anovy doby. S princí, kteří byli syny jeho strýců – se Siktürem z rodu Džoči-Qasarova, Šinglaqarem z rodu Eldžigidej-nojanova, Ebügenem z rodu Kölgenova, s potomky Kötenu, syna Ögedej-qa'anova, i s dalšími princí, kteří byli u Kublaj-qa'ana –, se všichni domluvili a usnesli, že se spojí s Qajduem, a stali se qa'anovými nepřáteli. Když se ten spolek prozradil, sebral qa'an vojsko, zajal je, některé popravil a jejich vojska rozdělil. Nyní z jejich ulusu nikdo nezůstal.³⁵

Pátý syn Jesügej-bahadurův, Belgütej-nojan,³⁶ se narodil z jiné choti a nepočítali ho mezi ostatní bratry. Vždy byl v družině ve službách Čingischánových. Když jednou hodovali s kmenem Kijat-Jürkin, jehož náčelníky byli Sača-beki a Tajču, strhla se mezi nimi hádka, a uprostřed té rozepře, když Belgütej-nojan dohlížel na pořádek u stanu, mu šavlí roztřali rameno: ten příběh bude s výkladem uveden ve vyprávění o Čingischánovi.

Měl mnoho dětí a z nich se jeho nástupcem stal Džautu. Nazývali ho Džautu proto, že měl sto žen a sto synů;³⁷ a zestárl tak, že nepoznával své ženy a děti. Když Kublaj-qa'an poslal svého syna Nomoqana s jinými princí do války s Qajduem a tito princové se mezi sebou uradili, povstali proti Nomoqanovi a zajali ho, byl Džautu v té radě a zajedno s nimi. Když se vrátil, poslal beg Tagačar-nojan z rodu Eldžigidej-nojanova qa'anovi zprávu: „Džautu prý spáchal takovou věc; mám ho popravít, nebo ne?“ Qa'an poručil: „Mám vůči němu pevný závazek, nemohu ho zabít.“ Ten závazek spočíval v tom, že za války [...] s qa'anem Džautu qa'anovi pomohl. Proto ho

35. Najanova vzpoura (1287) byla nejvážnějším povstáním mongolských princů proti Kublajovi; Kublaj ji osobně potlačil a Najan byl popraven. Qajdu (asi 1230–1301), vnuk Ögedejův, vládl ve Střední Asii a byl dlouholetým Kublajovým protivníkem. Kölgen byl Čingischánův syn z vedlejší manželky; „potomky Kötenu“ překládáme Berezino „Uruk-Kuten“ (*urug* = „rod“).

36. Belgütej (Rašíd a Berezin Bilgutej) – podle Tajné kroniky syn Jesügeje z vedlejší ženy, bratr Bekterův. Hostina s Jürkiny se konala asi roku 1196; Belgütej podle Tajné kroniky (§ 131) dohlížel na koně a ránu mu zasadil Būri-bökö. Berezin má „urovnával stanoviště“.

37. Jméno Berezin odvozuje od mongolského *džagun* „sto“. Nomoqan, syn Kublajův, byl roku 1276 zajat vzbouřenými princí a vydán do Zlaté hordy. Vynechané slovo („za války [...]“) doplňuje Berezin domněnkou, že šlo o Kublajovu válku s Arik-bökem; Tagačara pokládá za omyllem přirazeného k rodu Eldžigidejovu místo Otčiginova. Čin – u Rašída jižní Čína (říše Sung).

qa'an neusmrtil, ale odebral mu vojsko a poslal ho na pobřeží Čínu a svěřil mu jejich ostrahu. Džautu tehdy nosil prosté čínské střevíce, chodil v nich a sám nosil dříví na vaření. Strážci říkali: „My je přineseme,“ on však odpovídal:

„Moje odplata je v tom, že jsem zprvu konal dobré služby, naposledy jsem však spáchal zlo a provinil se, a přesto mi darovali život.“

Taková se s ním stala příhoda a takovým způsobem žil. Kublaj-qa'an dal na zkoušku sečíst jeho rod: bylo ho osm set lidí. Řekl: „Jak to, že z rodu dětí Džoči-Qasarových, kterých bylo čtyřicet, se narodilo osm set lidí, a z rodu dětí Belgütej-Džautuových, když jich bylo sto, se narodilo také osm set lidí a víc ne?“ Potom sám řekl: „Rod Džoči-Qasarův je mocný a vede se mu dobře, kdežto rod Belgütej-nojanův je dervišký; proto se ho narodilo méně.“ Nyní je jeho rod ve službách qa'anových. Takový je výklad a rozdělení větve dětí Jesügej-bahadurových, kromě Čingischána.

O válkách a bitvách Jesügej-bahadurových

Většina válek a bitev Jesügej-bahadurových byla s tatarskými kmeny, které byly v té době nejslavnějšími z tureckých kmenů a jejich vojsko bylo větší než u ostatních. Od té doby, co kvůli smrti Sajin-tegina, bratra choti Qabul-chánovy, a zavraždění tatarského šamana Džirqila jeho příbuznými nastalo mezi dětmi Qabul-chánovými a tatarskými kmeny nepřátelství, jak bylo zmíněno ve vyprávění o Qabul-chánovi, upevnil se svár na obou stranách. Neustále spolu válčili a svedli mnoho bitev. Nakonec je Jesügej-bahadur porazil a přemohl svou silou. Potom Čingischán celý ten kmen i několik jiných kmenů uvrhl do pout svého otroctví a nevolnictví, jak je dnes na očích vidět, že všechny turecké kmeny jsou otroky a vojskem rodu Čingischánova.

Zvláště v době požehnaného narození Čingischánova válčil Jesügej-bahadur s Tatary, zabil Temüdžin-ügeho a Qori-buqu,³⁸ kteří byli jejich panov-

38. Temüdžin-üge a Qori-buqa (Berezin Temučin-Uge a Kurubuga); Tajná kronika (§ 59) jmenuje oba, pozdější mongolské kroniky (Altan tobči, Sagang Sečen) jen Temüdžin-ügeho. „Tureckými“ nazývá Rašíd všechny kočovné kmeny stepi. Berezin soudí, že Jesügej mohl bojovat jen s částí Tatarů, rozdělených na znepřátelené rody, a zprávu čínského současníka Meng Hunga, že Jesügej byl kdysi pouhým desátníkem, nepokládá za rozhodující.

níky, a vyplenil jejich statky a majetek. Když se vrátil, Čingischán se šťastně narodil. Tu událost pokládal za dobré znamení a dal mu jméno Temüdzin. Vylíčení té okolnosti bude podáno ve vyprávění o Čingischánovi.

Rodokmen Jesügej-bahadurův

Oddíl druhý: vyobrazení Jesügej-bahadura a jeho choti a tabulka větve jejich dětí.

Jesügej-bahadur měl, jak bylo podrobně zmíněno v předchozím oddíle, pět synů a ti měli mnoho potomků a dětí; kromě Čingischána jsme zapsali ty, kdo se stali váženými a slavnými. V tomto oddíle, když jsme umístili vyobrazení jeho a jeho choti, zaneseme do tabulky větve jména jeho dětí a zmíněných vnuků; jména Čingischánových potomků však budou postupně uvedena ve zvláštním vyprávění.

Pod jménem Čingischánovým stojí v tabulce tato slova: „Zprvu se jmenoval Temüdzin. Bylo mu třináct let, když mu zemřel otec.³⁹ Nejprve od něho příbuzní i poddaní odpadli a po dvacet osm let byl ve zlém postavení. Potom jeho štěstí vzrostlo: když svrhl Ong-chána, panovníka Kerejtů, nazvali ho Čingischán, to jest veliký panovník; když pak usmrtil Tajang-chána, panovníka Najmanů, upevnila se říše v jeho rukou. Vztyčil bílý prapor o devíti nohách a dali mu přízvisko Čingischán. To jméno mu dal Teb-tengri, syn Mönglik-ečigeho: nazývali ho Kōkōčü a přízviskem Teb-tengri.“⁴⁰

[Zbytek tabulky znovu v přehledu uvádí potomstvo ostatních synů, jak bylo vyloženo výše: Džoči-Qasar („jeho děti jsou udatní a všichni slouží u qa'ana“) se syny Jegüem (synové Bajtaq a Harqasun, který zaujal otcovo místo), Tuquem (syn Ebügen) a Jesünggem (zaujal místo Harqasunovo;

39. Podle Tajné kroniky (§ 61–68) zemřel Jesügej otráven Tatary, když Temüdzinovi bylo devět let a právě ho zasnoubil s Börte.

40. Novější edice zde rozlišují dva tituly: po porážce Ong-chána dostal Temüdzin titul, který Rašíd vykládá jako „veliký panovník“, a teprve po porážce Najmanů jméno Čingis. Bílý prapor „o devíti nohách“ – Tajná kronika (§ 202) mluví o bílém praporu s devíti cípy, vztyčeném na kurultaji u pramenů Ononu roku 1206. Kōkōčü (Berezin Kukdžu) byl šaman, syn Mönglika, Jesügejova věrného druha. Berezin vysvětluje, že Rašídovo Teb-tengri je zkomolené Teb-tengri (mong. „vystupující na nebe“), v překladu však ponechal podobu rukopisů. Tajná kronika (§ 244–246) líčí, jak byl Teb-tengri pro spory s Čingischánovým rodem zabit.

syn Emegen, vnuk Siktür); Maquldar se synem Džirkidajem, který přišel k Čagatajovi s Qaralčuem, jehož byl synovcem, a jehož potomci přešli s Baraqem řeku a rok po Baraqově porážce vstoupili v Sukurluku do služeb Abaqa-chána; Qaralču, kterého Ögedej-qa'an poslal do Čagatajovy družiny, se sedmi syny a vnuky; Qačiun s řadou Eldžigidej-nojan („byl velmi vážený“) – Čaqla – Qalaur – Qadan – Šinglaqar; Temüge-otčigin s řadou Tagačar – Džibu – Tagačar – Ečul – Najan; a Belgütej-nojan se synem Džautuem, „kterého tak nazývali, protože měl sto žen a sto synů“.]

III. Rod Čingischánův, jeho manželky a potomci

Kapitola druhá druhé části prvního svazku knihy Sborník letopisů.¹

Vyprávění o Čingischánovi a jeho slavném rodu, z něhož někteří byli samovládci celého svého věku a jiní se stali panovníky vlastního ulusu,² se stručnými zprávami o vladařích zemí světa, kteří byli jejich současníky, až do nynější doby, totiž do roku 705 hidžry.³ Vyprávění je celkem šestnáct.

Vyprávění o Čingischánovi, synu Jesügeje-bahadura

Skládá se ze tří oddílů, rozvržených takto:

Oddíl první: výklad jeho rodu; popis a rozdělení jeho synů, dcer a vnuků, kteří se až do této doby rozvětvili; popis jeho manželek a zeťů; jeho podobizna a rodokmen větví jeho slavných dětí.

Oddíl druhý: dějiny a příběhy doby jeho vlády; vyobrazení trůnu, manželky, princů a begů v době, kdy dosedl na chánský stolec; původ jeho begů; popis bitev, které kdy svedl, a vítězství, jichž dobyl, a délka jeho vlády.

Oddíl třetí: příběhy a zprávy vztahující se k době jeho vlády, jeho myšlenky, výroky a dobrá naučení, která pronesl a nařídil, jeho chvályhodné vlastnosti a povahové rysy – vše, co se nevešlo do dvou předchozích oddílů. Co se však o něm dozvídáme od různých lidí a z různých knih jen roztroušeně a útržkovitě, bude sepsáno zvlášť.

1. Rašíd ad-Dín dělí první svazek Sborníku letopisů na dvě části: první (u Berezina „Úvod“) pojednává o turkických a mongolských kmenech, druhá o Čingischánovi, jeho předcích a nástupcích. Kapitola první druhé části vyprávěla o Čingischánových předcích od Alan Qo'y po Jesügeje-bahadura, kapitola druhá, zde začínající, o Čingischánovi samém. Berezin: na začátku vyprávění o Čingischánovi stojí v rukopisech ještě nadnesený chvalo zpěv, který jen opakuje velebení předem určené dříve vyprávěním o Tumbinaj-chánovi a Jesügejovi-bahadurovi; Berezin jej do ruského překladu nezařadil, protože k dějinám nic nepřidává.

2. *Ulus* – mongolsky „lid, národ“, pak i dědičný úděl lidu a území, který chán přidělil členu rodu (ulus Džochiho, Čagatajův ulus apod.).

3. Rok 705 h. odpovídá 24. 7. 1305 – 13. 7. 1306. Tehdy už vládl Gházánův bratr Öldžejtü; chvály na Gházána jako žijícího panovníka, které text dále obsahuje, zřejmě zůstaly z dřívější redakce díla.

Oddíl první: Rod Čingischánův, jeho manželky, synové, dcery a zet'ové

Ačkoli dějiny a vyprávění o jeho předcích až po Alan Qo'u byly sepsány zvlášť, bude přece jasnější, zapíšeme-li v tomto vyprávění podrobně jeho rodokmen až k Alan Qo'e, aby čtenář, který se chce poučit, zde našel porozumění dříve, než se pustí do čtení ostatních vyprávění. Uvedeme také, jakým jménem Mongolové ve své obrazné mluvě nazývají každého z předků a dědů. Rodokmen Čingischánův a názvy jeho předků jsou tyto:

Otec Čingischánův Jesügej-bahadur – mongolsky se nazývá *eči*ge. Děd Čingischánův Bartan-bahadur – mongolsky *ebü*ge. Praděd Qabul-chán – mongolsky *elenčik*. Čtvrtý předek Tumbinaj-chán⁴ – mongolsky *budatur*. Pátý předek Baj-Šingqor – *buda-ukur*. Šestý předek Qajdu-chán – *jürki*. Sedmý předek Dutum-Menen – *dutakun*. Osmý předek Bodončar. Pro předky vzdálenější než sedmý stupeň už zvláštní názvy nejsou; všem se společně říká *eledžigin-ebü*ge.⁵ Pramáti všech byla Alan Qo'a.

Podle jiného podání je Alan Qo'a pramáti v desátém pokolení, neboť se vypráví, že Bodončar měl dva syny, Buqu a Načina, a Buqovým synem byl Dutum-Menen. Protože se podání různí, bylo v předchozích vyprávěních vyloženo podle jedné verze a zde je uvedeno podle druhé, aby nebylo opomenuto žádné. A tím konec.⁶

Z předchozích vyprávění a dřívějších zpráv se stalo známým a potvrzeným, že Čingischán je výkvětem všech kmenů Nirun, které vzešly z Alan Qo'y. Když vystoupil na jeviště dějin, byli lidé svědky toho, jak byl označen rozličnými nebeskými požehnáními; nesmírnou silou a mocí si podrobil všechny kmeny turecké i mongolské i jiné rody a postavil je do řady otroků. Jako jediná perla uprostřed drahokamů se z oněch pokolení vyvýšil ušlechtilostí své bytosti a vzácností svých vlastností; krajiny všech pásem

4. Rašíd (Berezin) jej nazývá Tumene-chán; Tajná kronika Mongolů zná tohoto předka jako Tumbinaje-sečena.

5. Mongolské názvy předků jsou v rukopisech značně porušené a uvádíme je v Berezinově čtení; novější edice čtou některé jinak (např. šestý stupeň *borqaj*, sedmý *dutaqun*, souhrnný název *eči-gin-ebü*ge). Berezin: *elenčik ebü*ge znamená praděd, předek; *ebü*ge je obecně „děd, předek“.

6. V kapitole o Čingischánových předcích (kap. II) Rašíd sám dává přednost tomuto druhému podání (Bodončar – Buqa – Dutum-Menen) a Načina uvádí jako Buqova bratra. Tajná kronika Mongolů má mezi Bodončarem a Qajdu-chánem jinou, delší posloupnost jmen.

světa uchopil do okruhu své vlády a do hrsti svého panství. Jeho velké děti a slavný rod se staly na šesti stranách sedmi pásem světa vládci koruny a trůnu světovlády a místodržiteli říše blaha. Posléze se náboženství islámské – podporou a oporou šáhanšáha, útočiště světa, pomocníka víry Boží, sultána Mahmúda Gházán-chána, kéž Bůh prodlouží jeho vládu a povznese jeho hodnost! –, který je posledním smyslem existence všech těch kmenů a pokolení, stalo tak pevně založeným a tak mocně ohrazeným, že to všichni, vzdálení i blízcí, Turci i Tádžikové, vidí na vlastní oči. Bude-li Bohu libo, potrvá vláda tohoto vznešeného věku až na věky věků!

Ačkoli ve druhém oddíle těchto dějin budou okolnosti příběhů o Čingischánovi vyloženy důkladně a jednotlivě, každá na svém místě, přece i zde něco stručně předkládáme na způsob předmluvy, abychom čtenáři poskytlí přehled jako v obsahu; tak bude i popis jeho manželek a větví jeho dětí, který bude následovat, snáze srozumitelný.

Stručný přehled Čingischánových skutků

Pravím tedy – a pomoc je od Boha –, že Čingischán zůstal po otci v dětském věku třinácti let.⁷ Mnohé kmeny, které se v době blahobytu jeho otce Jesügeje-bahadura spojily v jedno a byly mu poslušny, od něho odpadly, když spatřily, že Čingischán je ještě chlapec. Jeho matka Hö'elün však byla nanejvýš dokonalá a moudrá, a proto podle svých sil chránila a opatrovala jeho i čeled', poddané, vojsko a spojence, kteří zůstali po Jesügejovi-bahadurovi. Několikrát se Čingischánovo postavení ocitlo v slabosti, několikrát využily kmeny Tajčiuťů příhodné chvíle a spoutaly ho do okovů, avšak Bůh nejvyšší jej z těch propastí vysvobodil. Protože odvěká vůle Boha nejvyššího byla taková, aby se stal samovládcem světa, dospíval postupně k tomu, aby snášením nepokojů a útrap uměl prokazovat trpělivost v těžkých věcech; aby, až dosáhne královského blaha a pokoje, znal míru té veliké milosti a plnil povinnost vděčnosti; a aby, až dostoupí oné vysoké hodnosti, dokázal držet každého člověka na jeho místě.

7. Tajná kronika i další mongolské prameny uvádějí, že Temüďzinovi bylo teprve devět let, když Jesügej-bahadur po návratu od Kungirátů, u nichž syna zasnoubil s Börte, zemřel otráven Tatary (Berezín).

Při slabosti postavení, mnohých těžkostech a rozličných nepokojích a pohromách byl nesmírně statečný a odvážný, neobyčejně moudrý, zručný, rozvážný a rozumný. Pro jeho štědrost a laskavost se jméno a pověst o něm rozšířily do všech stran a v srdcích lidí se k němu rozhořela láska; kmeny se přikláněly na jeho stranu a přimykaly se k němu, až zesílil a zmocnil se, učinil své přátele vítěznými a vítězíci a své nepřátele zničenými a poníženými. Protože jeho příbuzní, bratraci jeho i jeho rodičů mu záviděli, zvláště kmeny Tajčiutů, kteří byli jeho sousedy – jejich jurty stály blízko sebe a jejich vzájemné vztahy byly důležitější než vztahy lidí sobě cizích, a přece je od sebe vzdalovali sami –, prožil rozličné nepokoje, dokud nezničil většinu těch kmenů a zbylé nepřivedl do řady otroků, jak bude vyloženo.

Potom si podrobil a podmanil některé příbuzné a mongolské kmeny, které mu byly rodem bližší. Poté se jeden kmen z jeho příbuzných spojil s Ong-chánem, vládcem Kerejtů,⁸ s nímž měl Čingischán dávné přátelství a vztah jako syn k otci, a úkladně proti němu smýšleli; jejich sídla a jurty byly blízké a sousedící. Bylo nutné přijmout proti nim opatření. Několikrát došlo k bitvám, až je nakonec Čingischán přemohl a obrátil všechny v nic a v nicotu.

Poté zakročil proti kmenům z řad Mongolů, kteří sídlili v okolí jeho jurt – zlí sousedé bývají většinou nepřátelé a závistníci. Potom se mezi ním a vládci Najmanů – s nimiž Čingischán vícekrát válčil proto, že byli nepřáteli kerejtského vládce Ong-chána a on s ním byl v přátelství – nepřátelství a nenávisť upevnila a pomsta se usadila v hrudi. Také okolí krajin blízkých Čingischánovi bylo očištěno od zatvrzelých a odbojných, a on se přiblížil až k samým hranicím Najmanů. Někteří Čingischánovi nepřátelé z jeho příbuzných a z mongolských kmenů odešli k nim a položili základ nepřátelství a nevraživosti vůči němu; z těch příčin bylo nezbytné přinést jim zkázu, dokud je všechny nepřemohl a nepodrobil.

8. Ong-chán (Rašíd a Berezin: Van-chán; vlastním jménem Toghril) – vládce Kerejtů, mocného kmene ve středním Mongolsku. Byl pobratimem (*anda*) Jesügeje-bahadura, a proto ho Temüdžin ctil jako otce. Kerejti se hlásili k nestoriánskému křesťanství.

Potom čínský samovládce Altan-chán,⁹ který byl nesmírně velikým a ctěným panovníkem a jemuž větší část kmenů mongolských a tureckých po všechny časy prokazovala poslušnost a podřízenost, protože se nacházely v sousedství čínské země, očekával podle téhož obyčeje poslušnost a podrobení i od Čingischána. Čínští panovníci navíc, jak bylo řečeno v předchozích vyprávěních, usmrtili několik Čingischánových předků, dědů a strýců. Z té příčiny mezi nimi vyvstaly účty a nevraživost. Protože Bůh nejvyšší dal Čingischánovi sílu a moc, shromáždilo se u něho množství vojska. Uznal za nevyhnutelné vynaložit úsilí k odplatě a pomstě za dávnou křivdu: s velikým vojskem vytáhl do války proti Altan-chánovi, podrobil si větší část čínských krajin, přemohl panovníky i ty, kdo zdvíhali šíji, a všechny učinil jílcem meče poslušnými a uznávajícími jeho rozkazy.

Po pěti letech zanechal vojsko v oněch končinách a sám se vrátil do vlastního ordu.¹⁰ Poté si podrobil zemi Tibet a Tangut,¹¹ která rovněž ležela v okruhu jeho krajin, a v srdci choval úmysl vytáhnout podruhé do čínské země, aby si ty země podmanil najednou, a podrobit si zemi Qarajang, která sousedí s Čínou a leží blízko Mongolska a kterou Indové a Qarajangové nazývají Kender a Tádžikové Kandahár.¹² K té důležité věci se již odhodlal. Avšak Küčlög-chán,¹³ syn vládce Najmanů, v době, kdy byl jeho otec zabit, uprchl, odešel do země Turkestánu, spolčil se s některými mongolskými kmeny, které byly Čingischánovými nepřáteli, a zmocnil se turkesťanské země, kterou držel gurchán Kara-Kitajů; gurchán zemřel a zpráva o

9. Altan-chán („zlatý chán“) – mongolské označení císaře džürčenské dynastie Ťin (1115–1234), vládoucí severní Číně; *altan* překládá čínské „t'in“ (zlato). Rašíd nazývá severní Čínu Chataj (Kitaj), jižní Čínu Čin (Mačín).

10. Tažení proti říši Ťin začalo roku 1211; roku 1215 padl Čung-tu (Peking) a Čingischán se roku 1216 vrátil do Mongolska. Válku v Číně pak vedl Mukali s titulem *guj-ong. Ordu* (orda) – sídelní tábor chána či jeho manželky.

11. Tangut – tangutská říše Si-Sia (Západní Sia) v dnešní severozápadní Číně, na niž Čingischán táhl několikrát (1205, 1207, 1209, 1226–1227) a zničil ji roku 1227. Zmínka o podrobení Tibetu je nadsázka – skutečná mongolská nadvláda nad Tibetem začala až ve čtyřicátých letech 13. století.

12. Qarajang (u Berezina Charadžang) – dnešní jün-nanská oblast v jihozápadní Číně, tehdy království Ta-li; dobytá byla až za Möngekeho roku 1253. S afghánským Kandahárem nemá nic společného.

13. Küčlög (Berezin: Kušluk-chán) – syn najmanského Tajang-chána; po otcově porážce uprchl ke Kara-Kitajům, oženil se s dcerou jejich gurchána a roku 1211 se zmocnil jeho trůnu. Kara-Kitajové (Západní Liao) byli potomci kitanské dynastie Liao, kteří po pádu své říše v Číně založili stát ve Střední Asii; jejich vládce nesl titul *gurchán* („všeobecný chán“).

té události dostihla Čingischána. Tu se jeho úmysl táhnout do čínské země a do oněch končin zviklal. Zabýval se odstraněním Küčlůgových pletich, poslal s vojskem Džebeho a přemohl i jeho.

Když Küčlůg na radu sultána Muhammada Chorezmšáha vzal z rukou gurchána Turkestán, říši dlouhou a širokou, stal se Küčlůg vládcem nad jednou částí té země a Chorezmšáh nad druhou. Když Čingischánovo vojsko Küčlůga vyhnalo, zmocnil se sultán Chorezmšáh celé turkestánské země i s Otrárem, který tvoří samu její hranici. Čingischána se ze žárlivosti na to – a také proto, že karavanu muslimských kupců, kterou Čingischán vyslal k sultánovi na cestě jednoty a přátelství, dal v Otráru bez rozmyslu a uvážení povraždit sultánův příbuzný Inalčuq, zvaný Gajir-chán¹⁴ – zmocnil takový žár a hněv, že zapomněl na záležitost země Chataje, Činu a Qarajangu, spěšně se obrátil na Turkestán a íránskou zemi a obě říše za jednomyslné součinnosti svých synů a s pomocí svých begů podrobil.

Poté Ögedej-qa'an s pomocí svého bratra Toluje-chána dobyl celou čínskou zemi, a spolu se synovci dobyli zemi Kelar a Baškurt, Bular, Dešt-i Kipčak, Rus, Čerkesy, Ásy až po nejzazší sever a na jižní straně až po hranice Habeše; dobyli také zemi Solangka.¹⁵ V době Möngke-qa'ana dobyl jeho bratr Kublaj-qa'an to, co zbývalo z Číny; jejich bratr Hülegü-chán dobyl najednou Bagdád, Dijárbakr, pevnosti ismá'ílovců, Sýrii a další země íránské až po nejzazší končiny Malé Asie.¹⁶ Kublaj-qa'an za své vlády dobyl zemi Čin, Qarajang a některá místa Hindustánu.¹⁷ Až do této doby přivádějí Čingischánův rod a potomci rok od roku a den ode dne pod svou moc země ležící v okruhu jejich říší, a takové veliké věci se staly a dějí ze stopy

14. Berezin čte „Chal-sultán Inaldžuk, jehož nazývali Gajr-sultán“; *chál* je arabsky „strýc z matčiny strany“; Inalčuq patřil k příbuzenstvu sultánovy matky Terken-chatun. Masakr karavany v Otráru (na středním toku Syrdarji) roku 1218 byl bezprostřední příčinou mongolského tažení na Chorezm (1219–1223).

15. Kelar a Baškurt – Uhersko (Maďaři); Bular (Berezin čte Pula) – snad Volžské Bulharsko, výklad není jistý; Dešt-i Kipčak – kumánská (polovecká) step mezi Dněprem a Uralem; Ásové – Alani na severním Kavkaze; Solangka – Korea. Říše Ťin padla roku 1234, západní tažení Batúa a dalších princů proběhlo v letech 1236–1242. Zmínka o Habeši (Etiopii) je rétorická nadsázka.

16. Hülegü, zakladatel dynastie íránských ilchánů, zničil v letech 1256–1257 pevnosti nizárovských ismá'ílovců (tzv. asasinů, mj. Alamút) a roku 1258 dobyl Bagdád a ukončil abbásovský chalífát; Sýrii obsadil roku 1260 jen přechodně.

17. Čin – jihočínská říše Sung, dobytá roku 1279. Qarajang ve skutečnosti Kublaj dobyl ještě za Möngkeho vlády; „místy Hindustánu“ jsou zřejmě míněna tažení do Barmy a Indočíny.

Čingischánova a jeho rodu blaha. Výklad a rozdělení těchto příběhů bude uveden později, každý na svém místě v některém vyprávění; zde jsme chtěli tento stručný přehled podat na způsob předmluvy.

Nyní přistoupíme a vložíme na pero výklad a rozdělení Čingischánových manželek a popis toho, kolik dětí měl od které manželky, i okolnosti každého z nich.

Popis Čingischánových manželek a jeho dětí

Čingischán měl na pět set manželek a souložnic. Každou vzal z některého kmene; některé si pojal podle obřadu mongolského sňatku, avšak větší část byly ty, které dostal jako kořist a bral, když si podroboval a podmaňoval říše a kmeny. Těch, které byly staršími manželkami a požívaly plné úcty, však bylo pět, v tomto pořadí.

První manželkou byla Börte-fudžin, dcera Daj-nojana, hlavy a vládce kmene Kungirátů.¹⁸ Byla nejctěnější a nejstarší ze všech žen a byla matkou čtyř starších synů, kteří byli váženi, a pěti dcer.

Nejstarší syn byl Džoči, z jehož rodu pocházejí všichni vládci a princové v Dešt-i Kipčaku. Vypráví se, že v době, kdy Čingischán válčil s kmenem Merkitů,¹⁹ zvítězili oni. Börte-fudžin byla tehdy těhotná Džočim a Merkiti ji zajali jako kořist. Protože mezi Merkity a Ong-chánem byl v té době mír, poslali ji k němu. Ong-chán ji choval v úctě a poctě a pohlížel na ni jako na snachu, pro dávné přátelství, které měl s Čingischánovým otcem, a protože Čingischána nazýval synem. Jeho begové řekli:

„Proč si ji nevezmeš?“

Odpověděl:

18. *Fudžin* – z čínského *fu-žen*, „paní, choť“. Daj-nojan (Tajná kronika: Dej-sečen) byl podle mongolských pramenů jen předákem kungirátského rodu, nikoli vládcem celého kmene; jeho povýšení je podle Berezina pozdějšího data. Kungiráti sídlili na východě Mongolska a z jejich rodu pocházely i manželky mnoha pozdějších chánů.

19. Merkiti – lesostepní kmenový svaz na dolní Selenze, úhlavní nepřátelé Čingischánova rodu. Jesügej-bahadur totiž kdysi unesl Merkitovi Jeke-Čiledüovi nevěstu Hö'elün; Merkiti se za to pomstili únosem Börte.

„Je to moje snacha. Bylo by daleko od lidskosti a šlechetnosti pohlí-
žet na ni zrakem věrolomnosti.“

Když se Čingischán o té věci dozvěděl, poslal k Ong-chánovi Sabu, děda Sartaq-nojana, z kmene Džalajirů, a žádal o tuto manželku. Ong-chán zachoval ve vztahu k ní svou povinnost a vydal mu ji. Když se obrátili tváří ke službě Čingischánovi, narodil se Džoči na cestě. Protože cesta byla nebezpečná a nemohli se nikde usadit ani zřídit kolébku, udělal Saba z trochy mouky měkké těsto, zabalil do něho dítě, vzal je do klína a nesl opatrně, aby jeho údy nepřišly k bolesti. Proto mu také dali jméno Džoči, že přišel na svět nečekaně.²⁰

Druhý syn byl Čagataj, jemuž byla svěřena správa od počátku turkestánské země až po konec řeky Amu. Jeho ulus spravovali Algu, Mubárakšáh a Baraq a nyní jej spravují Du'a a jeho syn Qutluq-Chwádža.²¹ Rozdělení větví jeho dětí a příběhy o něm budou uvedeny každé na svém místě.

Třetí syn byl Ögedej-qa'an, který se stal qa'anem po Čingischánovi a třináct let qa'anoval.²² Jeho nejstarším synem byl Gүjүk-chán; z Ögedejova rodu jsou i Qajdu a několik princů, kteří sídlí v oněch končinách. Příběhy o nich přijdou na svém místě.

Čtvrtý syn byl Toluj-chán, jehož přízvisko bylo Jeke-nojan a Ulug-nojan; Čingischán ho nazýval *nökerem*.²³ Většinu času provázel otce a ve válkách byl s ním. *Tuli* znamená mongolsky zrcadlo. Když zemřel, stalo se toto slovo až do dnešní doby zakázaným jménem. Turecky se zrcadlo nazývá *küz-*

20. Rašíd vykládá jméno z mongolského *džočin*, „host“ – tedy „nenadálý host“. Berezin: Tajná kronika vypráví o únosu Börte jinak a podrobněji – Merkiti ji dali Čilgerovi, bratru Jeke-Čiledüa, a Temüdzin ji získal zpět až vojenskou výpravou, kterou podnikl spolu s Ong-chánem a Džamuchou; Rašíd podle Berezina pomíjí, co by vrhalo stín na Čingischánovu choť. Pochybnosti o Džočiho původu se odrážejí i v pozdějších sporech mezi ním a Čagatajem.

21. Algu vládl Čagatajovu ulusu 1261–1266, Mubárakšáh krátce roku 1266, Baraq 1266–1271, Du'a 1282–1307. Qutluq-Chwádža byl Du'ovým synem, který spravoval afghánskou oblast. Amu – Amudarja (antický Oxus).

22. Ögedej byl zvolen na kurultaji roku 1229 a zemřel koncem roku 1241. Titul *qa'an* (velký chán) Rašíd vyhrazuje velkým chánům, zatímco ostatní vládce nazývá prostě chán. Qajdu (asi 1235–1301), Ögedejův vnuk, vládl ve Střední Asii a po desetiletí válčil proti Kublajovi i iránským ilchánům. Byl synem Ögedejova syna Qašiho.

23. Jeke-nojan a Ulug-nojan znamenají obě „velký pán“, první mongolsky, druhé turkicky. *Nöker* – mongolsky „druh, družiník“; svobodný bojovník, který se osobně zavázal věrností svému páno-
vi.

gü, a nyní i Mongolové zrcadlu z uvedené příčiny říkají *küzgü*.²⁴ Möngke-qa'an, Kublaj-qa'an, Hülegü-chán a Arik-böke byli jeho syny. Nyní jsou z jejich rodu a vnuků qa'any a samovládci Temür-qa'an a samovládce islámu Gházán-chán – kéž trvá jeho bytí! Také další větev a linie jeho čistého rodu se staly qa'any a samovládci všech pásem; příběh o každém bude uveden zvlášť.

Tito čtyři synové Čingischánovi byli všichni moudří, plní zásluh, dokonalí, udatní a stateční a chváleni otcem, vojskem i lidem. Říši Čingischánově sloužili jako čtyři pilíře a on každému z nich vytvořil království. Nazývali je čtyřmi *külüg*. Kdo mezi lidmi, koňmi a jinými stojí výše, převyšuje ostatní a bývá vpředu, ten se nazývá *külüg*.²⁵ Příběhů o těchto čtyřech synech je, kromě toho, co napíšeme ve vyprávění o každém z nich, mnoho; přijdou v tomto vyprávění o Čingischánovi a odtud budou známy. Také zmínka o bezích a vojscích, které rozdělil a dal každému synovi, bude v tomto vyprávění podrobně vyložena při rozdělení begů.

[Následuje výčet pěti Čingischánových dcer od Börte a jejich manželů: nejstarší Qodžin-beki (Berezin: Chudžin-bige) byla nejprve žádána pro Tusaqu, syna Senggüмова a vnuka Ong-chánova, ale ze sňatku sešlo, což vyvolalo nevoli; pak byla dána za Butu-kürgena z Ikiresů, syna Nigünova. Druhá, Čečežigen (Berezin: Čičkan), byla dána za Törelčiho-kürgena, syna Qutuqa-bekiho, vládce Ojratů. Třetí, Alaqaj-beki, za Šigüho, syna vládce Öngütů. Čtvrtá, Tümelün, za syna vládce Kungirátů jménem Kürgen – ačkoli kürgen znamená „zeť“, bylo to i jeho skutečné jméno. Pátá, Altalun, zvaná také Altalu-qa'an, byla dána za Džavdura-sečena, syna Tajču-kürgena z kmene Olqunu'ut, který byl bratrem Čingischánovy matky; Čingischán ji miloval nade všechny ostatní dcery a příběhů o ní je mnoho. Potomstvo

24. Zákaz vyslovovat jméno zemřelého je u Mongolů dobře doložen. Berezin se tu zastává Rašidova výkladu proti pochybnostem I. J. Schmidta: zákaz mohl platit jen dočasně a jen při qa'anově dvoře, a to sotva přísně.

25. *Külüg* – „hrdina, vynikající oř“. V Tajné kronice Mongolů označují „čtyři külügové“ (*dörben külü'üd*) nikoli Čingischánovy syny, ale jeho čtyři nejpřednější druhy: Bo'orču, Mukaliho, Bo-roqula a Čila'una.

dcer bude uvedeno ve statích o kmenech jejich manželů a některé příběhy přijdou v dějinách Čingischána, Ögedeje-qa'ana a Gүjүk-chána.^{26]}

Ostatní manželky a jejich děti

Druhou manželkou byla Qulan-chatun, dcera Dajir-usuna, hlavy kmene Uvas-Merkitů, který, když na rozkaz přijal poddanství, přivedl tuto dceru a dal ji Čingischánovi.²⁷ Měl od ní jednoho syna jménem Kölgen a tomuto synovi udělil hodnost rovnou čtyřem zmíněným synům.²⁸

Příběh o Kölgenovi a větvi jeho dětí je takový: měl čtyři syny. Nejstarší syn se jmenoval Qoča. Když jeho otec zemřel, dali mu šest tisíc mužů a udělili mu otcovo místo. Tento Qoča měl syna jménem Urudaj; i ten držel otcovo místo a vojsko a byl v družině Kublaje-qa'ana. Ten měl syna jménem Ebügen, který rovněž držel otcovo místo a vojsko. V době, kdy potomci Tagačar-nojana, Naja a další princové zradili Kublaje-qa'ana a zamýšleli spojit se s Qajdu, se to Kublaj-qa'an dozvěděl a dal ho spolu s ostatními popravit.²⁹

Třetí manželkou byla Jesügen,³⁰ z kmene Tatarů. Měl od ní syna jménem Čaur, který zemřel ještě v mládí.

26. *Kürgen* (turkicky *güregen*) – „zeť“, čestný titul mužů, kteří se přiznali do chánského rodu. Berezin: odmítnutí dvojího sňatku (Džoči s Ong-chánovou dcerou, Senggümův syn s Qodžin-beki) bylo podle Tajné kroniky jednou z příčin roztržky s Ong-chánem, přičemž to byl Ong-chánův rod, kdo nabídku přijal nelaskavě; Tajná kronika také uvádí, že Čecejigen byla provdána za Törelčiho bratra Inalčiho. Berezin se na základě jiných pramenů přiklání k tomu, že manželem Altalun nebyl sám Tajču-kürgen, nýbrž jeho syn. Podle Berezina se Tümelünin manžel ve skutečnosti jmenoval Šingkü.

27. Uvas-Merkiti (Berezin: Uvas-Mergit, jiné rukopisy Uhaz) – jedna ze tří merkitských větví. Berezin: Tajná kronika vypráví, že Qulan se k Čingischánovi dostala až poté, co ji tři dny zdržel barinský předák Naja; Rašíd tuto epizodu, stejně jako Börtin pobyt u Merkitů, zamlčel. *Chatun* – turkicky „paní, kněžna“, titul chánových manželek.

28. Berezinův text říká, že Kölgenovi byla udělena hodnost rovná čtyřem starším bratrům; jiné rukopisy a novější edice čtou naopak, že jejich postavení *nedosáhl*, což lépe odpovídá celkovému líčení.

29. Naja (Berezin: Najan), potomek Čingischánova bratra Temüge-otčigina, vedl roku 1287 v Mandžusku povstání proti Kublajovi ve spojení s Qajdu; Kublaj je osobně potlačil. Tagačar byl Temügeho vnuk.

30. Rašíd (Berezin) ji nazývá Bisuket, sestru Bisulun; Tajná kronika zná obě sestry jako Jesügen a Jesüi, dcery tatarského předáka Jeke-Čerena, a podrobně vypráví o Čingischánově sňatku s nimi (Berezin). Jesügenina syna Berezin nazývá Džaur.

Čtvrtou manželkou byla Kungdžu-chatun, dcera Altan-chána, čínského panovníka. Je známo, že nebyla tvář krásná, avšak protože její otec byl nesmírně velkým panovníkem, byla ctěna.³¹ Čingischán s ní neměl dětí. Žila až do doby Arik-bökeho a zemřela po něm. V ordu této manželky byla dcera Armuka, který byl jejím stolníkem, jménem Huqutaj; stala se velmi váženou a známou.³²

Pátou manželkou byla Jesüi, sestra zmíněné Jesügen, rovněž z kmene Tatařů.

Kromě těchto zmíněných žen měl Čingischán několik žen, které se těšily postavení starších manželek, avšak nebyly zařazeny mezi těchto pět starších manželek. Jednou z nich byla Ibaqa-chatun, dcera Džacha-gambua, bratra Ong-chána, vládce Kerejtů.³³ Měla sestru jménem Begtutmiš-fudžin; tu si Čingischán vzal pro Džoči-chána. Jinou sestru, jménem Sorqaqtanibeki, vzal pro Toluje-chána; ta byla lasturou čtyř královských perel a matkou čtyř slavných synů, požehnaně statných, vznešeně krácejících a šťastně vyhlížejících.³⁴ Tuto Ibaqa-chatun si vzal pro sebe. Náhle však v noci spatřil sen a daroval ji begovi, který té noci konal službu v gardové stráži, jménem Kehetej-nojan, z kmene Uru'ut,³⁵ se všemi lidmi, čeledí, služebníky a poddanými, pážaty, stádem koní i dobytka, pokladnicí a zásobami, které měla, kromě jednoho stolníka a jednoho zlatého poháru, z něhož pil kumys – oba si ponechal na památku. Všechno ostatní daroval spolu s

31. *Kungdžu* – z čínského *kung-ču*, „princezna“, tedy titul, nikoli jméno. Berezin: podle čínské oficiální historie t'chinský císař přijal za vlastní nejmladší dceru svého zesnulého předchůdce a tu poslal Čingischánovi – zřejmě aby mongolského vládce příliš nepovýšil. Stalo se tak roku 1214 při míru po prvním obležení Čung-tu.

32. Tak podle Berezina; novější edice čtou místo toho, že v ordu byla dívka z kmene Ormük (?), která sama byla stolnicí (*ba'urči*).

33. Berezin: Abga-chatun; Tajná kronika Ibaqa-beki. Džacha-gambu (Berezin: Džachanbo), Ongchánův bratr, byl Čingischánovým pobratimem.

34. Sorqaqtanibeki (zemř. 1252) – matka Möngkeho, Kublaje, Hülegüho a Arik-bökeho, nestorická křesťanka, jedna z nejvlivnějších žen mongolské říše; po Tolujevě smrti spravovala jeho ulus a prosadila zvolení Möngkeho velkým chánem.

35. *Kešik* – Čingischánova osobní garda, rozdělená na denní a noční stráž; noční strážníci (*kebbe'ül*) střežili chánův stan. Berezin: Kejtej-nojan. Podle Tajné kroniky dostal Ibaqu za odměnu Džürčedej z Uru'utů, vítěz nad Kerejty; Rašíd, který příběh vypráví ve stati o Uru'utech, uvádí Kehetaje, který té noci velel stráži. Uru'uti – kmen z rodu Nirun.

manželkou zmíněnému begovi. Ta událost je podrobně vyprávěna ve stati o kmeni Uru'ut.

Dále Gürbesü-chatun, která byla dříve manželkou Tajang-chána, vládce Najmanů, a nejstarší z jeho žen; velmi ji miloval. Když byl Tajang-chán zabit, přivedli ji po nějaké době k Čingischánovi a ten s ní vstoupil do manželství podle mongolského obřadu a řádu.³⁶

Dále ... chatun, dcera tangutského panovníka. Vyžádal si ji jako dar a byla mu dána.³⁷

Mnohé z manželek panovníků a dcer begů byly Čingischánovými ženami, nedostaly se však do počtu starších manželek.

Čingischán měl od souložnice z kmene Najmanů syna jménem Džurčedej. Tento syn zemřel dříve než všichni ostatní synové; jméno jeho matky není známo. Měl ještě syna jménem Orčaqan, který také zemřel v dětství. Jeho matka byla souložnice z tatarských kmenů a její jméno není známo.³⁸

Rodokmen Čingischánových dětí

Tolik o popisu ctěných manželek Čingischánových a jeho dětí. Protože se čtyři ctění synové, zvaní čtyři külügové, tj. čtyři pilíře, stali každý samostatným panovníkem, uvádí se v předkládaném rodokmenu Čingischánových dětí jen jejich větev bez větví jejich dětí, neboť ve vyprávění o každém z nich bude větev jeho dětí uvedena zvlášť. O Kölgenově větvi však zvláštní vyprávění psát nebudeme, a proto se zde uvádí jeho větev i s dětmi. Děti dcer se uvádějí ve větvích kmenů, z nichž pocházejí jejich otcové, a zde se nezdá potřebné vyvádět jejich větev. Podobizna Čingischánova a tabulka jeho větve vypadá takto:

36. Tajná kronika ji opakovaně nazývá matkou Tajang-chána. Berezin to pokládá za omyl, neboť Čingischán by si sotva vzal za ženu starou matku svého protivníka.

37. Jméno v rukopisech chybí; Tajná kronika ji jmenuje Čaqa. Berezin místo vykládá jako „Suchat si ji přál a Čingischán mu ji daroval“ – slovo, které pokládá za vlastní jméno, je však nejspíš perské *sauqát*, „dar“, a smysl je ten, že si ji Čingischán vyžádal jako dar. Tak překládáme.

38. Berezin: Džurči a Určagan. O obou synech jiné prameny mlčí, zřejmě proto, že zemřeli mladí a nehráli žádnou roli. Nesmí se zaměňovat s Tangutem Čaganem, kterého Čingischán přijal za syna a který vynikl ve válkách v Číně.

[Tabulka: „Samovládce světa Čingischán“, pod ním synové Džoči, Čagataj, Ögedeje a Toluj – jejich potomstvo se neuvádí, protože každý dostane vlastní větev. Dále Kölgen s potomky Qočou a Urudajem (s poznámkou, že k tomuto Urudajovi patří dílna, kterou zřídili v Tabrízu); Čaur, Džurčedej a Orčaqan, o nichž tabulka poznamenává, že všichni tři zemřeli v dětství a neměli potomky. Pod nimi dcery Qodžin-beki, Čečejigen, Alaqaj, Tümelün a Altalun s manžely, jak jsou uvedeni výše; u Altalun se dodává, že jejímu manželovi dal Čingischán přízvisko Džavdur-sečen a že ji velmi miloval. Jako šestá je připojena dcera Il-alti.]

Tato dcera se narodila ze souložnice. Když idikut, vládce Ujgurů, přišel do Čingischánových služeb a podrobil se, nazval jej Čingischán svým pátým synem a tuto dceru mu určil. Protože však idikut měl ženu, která mu vládla, nechal si kvůli ní Čingischánovu dceru až do doby Ögedeje-qa'ana; když ta žena zemřela, dal mu ji Ögedeje-qa'an.³⁹

39. *Idikut* („svaté štěstí“) – titul vládců ujgurského státu v Turfánu; idikut Barčuq se Čingischánovi dobrovolně podrobil roku 1209. Tajná kronika nazývá dceru Al-altun. Berezin: celý příběh má nevěrohodný nádech, neboť odmítnout Čingischánovu dceru by si nikdo netroufl; ve stati o Ujgurech jej Rašíd vypráví jinak (sňatek se zdržel Čingischánovou smrtí, nevěsta Altun-beki zemřela a Ögedeje místo ní určil Aladži-beki, jež se nakonec provdala až za idikutova syna). Jisté je jen to, že ujgurský vládce dostal za ženu nemanželskou Čingischánovu dceru.

IV. Od narození Čingischánova po první války s Tajčuty, Džamuchou a Tatary

Oddíl druhý

Dějiny a vyprávění o Čingischánovi od počátku jeho narození až do doby, kdy se stal chánem a pádišáhem; vylíčení dvora, manželek, princů a velmožů v čase, kdy usedl na chánský trůn; rody jeho velmožů; popis bitev, které kdy svedl, a vítězství, jichž dobyl; délka jeho vlády do konce jeho věku a popis jeho skonu.

Základ této knihy a osnova těchto dějin spočívají v tom, že nejprve uvádíme větev potomků každého kmene a panovníka a teprve potom začínáme vlastní dějiny a vyprávění. V prvním oddílu tohoto vypravování byl již uveden počet ctihodných Čingischánových manželek a rozdělení jeho synů a dcer; nyní tedy, začínající vyprávění a dějiny Čingischána od doby jeho narození, sepíšeme zkráceně úsek několika let, neboť zprávy o něm z prvních dob nejsou známy odděleně rok po roce; co však je o něm dále zaznamenáno po letech v mongolských svazcích a dějepisech, bude napsáno odděleně.

Skladatelé a autoři dřívějších dějepisů sice sestavili knihy všeho druhu, avšak rozházeli bez pořádku zprávy z různých dob, takže z nich čtenáři neměli plného užitku. Také zesnulý Ibn al-Asír sice s velkou pečlivostí podal výklad po letech, avšak vyprávění o jednotlivých panovnících u něho nejsou pevně sestavena a jejich osudy se v posloupnosti a pořádku poznávají jen víceméně. Tento úsudek potvrdí každý, kdo onu knihu pozorně čte. Vzhledem k tomu se pisateli těchto dějin jeví vhodné, aby pokaždé, když budou sepsány dějiny Čingischánovy za několik let, byly k nim podle letopočtu připojeny dějiny ostatních panovníků zemí, kteří byli jeho současníky, a osudy vladařů žijících v téže době tak byly známy pospolu.

Protože však cílem sepsání této knihy a sebrání těchto vyprávění jsou po-
žehnané Gházánovy dějiny¹, nebylo toto pravidlo zachováváno v dějinách
předchozí vzdálené doby a uplatňuje se teprve v dalším průběhu. Podle to-
hoto vyloženého zvyku se od počátku Čingischána narození až do konce
jeho života, a po něm až do nynějška, píše – vždy po několika letech, jak se
ukázalo vhodné a užitečné – dějiny Čingischána, jeho synů a událostí, kte-
ré se za nich udály; a dějiny ostatních panovníků, kteří žili v téže době a
okruhu, nakolik se o nich dozvědělo něco pravdivého a k věci, se až do
této vznešené doby a požehnaného času připojují jako dodatek, aby byl
čtenář zpraven o poměrech všech. Takové je tedy pravidlo, podle něhož se
postupuje, a pořádek, který se jeví jako ustálený.

Dějiny Čingischánovy od narození do třinácti let

*Od počátku roku qaqa, to jest roku vepře, jenž odpovídá roku hidžry 549 a
začíná v měsíci zú l-ka'da, do dalšího roku qaqa, rovněž roku vepře, jenž se
shoduje s rokem 562 a začíná v měsíci rabí' II.*²

Po celou tu dobu byl jeho otec Jesügej-bahadur naživu; v posledním, tři-
náctém roce Jesügej-bahadur zemřel. Čingischánovi bylo tehdy, když po
něm osiřel, třináct let.

Protože se za Čingischána a jeho předků hvězdoppravci nezabývali astrono-
mickým pozorováním času a ani vypravěči přesně nezaznamenali den a
měsíc, nejsou hodina a den jeho narození s jistotou známy. Všem mongol-
ským princům, velmožům a hodnostářům je však známo a povědomo, a
vešlo to ve všeobecnou známost, že se dožil sedmdesáti dvou let a zemřel
v sedmdesátém třetím roce. Ctihodní hvězdoppravci zaznamenali rok jeho
skonu, neboť to byl vrchol velikosti a dokonalosti jeho vlády, a vypráví se,

1. Rašídův *Sborník letopisů* vznikl na příkaz ilchána Gházána (vládl 1295–1304); jeho první, mongolská část se proto nazývá *Ta'rikh-i mubárah-i Ghazání*, „Požehnané Gházánovy dějiny“. Dokončen byl za Gházánova bratra Öldžejtüa.

2. Qaqa (mong. *qaqai*, vepř) je poslední, dvanáctý rok zvířecího cyklu. Měsíc zú l-ka'da roku 549 hidžry začal v lednu 1155, rabí' II roku 562 v únoru 1167. Rašíd tedy klade Čingischánovo narození do roku 1155. Čínské dějiny dynastie Jüan (*Jüan-š'*) z jeho věku při smrti vycházejí k roku 1162, jiní badatelé navrhují rok 1167; *Tajná kronika Mongolů* rok narození neuvádí. Otázka zůstává otevřená. Berezin slíbil věnovat Rašídově chronologii zvláštní studii. Rok vepře, v němž Čingischán zemřel, je rok 1227 (624 hidžry).

že zemřel v roce qaqa, roce vepře, uprostřed podzimního měsíce, když uplynulo patnáct dní měsíce. A ačkoli to bude sedmdesátý třetí rok od roku jeho narození, i narození se nepochybně událo uprostřed roku, a podle tohoto určení činí délka jeho života plných sedmdesát dva let. Protože ze svého života strávil až do jednačtyřicátého roku dílem v dětství, dílem v nesnázích a zmatcích, vypravěči neurčili události té doby po jednotlivých letech a sepsali dějiny těchto jednačtyřiceti let zkráceně; potom však až do konce jeho života vyprávěli odděleně po letech. I my budeme psát tímto způsobem. Když byl tento zvyk ustálen, vyložíme nyní podle uvedeného způsobu dějiny prvních třinácti let Čingischánových, od narození do smrti jeho otce. Bylo to takto:

V době, kdy byl jeho otec Jesügej-bahadur na vrcholu moci, v plnosti štěstí a blahobytu, a stal se vládcem a hlavou všech kmenů, které patřily jeho otcům a strýcům, takže ho uznávaly za svého vůdce a náčelníka a prokazovaly mu poslušnost a podřízenost, byly ostatní kmeny, tatarské i jiné, z příčiny uvedené ve větvi o Tatarech, s ním ve sváru a nepřátelství a docházelo mezi nimi k mnohému plenění. V řečeném roce qaqa, jenž byl rokem Čingischánova narození a odpovídal roku 549, táhl Jesügej-bahadur do války proti Tatarům; jeho manželka Hö'elün³ byla tehdy těhotná Čingischánem. Vládcí Tatarů byli Temüdžin-üge a Qori-buqa. Jesügej-bahadur s nimi svedl bitvy, porazil je a přemohl a vrátil se jako vítěz a triumfátor. Pobral jejich čeled', stáda koní i dobytka.

Na místě, které nazývají Deli'ün-boldaq⁴, rozkázal utábořit se, a po nějaké době, v témže řečeném roce qaqa, přišel Čingischán na svět pod šťastným znamením. V dlani pravé ruky držel malý kousek sražené krve, jako by to byl ztvrdlý kus jater. Na jeho čele se ukazovaly známky budoucího dobyvatele a vládce světa a v jeho tváři zářily paprsky štěstí a svrchované moci. Protože Jesügej-bahadur v té době dobyl vítězství nad Tatary, porazil jejich

3. Rašid (a Berezin) ji nazývá Ölün-eke, „matka Ölün“; *Tajná kronika Hö'elün*. Pocházela z kmene Olqunu'ut, jedné z větví Kungirátů; Jesügej ji podle *Tajné kroniky* unesl jejímu prvnímu muži, merkitskému Čiledüovi, což později vedlo k merkitské odplatě.

4. Berezin: jméno znamená mongolsky „hrbolatá, bulovitá krajina“. Podle Banzarova leží na pravém břehu řeky Onon, poněkud nad pevností Čindant (dnes Zabajkalsko na ruské straně hranice), naproti vesnici Eke-aral. Rašid (Berezin) píše Dilun-buldaq. Poloha není jistá: jiní badatelé ji hledají dále proti proudu Ononu, v dnešním Mongolsku.

vládce Temüdzina-üge a přemohl nepřítele, vzal tuto shodu za předzvěst a dal podivuhodnému dítěti jméno Temüdzin podle jména řečeného tatarského vládce.⁵

Jesügej-bahadur byl ve své době hlavou a vůdcem kmenů Nirunů⁶ a svých příbuzných. Mezi ním a vládci a velmoži jiných kmenů – které nyní, po smísení s Mongoly a podobnost vzhledu a řeči, všechny nazývají Mongoly, ačkoli v dávných dobách měl každý z nich své vlastní jméno a přízvisko a podobou se od Mongolů lišil – panovalo kruté nepřátelství a sváry, zvláště s kmeny tatarskými. Jesügej-bahadur bojoval a válčil s většinou těch kmenů a některé si podrobil; ze strachu před jeho odvahou a mocí se mu většína přátel i nepřátel podřídila, aby si zachovala život. Jeho postavení a záležitosti byly ve velkém pořádku a lesku. Kromě Čingischána měl ještě několik dalších dětí, jak bylo řečeno ve vyprávění o něm.

Po oněch třináct let setrval v pevné vládě nad svými kmeny a každých několik měsíců táhl do pole, aby zahnal nepřátelské turecké kmeny, které sídlily na stranách a v okolí jeho ulusu⁷. Ve většině bitev měl vítězství a převahu na své straně. Pospolitost příbuzných však podle rčení „příbuzní jsou štíří“⁸ mu ze zášti a nepřátelství, které měli vrozené a vštípené v povaze, záviděla; protože však neměla sílu a moc se mu postavit, zasela semeno nenávisti a nepřátelství ve svém nitru a nosila je v sobě až do konce jeho života.

Když Jesügej-bahadur zemřel, a to ještě mladý, byly kmeny Tajčutů, které patřily k bratrancům a příbuzným jeho otce – způsobem, který bude přesně uveden v části vyprávění o činech Čingischánových –, nejsilnější, měly nejvíce poddaných a vojska a v jejich čele stáli ctihodní vládcové. Za Jesügeje-bahadura byly sice jeho stoupenci, přáteli a poddanými, ale na konci

5. Pojmenovat dítě po zajatém či přemoženém nepříteli byl zvyk, který měl na dítě přenést sílu poraženého. Jméno se obvykle spojuje s mongolským *temür*, „železo“, a vykládá jako „kovář“. Berezin připomíná zprávu francouzských jezuitů Maillu a Gaubila, že dítě mělo nejprve jiné jméno, ale jinde ji nenachází potvrzení.

6. Nirunové (mong. *niru'un*, „bedra“, tj. „čistého původu“) jsou podle Rašida potomci Alan Qo'a zrození z paprsku světla; ostatním mongolským kmenům říká Dürlükínové („obyčejní“ Mongolové). Viz kapitola první.

7. Ulus: lid, kmenový svaz a území, které mu patří; později „říše“ či úředně panství.

8. Arabské přísloví *al-aqárib ka-l-'aqárib*, založené na slovní hříčce: *aqárib* = „příbuzní“, *'aqárib* = „štíří“.

jeho vlády, v čase jeho smrti, projevíly odpor a nepřátelství. Čingischánovi bylo v době otcovy smrti třináct let a jeho bratři byli nedospělí. Jejich matka Hö'elün z kmene Olqunu'ut byla velmi moudrá a dokonalá žena; smrtí Jesügeje-bahadura se však jejich život dostal do nepořádku. Podrobný výklad jejich osudů v tomto období není znám.

Dějiny Čingischánovy od jeho narození, jež se událo v roce qaqa, roce vepře, odpovídajícím roku 549 a počínajícím měsícem zú l-ka'da – po kterou dobu byl jeho otec naživu –, až do třináctého roku, rovněž qaqa, jež odpovídá roku 562 a připadá na měsíc rabí' II, kdy mu bylo třináct let, byly tedy sepsány krátce a zkráceně; nyní v návaznosti na to sepíšeme dějiny sultánů a jiných vládců pásem země, kteří byli v tomto třináctiletém období Čingischánovými současníky, a potom začneme znovu a sepíšeme dějiny Čingischánovy po těchto třinácti letech.

[Následuje Rašídův přehled současných panovníků Číny, Kara-kitajů, Turkestánu, chalífů a sultánů Íránu a dalších zemí v letech 1155–1167 a „vzácných událostí“ té doby. Berezín jej jako nepatřící k dějinám Mongolů vynechal (stejně jako všechny další podobné vložky, které hodlal vydat zvlášť); zachoval jen závěrečnou větu: „Když jsou tedy sepsány dějiny panovníků zemí, kteří byli Čingischánovými současníky v období třinácti let, a vzácné události, jež se v tom čase staly, začneme znovu dějiny Čingischánovy po třinácti letech a sepíšeme je podle téhož zvyku.“]

Dějiny Čingischánovy po třináctém roce

Dějiny Čingischánovy po třinácti letech, kdy osiřel po otci, od počátku roku quluqana, to jest roku myši, jež připadá na měsíc rabí' I roku 563, do konce roku bars, to jest roku tygra, jež připadá na safar roku 590, takže to bude období dvaceti sedmi let; v posledním roce bylo Čingischánovi čtyřicet let.⁹

A protože jeho osudy v tomto období nejsou po letech jednotlivě známy, sepíšeme je zkráceně. V té době vedl bitvy a vzájemné plenění s tajčiutským

9. Rok myši (mong. *quluqana*) je první, rok tygra (*bars*) třetí rok dvanáctiletého cyklu. Rabí' I roku 563 začal v prosinci 1167, safar roku 590 v lednu 1194. Rašíd v téže pasáži jednou mluví o dvaceti sedmi, jednou o dvaceti osmi letech.

mi kmeny; několikrát ho zajali a spoutali, ale s Boží přízní se vysvobodil, a žil v neklidných poměrech. Konečně po řečených dvaceti osmi letech mu Bůh Nejvyšší daroval vítězství a sílu a jeho věci se pozvedly a zvelebily.

Když Čingischán osiřel po otci jako třináctileté dítě, projevilý tajčiutské kmeny, nejvznešenější z jejich příbuzných, svou dávnou nenávist, neboť mu už za otcova života záviděly a tajně chovaly zášť. Tarqutaj-Kiriltuq, syn Adal-chána a vnuk Qabul-chána¹⁰, a jeho bratranec Qoril-bahadur, oba vládci a náčelníci tajčiutských kmenů, se ze závisti, kterou v sobě chovali od dob Jesügeje-bahadura, dali na cestu odporu a útlaaku. Protože Tajčiuti byli mezi větvemi nejpřednější, dospělo to postupně tak daleko, že se i ostatní příbuzní a vojska, kteří poslouchali Jesügeje-bahadura, odvrátili od jeho dětí, přiklonili se k Tajčiutům a shromáždili se proti nim, takže tyto kmeny nabyly plné síly a moci. Někteří z nich patřili k „lesnímu lidu“, hoi-yin irgen, neboť jejich jurta byla v lese.

V té době byla jurta Jesügeje-bahadura a jeho dětí v krajině při Ononu a Kerulenu. Když většina poddaných Jesügeje-bahadura odkočovala a přidala se k Tajčiutům, začal odkočovávat i Tudaun-Qa'určí¹¹, který byl nejstarší ze všech bratranců. Čingischán, jemuž tehdy říkali Temüdžin, se k němu osobně vypravil a uctivě, ale pevně ho žádal, aby neodcházela. Ten však neposlechl a pronesl mongolské přísloví, jehož smysl je tento: „Měl jsem úmysl se odhodlat, ale vůle už není, a možnost zůstat není možná“; vsedl na koně a odjel.

Čingischánova matka Hö'elün se sama vydala na cestu, vztyčila korouhev (tuq), dala vojsku vsednout na koně a vyrazila za uprchlíky, aby je vrátila. Když se střetli, obě strany se seřadily a pustily se do boje. Nakonec některé z toho kmene a ze svého ulusu vrátila. V té bitvě zasáhli šípem do týla jed-

10. Berezin: Tarqutaj-Kiriltuq (Rašíd/Berezin Targutaj-Charaltuk; *Tajná kronika* Tarqutai-Kiriltuq, „Tlustý Tarqutaj“) byl ve skutečnosti Qabul-chánovým vzdálenějším synovcem (z linie prasynovců), nikoli vnukem; přesné příbuzenství však prameny nevyjasňují. Adal-chán byl podle Rašída potomkem Hambaqaj-qa'ana, Qabul-chánova bratrance.

11. Berezin: v *Tajné kronice* se jmenuje Todo'en-girte (§ 72–73), v čínských dějinách Tuo-tuo-chuo-čcha; správné čtení je podle Berezina spíše Todan-Qorča. Jeho původ není jasný. Podle *Tajné kroniky* byl důvodem rozkolu spor o obětní pokrm: vdovy po Hambaqajovi, Orbaj a Soqataj, nedaly Hö'elün podíl z obětních jídel předků, a nazítří kmen odkočoval; Todo'en-girte nato odmítl Temüdžinovo naléhání stepním rčením, že po Jesügejově smrti už není důvod zůstat společu. Rašíd jeho odmítnutí zmírňuje.

noho ze starších velmožů, Čaraqu-ebügena¹², který byl už starý, a byl raněn. Když vyšel z bitvy, šel ho Čingischán navštívit a zeptal se, jak se mu vede. Čaraqa řekl:

„Po smrti tvého dobrého otce se kmeny a vojska vzepřely a odvrátily od tebe tvář. Chtěl jsem je zadržet, ale nebeské předurčení se rozhněvalo na mou krev: znenadání mě ranili.“

Když Čingischán viděl, jak velká je jeho rána, a sám se přesvědčil o beznadějnosti jeho stavu, rozplakal se. Sotva vyšel ven, Čaraqa zemřel. Za Hülegü-chána a Abaqa-chána byli z jeho rodu velmožové Il-Temür, Burkut a Itulgu.

Počátek Džamuchova nepřátelství a bitva třinácti kureňů

*Vyprávění o počátku odboje Džamuchy-sečena, o jeho připojení k tajčiutskému kmeni, o společném úkladu Tajčiutů, Ikiresů a dalších proti Čingischánovi, o tom, jak se to Čingischán dozvěděl, jak rozdělil vojsko do třinácti kureňů a porazil nepřítele.*¹³

V té době měl Džamucha-sečen¹⁴ z větve Nirunů, hlava a velmož kmene Džadžirat, příbuzného jménem Tajčar¹⁵. Ten se vypravil s několika jezdci na loupež na místo zvané Olegaj-bulaq, v krajině Sa'ari-ke'er, která byla Čingischánovou jurtou. V tom okolí bylo obydlí Džochi-Tarmaly z kmene Džalajir – jeho předkové se stali zajatci a otroky Čingischánových dědů za

12. Berezin: *Tajná kronika* (Čaraqa-ebügen, otec Möngliga) ví o věci jinak a pravděpodobněji: k žádné bitvě nedošlo, Tajčiuti starci při odchodu vrazili kopí do zad. Také podle ní odešli nakonec všichni a Hö'elün zůstala s dětmi sama, kdežto podle čínských dějin vrátila větší polovinu. Berezin pokládá verzi *Tajné kroniky* za pravděpodobnější. Ebügen znamená mongolsky „stařec, děd“.

13. Berezin: Rašíd čas počátku nepřátelství mezi Džamuchou a Temüdzinem přesně neurčuje. *Tajná kronika* líčí souvislý sled: anda Džamucha a Temüdzin spolu nejprve porazili Merkity a žili spolu, pak se rozešli; Temüdzina si jeho příbuzní zvolili chánem a Džamuchu jiné kmeny později gurchánem. Berezin pokládá toto pořadí za logičtější; příhody z Temüdzinova strádání, které Rašíd uvádí v Úvodu u jednotlivých kmenů, patří do doby před bitvou s Tajčuty.

14. Džamucha (Rašíd Džamuqa-sečen; sečen = „moudrý“), Temüdzinův anda a později největší soupeř; zajat a popraven asi 1205. Anda: pobratím, spřísežený bratr; pobratimství se stvrzovalo výměnou darů.

15. Berezin čte Taqudžar; *Tajná kronika* (§ 128) Tajčar a činí z něho Džamuchova mladšího bratra; jiné rukopisy Rašída čtou jméno ještě jinak.

to, že džalajirská tlupa zabila Monolun, manželku Dutum-Menena, a její děti; z jeho rodu vzešlo mnoho velmožů, mezi nimi Elgaj-nojan.

Tento Tajčar tam šel, aby mu odehnal dobytek. Džoči-Tarmala se to dozvěděl, začal hlídat a sám spal mezi koňmi a stádem. Když Tajčar přišel, Džoči-Tarmala ho zasáhl šípem a zabil. Právě z této příčiny položil Džamucha-sečen základ nepřátelství s Čingischánem, začal kout pikle a připojil se se svým vojskem a kmenem k tajčiutským kmenům. Kromě něho stranily Tajčiutům i jiné kmeny a větve: mezi nimi kmen Ikires, který je větví Kungirátů, a kmen Qorlas, z dürlükinských Mongolů, a dále kmeny Urut a Nojakin, kteří jsou z Nirunů. Toto shromáždění, spoléhajíc jeden na druhého, povstalo jednomyslně proti Čingischánovi a dlouhý čas s ním válčili a svářili se. Čingischán se vyprostil z jejich rukou a dospěl až tak daleko, že se od něho odvrátili všichni poddaní. Jednou padl Čingischán do jejich rukou a Sorqan-šira z kmene Suldus ho vysvobodil, jak bylo vyloženo¹⁶, a během několika let se přihodily věci všeho druhu.

Jindy zase Bůh Nejvyšší posílil Čingischána pomocí a vítězným přispěním a kmeny se k němu dostaly v hojném počtu. Konečně se tajčiutský kmen a ostatní řečené kmeny, které byly zajedno, pohnuly s třiceti tisíci jezdci, aby na Čingischána zaútočily. On o jejich zlém úmyslu a lsti nic netušil. Šťastnou shodou okolností však byl nakloněn Čingischánově straně jistý muž z kmene Ikires jménem Nekün, který pobýval u tajčiutských kmenů, protože jeho syn jménem Butu byl v Čingischánově družině¹⁷. Ony kmeny byly na místě, které se jmenuje Güreltű; později se stalo jednou z Čingischánových jurt. Řečený Nekün dal Čingischánovi znát o jejich zlém úmyslu, věrolomnosti a záměru ústy dvou mužů z kmene Barulas, Mülkeho a Totaqa, kteří tam šli v nějaké důležité záležitosti a vraceli se zpět. Čingischán byl na místě Dalan-baldžut. Oba přišli tajně cestou, která vede mezi dvěma pahorky zvanými Ala'ut a Tura'ut, a zpravili Čingischána o tažení nepřátel.

16. Příběh o Temüdzinově zjetí u Tajčiutů, o útěku s dřevěnou klanicí na krku a o tom, jak ho Sorqan-šira ukryl ve voze s vlnou, líčí Rašíd v Úvodu ve větvi Suldusů, *Tajná kronika* v § 79–87. Berezin (pozn. 103) dává přednost jejímu „střízlivějšímu“ podání před Rašídovým, do něhož pronikly zázračné prvky.

17. Berezin: Butu žil u Čingischána jako ženich jeho nejstarší dcery, podobně jako Temüdzin v dětství žil u svého budoucího tchána. Podle jiných pramenů se Butu nejprve oženil s Čingischánovou sestrou Temülün a po její smrti s jeho dcerou; stal se tak „zetěm“ (*küregen*) chánova rodu. Jméno místa, kde nepřátelé tábořili, čte Berezin Kulü; novější edice Güreltű.

Když se Čingischán dozvěděl, jak se věci mají, začal ihned šikovat mongolské vojsko a dal zprávu všem kmenům a rodům, které mu byly přátelsky a příznivě nakloněny. Když se shromáždili, rozčlenil je na desetitisíce, tisíce, stovky a desítky. Všech bylo třináct kureňů. Kureň znamená kruh. Za starých časů, když se nějaký kmen utábořil na nějakém místě v podobě kruhu a jeho náčelník byl jako bod uprostřed kruhu, nazývali to kureň. I v nynější době, když se přiblíží nepřátelské vojsko, rozkládají se v tomto obrazci, aby dovnitř nevnikl cizí člověk a nepřítel.¹⁸ Rozdělení těch třinácti kureňů je toto:

První. Čingischánova matka Hö'elün a kmeny, stoupenci, příbuzní, princové, ordy, služebníci a lidé, kteří patřili zvlášť k ní.

Druhý. Čingischán, jeho děti, nökeři¹⁹, lidé z řad velmožů a velmožských synů a mladých bojovníků, kteří patřili zvlášť k němu.

Třetí. Buradžu-bahadur z rodu Sam-Qači'una, staršího bratra Qabul-chánova, z kmene Džirgin, jedné z větví Kerejtů, s kmenem Adarkin, jehož hlavou byl Muqur-Qa'uran z Nirunů – a Bukuri, který byl v Chorásánu, byl z jeho rodu –, a kmen Qorlas z Dörlükinů, jejich hlavou Čaruqa.

Čtvrtý. Děti Sorqodu-nojana, Deringi a jeho bratr Quridaj; jsou z kmene Nirun a Kijatové. S nimi kmen Budat, který je rovněž z Nirunů.

Pátý a šestý. Děti Sorqatu-Jürkiho, Sača-beki a jeho bratranec Tajču, a kmeny Džalajirů. Sorqatu znamená „ten, kdo má na těle mateřské znaménko“. Kijatové-Jürkinové jsou z jeho rodu; emír Nurin byl z jeho rodu.²⁰

Šedý. Děti Otdžuqu-Dordangiho z kijatských kmenů a lidé, kteří k nim patří a jsou s nimi ve spojení.

Osmý. Děti Menggetü-Qijana, Čangšiut a jeho bratři, kteří jsou Čingischánovými bratrance, a kmen Bajaut z Dörlükinů, jejich hlavou Önggür.

18. Mong. *güre'en*, „kruh, ohrada“: tábor v podobě kruhu vozů a jurt kolem náčelníkova stanu. Berezin: třináct kureňů by podle Rašídova přibližného počtu představovalo asi třináct tisíc stanů (rodin); *Tajná kronika* uvádí třicet tisíc mužů na každé straně.

19. Nöker (mn. nökerové): „druh, společník“, osobní družník, který se dobrovolně zavázal k službě pánovi mimo rodové svazky; z nökerů vzešlo jádro Čingischánovy moci.

20. Rašíd/Berezin Seče-biki; *Tajná kronika* Sača-beki. Jürkinové (Kijat-Jürkin) byli starší linie potomků Qabul-chána, z níž pocházel Sača-beki; pokládali se za přednější než Temüďzinova větev (Kijat-Bordžigin). Emír Nurin byl velmož za Gházán-chána.

Devátý. Daritaj-otčigin, Čingischánův strýc, Qučar, jeho bratranec, syn Nekün-tajšiho, a Dalu z jejich příbuzných; kmen Dogolat z Nirunů a kmeny Nuküz, Qorqan, Saqajit a Üšin z Dürlükünů.²¹

Desátý. Džoči-chán, syn Qutula-qa'ana, Čingischánův bratranec²², jeho stoupenci a druhové.

Jedenáctý. Altan, který byl rovněž synem Qutula-qa'ana.

Dvanáctý. Daqu-bahadur z kmene Qingqijat, kteří jsou z Nirunů, a kmen Süken, rovněž z nirunských kmenů.

Třináctý. Kendü-čino a Ulukčin-čino z dětí Čaraqa-lingquma²³; říká se jim Nuküz, nejsou to však původní Nuküzové, neboť jsou z Nirunů, jak bylo podrobně uvedeno ve větvi o Tajčiutech.

Těchto třináct kurenů Temüdžinova vojska, které jsme podrobně vypsali, se utábořilo rovněž v tomto pořadí v podobě kruhů; podoba kureně má takový obrys, jak je nakresleno.

Když se tímto způsobem shromáždilo třináct kurenů vojska na Čingischánově straně, přikročovalo tajčiutské vojsko k místu Dalan-baldžut, nechalo za sebou pahorky Ala'ut a Tura'ut a postavilo se proti Čingischánovi. Obě strany se pustily do boje. Vznesený Pán daroval Čingischánovi vítěznou pomoc: s oněmi třinácti kurení porazil oněch třicet tisíc jezdců.²⁴ Leskem slunce Čingischánova štěstí se nepřátelé rozptýlili jako smítka v prostoru vzduchu. Kmeny Urut a Burut, jejichž hlavami byli Urut a Burut, přišly a podrobily se.

21. Daritaj-otčigin byl nejmladší bratr Jesügejův (otčigin, „pán ohně“, je titul nejmladšího syna, dědice otcovského krbu); Nekün-tajši byl Jesügejův starší bratr. Qorqanové a Saqajiti podle Berezina nebyli původem Mongolové. Čtení Üšin je Berezinova oprava nejasného místa.

22. Berezin: Džoči-chán a Altan, synové Qutula-qa'ana, byli bratrance Jesügejovi, nikoli Čingischánovi; Rašíd stupně příbuzenství ne vždy přesně dodržuje.

23. Berezin čte Džerke-Lingun; novější edice a *Tajná kronika* (Čaraqai-lingqu) ukazují na Čaraqa-lingquma, syna Qajdua a předka Tajčiutů, o němž se mluví v kapitole první. Čino znamená mongolsky „vlk“.

24. Rašíd/Berezin Talan-baldžus, *Tajná kronika* Dalan-baldžut. Bitva se obvykle klade do konce 80. let 12. století; přesné datum není známo. Výsledek bitvy prameny líčí rozdílně. Rašíd a čínské dějiny připisují Temüdžinovi úplné vítězství, podle *Tajné kroniky* (§ 129) byl naopak Džamuchou zatlačen a musel ustoupit do soutěsky Džerene na Ononu. Berezin volí střední výklad: Temüdžin útok odrazil, na protiútok však neměl sil, jinak by vítězství využil, místo aby vyčkával a hodoval.

Na tom místě, na břehu řeky, byl veliký les. Čingischán se tam zastavil a rozkázal postavit nad oheň sedmdesát kotlů²⁵ a všechno shromáždění zlovolných nepřátel, kteří byli zajati, tam dal uvařit. Ze strachu z toho se v téže době podrobil kmen Džürjat; přišli a přenesli svá obydlí do blízkosti Čingischánovy jurty. Později se však někteří z nich znovu vzbouřili. Tajčiutské kmeny, které byly velmi početné, silné, mocné a obávané, se v té válce rozprchly a každý se ukryl v divočině.

Jak se Ülüg-bahadur a Džürjati podrobili a znovu odpadli

*Vyprávění o tom, jak přijali poddanství Ülüg-bahadur, Tugaj a Ulu s kmeny Džürjat, které byly jejich stoupenci, jak jednomyslně přišli do služby Čingischánovy, nedodrželi své slovo a podruhé se dali na nepřátelství.*²⁶

Ta událost byla takto. Jejich obydlí byla blízko Čingischánovy jurty. Jednou se jednomyslně vypravili na lov a na pahorku zvaném Učal-Čalman, který leží uprostřed velké stepi, uspořádali také naháňku. Připojili se k Čingischánovu otavu, tedy ke středu loviště, a naháňku vedli společně. Lov měli nesmírně zdařilý a řekli: „Zůstaneme zde spolu s Čingischánem.“ Všech jich bylo čtyři sta mužů. Protože neměli kotle ani zásoby, odešlo dvě stě mužů domů a dvě stě se tam utábořilo s Čingischánem. Čingischán rozkázal, aby jim dali, co potřebovali z kotlů a zásob. Druhého dne lovili a on jim z úlovku dal víc, než činil jejich podíl, a prokázal jim mnoho účasti.

Když se rozloučili a odešli do svých domovů, mluvili o Čingischánovi s velkou vděčností a říkali:

25. Berezinův text zde má nejasné „sedmdesát jednoho člověka položili na oheň“; ostatní rukopisy a novější edice čtou sedmdesát kotlů, jak také vyžaduje souvislost. Berezin upozorňuje, že *Tajná kronika* (§ 130) připisuje tento čin naopak Džamuchovi, který po bitvě dal uvařit zajaté knížecí syny ze Čonosů v sedmdesáti kotlích a Neüdej-Čaqa'anovi ut'al hlavu a odvezl ji na zádi svého koně. Berezin se přiklání k tomu, že krutost patří Džamuchovi, a chce tak „smýt jednu skvrnu“ z Čingischána; rozhodnout to však nelze.

26. Berezin: základ tohoto vyprávění je v čínských dějinách dynastie Jüan, kde jsou náčelníci jmenováni Jü-lu (= Ülüg-bahadur) a Ta-chaj-ta-lu. Berezin proto soudí, že Tugaj a Ulu (Dalu) je jediná osoba, Tugaj-Dalu; tak čtou i novější edice. Podobně Bagui a Badagana, které Rašíd v Úvodu uvádí jako dva velmože, jsou podle Berezina zde zřejmě jedna osoba (Bagui-Badagana); místo pěti náčelníků by tak zbyli tři.

„Tajčiutský kmen nás opustil a oddělil se od nás: k nám nebyli laskaví. Čingischán nám však bez našeho přičinění a bez příčiny prokázal všechna tato dobrodiní a čest. To je vládce, který živí své otroky a má vojsko.“

Po celé cestě takto hlásali vděčnost Čingischánovi a roznesli jeho slávu po všech kmenech. Když přišli domů, radil se z jejich náčelníků Ülüg-bahadur pod dojmem té vděčnosti s Baguiem a Badaganou, že budou sloužit Čingischánovi a poslouchat a podřizovat se jeho rozkazům. Bagui a Badagana nesouhlasili a řekli: „Co zlého nám udělal tajčiutský kmen? Jsou to také naši příbuzní. Jak bychom se od nich bez příčiny odvrátili a šli k Čingischánovi?“ Protože nesouhlasili, přišel Ülüg-bahadur s Tugajem a Ulu a s kmenem Džürjat, který byl s nimi spojen a svázán, k Čingischánovi a řekli:

„Přišli jsme jako ženy bez mužů, stádo koní bez pána a stádo dobytka bez pastýře. Synové starších žen nás zabíjejí a pustoší. Budeme jednomyslně bojovat v přátelství s tebou a budeme bít tvé nepřátele.“

Čingischán odpověděl Ülüg-bahadurovi:

„Byl jsem jako spící: zatáhl jsi mě za kadeř a probudil mě. Seděl jsem, a ty jsi mě uchopil za bradu a pozvedl.²⁷ Pokud jde o závazek vůči vám, učiním vše, co se ukáže potřebným.“

Zahrnul je laskavostí a prokázal jim mnoho vlídnosti. Po nějakém čase, když se plně usadili, se však džürjatští velmožové znovu vzbouřili a probíjeli se krajinami, až nakonec jistý Qodon-Orčang, který byl z kmene Merkit, zabil Tugaje a Ulu. Tu už kmeni Džürjat nezbyla žádná síla a moc a rozprchli se.

Potom byl nejstarším džürjatského kmene Džamucha-sečen, obdařený rozumem, schopnostmi a lstivostí, velký intrikán; Čingischán ho nazýval andou. Ačkoli se držel cesty pobratimství a navenek projevoval přátelství a upřímnou náklonnost, tajně choval nepřátelství, v srdci nosil odboj a odpor a touhu uchvátit vysokou hodnost. V době síly džürjatského kmene i po jeho rozptýlení neustále Čingischánovi záviděl, navenek projevoval přátel-

27. Berezinův text má „Viděl jsem“, což dává špatný smysl; jiné rukopisy čtou „seděl jsem“.

ství, ale tajně choval nepřátelství; několikrát se spojil s jeho nepřáteli a protivníky. Ta vyprávění budou uvedena každé na svém místě.

Po nějakém čase se řečené kmeny dohodly a řekly:

„Tajčiutští velmožové nás bez příčiny znepokojují a trápí. Tento princ Temüdzin svléká šat, který nosil, a daruje jej; sesedá z koně, na němž jel, a daruje jej. To je muž, který má zemi, živí vojsko a dobře drží ulus.“

Po rozvaze a poradě přišli všichni do služby Čingischánovy, dobrovolně přijali poddanství a upokojili se ve stínu jeho blahobytu.

Příchod Čila'un-a Džebeho

Vyprávění o tom, jak Čila'un-bahadur, syn Sorqan-širy, z kmene Suldus, a Džebe z kmene Besüt přišli do služby Čingischánovy dříve, než přišly tajčiutské kmeny.

Čila'un-bahadur, syn Sorqan-širy, z kmene Suldus, a Džebe z kmene Besüt, který je větví Nirunů²⁸, byli oba spojeni s Budaem a patřili k jeho důvěrníkům. Tento Buda byl synem Qada'an-tajšiho, který byl hlavou jedné větve Tajčiutů. Oba od něho odpadli a přišli do služby Čingischánovy.

Příčina, proč Čila'un-bahadur odpadl od kmene Tajčiut a přišel, byla tato: v době, kdy panovalo nepřátelství a svár mezi Čingischánem a Tajčuty, našli jednou nenadále příležitost a zajali Čingischána; Čila'un-bahadur ho však důmyslným opatřením vysvobodil, jak je to všechno vyprávěno ve větvi Suldusů. Příčina, proč Džebe odpadl od Tajčiutů a přišel, byla ta, že tajčiutský kmen zeslábl a Džebe se osamělý potuloval po mnoha horách a pahorcích. Když viděl, že z toho není žádný užitek, přišel ze slabosti a zoufalství do služby Čingischánovy a přijal poddanství. Toto vyprávění je obšírně vyloženo ve větvi Besütů a z jeho pozorného čtení bude věc zcela známa.

28. Rašíd/Berezín Džilaugen-bahadur (*Tajná kronika Čila'un*) a Džebe z kmene Isut (Besüt). Džebe („hrot šípu“) se stal jedním z Čingischánových nejslavnějších vojevůdců. Podle *Tajné kroniky* se původně jmenoval Džirqo'adaj; v bitvě u Kōjiteny postřelil Čingischánova koně (podle Rašída na lovu) a chán mu po jeho doznání dal nové jméno. Berezín: *Tajná kronika* klade příchod obou až po druhou bitvu s Džamuchou.

Příchod Širgü'etü-ebügena

Vyprávění o tom, jak přišel do služby Čingischánovy Širgü'etü-ebügen z kmene Ba'arin se svými syny Naja'a a Alaqem.

Když většina tajčiutských kmenů obrátila tvář ke službě Čingischánovi, byl z kmene Ba'arin jeden starší velmož jménem Širgü'etü-ebügen; Bajan, kterého odtud poslali ke dvoru Kublaj-qa'ana, byl z jeho rodu.²⁹ Tento řečený velmož přišel v Čingischánově době se svými dvěma syny, Naja'a a Alaqem; Naja'a byl potom naživu až do doby Ögedeje-qa'ana a Möngke-qa'ana. Žil sto dvacet let; za vlády Möngke-qa'ana vyprávěl: „V čase Čingischánova narození jsem jedl maso z jeho hostiny.“ Toto vyprávění je uvedeno ve větvi kmene Ba'arin.

Tento Širgü'etü-ebügen, když přivedl své dva syny, zajal a chytil Ugudžu-bahadura z kmene [...] ³⁰ a Tarqutaje-Kiriltuqa, který byl vůdcem kmene Tajčiut, a přivedl je na místo zvané [...]. Nějaký čas je tam hlídali. Když je propustili a dali jim volnost, znovu utekli.

V téže době také Džoči-Čaurqa, náčelník kmene Tulanggit, který byl jednou z větví Džalajirů, přijal poddanství na místě zvaném Turanggut-Šinggut a přišli do služby Čingischánovy.

Hostina na Ononu a roztržka s Jürkiný

*Vyprávění o hostině Čingischána, jeho matky Hö'elün, dětí rodu Ökin-barqaqova, Čingischánových bratranců Sača-bekiho a Tajčua, náčelníků Kijat-Jürkinů, a jejich matek; o sváru, který mezi nimi na té hostině vznikl, o Čingischánově vítězství nad nimi a o nepřátelství, které z toho vzešlo.*³¹

29. Rašíd/Berezín Širgeju-ebügen; *Tajná kronika* Širgü'etü-ebügen. Bajan z Ba'arinů (1236–1295) odešel z Íránu do služeb velkého chána Kublaje (vládl 1260–1294) a proslavil se jako dobyvatel jihočínské říše Sung.

30. Jména kmene a místa jsou v rukopisech vynechána (Rašíd je zřejmě neznal a nechal pro ně místo). Berezín: Ugudžu byl z Tajčiutů. *Tajná kronika* (§ 149) vypráví, že Širgü'etü a jeho synové zajali Tarqutaje, cestou ho však na Naja'ovu radu propustili, protože zradit vlastního pána by Čingischán neodpustil.

31. Hostinu v lese na Ononu líčí i *Tajná kronika* (§ 130–131) a čínské dějiny, v celku velmi podobně a ve stejném místě děje. Ökin-barqaq byl nejstarší syn Qabul-chána, děd Sača-bekiho. Berezín: roztržka ukazuje, jak nelibě nesli Jürkinové vzestup Temüďzinovy větve.

Jednoho dne se Čingischánova matka Hö'elün, Čingischán a jeho bratři Džoči-Qasar a Otčigin-nojan shromáždili na řece Onon, v lese, se Sačabekim a Tajčuem, kteří jsou vůdci větve Jürkin z kmene Kijat; připravili klisny a ündür kumysu. Stolníci³² postavili jeden velký dřevěný džbán kumysu pro Čingischánovu matku Hö'elün, pro Sača-bekiho a pro Sača-bekiho starší matku, tj. manželku jeho otce, která byla starší než jeho vlastní matka, Qa'určin-chatun; a pro mladší matku Sača-bekiho, tj. manželku jeho otce, která byla mladší než ostatní, jménem Nemügaj, postavili, když ji posadili v čele, jeden džbán kumysu celý.³³

Když Qa'určin-chatun viděla, že ten druhý džbán kumysu postavili pro Nemügaj, posadivše ji v čele, kdežto ji udělali společníci ostatních, rozhněvala se, pojala ji závist a z té příčiny udeřila stolníka Šikiüra, který byl hlavou Čingischánových stolníků. Šikiür vykřikl mocným hlasem:

„Protože už nejsou naživu Nekün-tajši a Jesügej-bahadur, tak jsi mě bila!“

Čingischán a jeho matka onu příhodu trpělivě snesli a v té věci neřekli ani slovo.

Na té hostině obstarával dvůr Čingischána, Sača-bekiho a jejich matek Belgütej-nojan, Čingischánův bratr, a měl v opatrování koně Džilaunovy a koně Čingischánovy.³⁴ Jistý muž z kmene Qataqin jménem Qataqa-baj ukradl opratě. Byl nökerem Būriho, jednoho z tajčiutských velmožů. Tento Būri byl zajedno se Sača-bekim a vzal toho člověka, Qataqu, v ochranu. Z té příčiny došlo mezi ním a Belgütej-nojanem k hádce a dospělo to tak daleko, že Būri sekl Belgüteje šavlí přes rameno, takže mu roztřel maso na rameni. Z té příčiny spustili Čingischánovi nökeři povyk. Belgütej-nojan řekl:

32. Stolník (mong. *ba'urči*): správce kuchyně a nápojů při dvoře, vysoká důvěrná hodnost. Hlavní stolník Šikiür se v *Tajné kronice* (§ 130) jmenuje stejně, Rašíd/Berezin má Sijudžer.

33. Berezin: čínské dějiny ji jmenují I-po-kchie, *Tajná kronika* Ebegaj; proto navrhuje číst i u Rašída místo Nemügaj spíše Ebegaj. Chatun = paní, kněžna, manželka vládce. Druhou paní, zadrženou po rvačce, Berezin čte Turindži; čínské prameny a *Tajná kronika* mají Qoridžin (Qolidžin).

34. Berezin čte jméno Džilaun, sám však tuší chybu, neboť o takové osobě jiné prameny nevědí. Novější edice zde čtou mongolské slovo pro stanoviště u stanu, kde se sesedá a kde se drží koně (*kirü'ese*); Belgütej tedy dohlížel na koně hostů u vjezdu.

„Z této rány mi nehrozí nebezpečí: nespěchejte s odplatou za ni, neboť není slušné, abyste se kvůli mně dostali do zlých vztahů jeden s druhým.“

Ze všech sil se snažil nepřátelství zabránit; když však viděli, že jeho ranili a že udeřili stolníka Šikiüra, napadli jedni druhé a bili se navzájem větvemi stromů. Čingischánovi náčelníci zvítězili, chytili obě, Qa'určin-chatun i Qoridžin-chatun, a zadrželi je. Z té příčiny se Sača-beki se všemi kmeny Jürkinů, svými stoupenci, od Čingischána oddělil. Potom, podle úmluvy o vzájemném uzavření míru, jim obě ty paní poslali zpět. Z obou stran už přicházeli poslové, aby uzavřeli mír, když přišla zpráva, že nejprřednější z knížat Altan-chána, vládce Kitaje, Čingsang, táhne s vojskem na Megüdzin-Se'ültüa, jednoho z tatarských velmožů, a na jeho kmeny. Čingischán se jemu (Čingsangovi) na pomoc a výpomoc dal do války s tatarskými kmeny.

Tažení proti Megüdzin-Se'ültüovi

*Vyprávění o tom, jak Čingischán dostal zprávu, že Megüdzin-Se'ültü z kmeny Tatar a jeho stoupenci utekli před Čingsangem, odkočovali s rodinami a rozptýlili se; o Čingischánově útoku na ně, o tom, jak je zajal a pobil, a o tom, jak Čingsang Čingischána vyznamenal.*³⁵

Čingischánovi dali znát, že tatarský kmen, protože neplní rozkazy Altan-chána a neposlouchá ho, a zároveň nemá sílu se postavit, odkočovává v slabosti a zmatku se ženami, dětmi, stády koní i dobytka, lidmi a čeledí a dává se na útěk.

Tatarský kmen byl silný a početný. Odedávna s ním Čingischánovi otcové a strýcové bojovali, jak bude výklad o každé bitvě uveden na svém místě. Když Čingischán uviděl tak příznivou příležitost, shromáždil ihned vojsko, které bylo nablízku, a vytáhl na ně od Ononu; kmeni Jürkin poslal zprávu,

35. Tažení se podle čínských pramenů odehrálo roku 1196. Altan-chán (mong. „Zlatý chán“) je císař severočínské džürcenské dynastie Ťin; Tataři byli jeho nominálními poddanými, ale vzbouřili se. „Čingsang“ je čínský titul *čcheng-siang*, „kancléř, první ministr“, který Rašíd pokládá za jméno; velel čínský ministr Wan-jen Siang. Tatarský náčelník se v *Tajné kronice* jmenuje Megüdzin-se'ültü (Rašíd/Berezin Mudžin-sultu). Berezin: Temüdžin se tu poprvé obrací na východ a využívá svárů Ťinů s Tatarý.

aby také vytáhli. Čekal šest dní: nepřišli. Čingischán vytáhl s malým vojskem, jež tvořilo jeho kureň, dostihl Megüdžin-Se'ültüa na místě zvaném Uldža³⁶, porazil jeho vojsko, zajal ho a usmrtil a pobral všechna jejich stáda koní i dobytka a majetek. Právě při tomto plenění ukořistili stříbrnou kolébku a přikrývku z brokátu³⁷; protože tehdy měli Mongolové takového zařízení málo, pokládala se ta událost za velikou a získala proslulost.

Protože tento čin odpovídal záměrům Altan-chána a jeho knížat a byl s nimi v souladu, byl řečený Čingsang spokojen, velmi Čingischána chválil a dal mu přízvisko džaut-quri, což v čínském jazyce znamená „mocný kníže“. Potom se vrátil a odešel k Altan-chánovi. V téže době dal řečený Čingsang kerejtskému vládci, který se nazýval Toghril, přízvisko Ongchán, to jest vládce jedné země.³⁸

Potrestání Jürkinů

Vyprávění o tom, jak Čingischán zamýšlel dát podíl z kořisti, kterou vzal Tatarům, kmeni Jürkin, jenž ve válce s Tatarý zůstal pozadu; o tom, jak se někteří z nich při té příležitosti vzbouřili, jak na ně Čingischán vytáhl a většinu z nich pobil.

Když Čingischán dobyl vítězství nad Tatarý a jeho vojska a stoupenci všichni zbohatli kořistí, chtěl projevit přízeň kmeni Jürkin a darovat jim něco z ukořistěného. Měl v úmyslu se k nim vypravit. Na cestě se však někteří z kmene Jürkin spojili s tlupou nepřátel, zabili deset mužů z Čingischánových bojovníků a padesáti mužům vzali koně a strhali z nich šat. Když řeč o tom dolehla k Čingischánovu sluchu, řekl:

36. Rašíd/Berezin Oldža. Jde o řeku Uldža (dnes Ulz) ve východním Mongolsku, kterou jmenuje i *Tajná kronika* (§ 132–133). Podle ní se tažení účastnil i Ongchán, o čemž ostatní prameny mlčí.

37. Berezin: *Tajná kronika* místo toho mluví o chlapci se zlatým kroužkem v nose a bedernicí podšitou sobolinou, nalezeném v tatarském táboře a daném na vychování Hö'elün; je to Šigi-Qutuqu, pozdější nejvyšší soudce říše. Rašíd o něm mluví v Úvodu, podle něho ho však vychovala Börte.

38. Význam titulu (*Tajná kronika* dža'ut-quri) není jasný; komentátoři jej vykládají jako „velitel pohraničí, stepní komisař“. Berezin: Čingischánův rod uznával čínskou svrchovanost jen formálně, titul nedával skutečnou moc a Tchinové sami Tatarý v poslušnosti udržet nedokázali. Ong je čínské *wang*, „kníže, král“. Toghril, vládce Kerejtů, byl anda Jesügejův a Temüdžinův ochránce; Rašíd a Berezin jej nazývají Vanchán.

„Sekli šavlí přes rameno mého bratra Belgütej-nojana; když říkáme ‚uzavřeme mír!‘, neuzavírají jej, a nyní se spojili s nepřáteli. Také já učiním opatření, která tomu odpovídají.“

Oddal se tomu hněvu, vytáhl na ně přes step, porazil je na místě Dolo'an-boldaq³⁹, mnoho jich pobil a vyplnil je. Sača-beki a Tajču se oba se ženami, dětmi a několika lidmi dali na útěk a vymanili se z ostatních.

Odboj Džacha-gambua

Vyprávění o tom, jak se Džacha-gambu, bratr Ong-chánův, odloučil od Ong-chána, jak se k němu shromáždil jeden kmen z Kerejtů, jemuž říkájí Tongqajit, o Čingischánově válce s tím kmenem a o tom, jak si je podrobil.

40

Když Čingischán skoncoval s kmenem Jürkin, podnikl válečné tažení proti Džacha-gambuovi, bratru Ong-chána, vládce Kerejtů, který se od svého bratra odvrátil. Porazil ho a rozprášil. Kmen Tongqajit, který je větví kerejtského kmene – vždycky patřili ke služebníkům a bojovníkům kerejtského vládce, a velmož Alči, strážce cest, který byl v této zemi, i jeho děti byli z jejich kosti –, a mnoho jiných velmožů, jak bylo řečeno ve větvi Kerejtů, byli nějaký čas rozptýleni, potom však všichni přišli do služby Čingischánovy. Protože Čingischán byl s Ong-chánem v přátelství, poslal Džacha-gambua a ten kmen Tongqajit zpět k Ong-chánovi. Potom byl Džacha-gambu nějaký čas s Ong-chánem ve svazku, až se podruhé dal na odboj a přiklonil se na stranu Tajang-chána, vládce Najmanů, jak o tom bude podán výklad.

39. Rašíd/Berezin Tulan-buldaq; *Tajná kronika* (§ 136) Dolo'an-boldaq, „Sedm pahorků“, u řeky Kerulen. Podle ní i podle čínských pramenů byli Sača-beki a Tajču brzy nato dostiženi v soutěsce Teletů a popraveni; Rašíd jejich smrt zde nezmiňuje.

40. Džacha-gambu (Rašíd/Berezin Džachanbo; tibetský titul *gambu*, jméno znamená asi „Pán pohraničí“) byl Ong-chánův mladší bratr; strávil mládí mezi Tanguty. Berezin: *Tajná kronika* ani čínské dějiny o jeho sporu s Ong-chánem nemluví, podle *Tajné kroniky* se prostě poddal Temüďzinovi a pak s ním odrazil útok Merkitů.

V. Čingischán a Ong-chán: cesta k chánskému trůnu

[Tato kapitola obsahuje Rašídovo vyprávění o devíti letech 1195–1203, od chvíle, kdy k Temüďzinovi přišel vyhnaný kerejský vládce Ong-chán, přes léta jejich společných tažení až po roztržku, bitvu u Qaladžin-alat, útočiště u Baldžuny a konečnou porážku Kerejtů. Je to dramatické jádro Čingischánova vzestupu a text je přeložen v úplnosti; Rašídovy dlouhé nadpisy oddílů, které shrnují jejich obsah, uvádíme zkráceně jako mezititulky a jejich plné znění v hranatých závorkách.]

Dějiny Čingischána od roku zajíce do roku prasete

[Úvodní nadpis oddílu zní v plném znění: „Dějiny Čingischána od počátku roku tula, jenž je rokem zajíce a připadá na měsíc rabí al-avval roku 591 hidžry, do počátku roku tonguz, jenž je rokem prasete a připadá na džumádá al-áchir roku 599; délka tohoto období činí devět let.“]¹

V tomto posledním roce bylo Čingischánovi čtyřicet devět let. Po těchto devět let trvalo mezi ním a Ong-chánem přátelství. Čingischán byl zaměstnán válkou s Tochtou, vládcem Merkitů, s Bujuruq-chánem, bratrem najmanského vládce, a válkou s kmeny Tajčiuťů, Qorlasů, Ikiresů, Dörbenů, Tatarů a s kmeny Qatakinů a Saldžiutů, dokud je nepokořil; stejně tak zničil Ong-chána, vládce Kerejtů, a Tajang-chána, vládce Najmanů, a upevnilo se mu jméno Čingischán.

1. Rok zajíce 591 h. odpovídá roku 1195 (měsíc rabí I. roku 591 začal kolem 14. února 1195), rok prasete 599 h. roku 1203. Rašíd počítá Čingischánův věk podle svého data narození (rok prasete, 547 h. – oba údaje si přesně neodpovídají, tradičně se přepočítává na rok 1155), proto mu v roce 1203 připisuje čtyřicet devět let; čínské prameny a většina novějších badatelů kladou narození později, do let 1162–1167. Berezin srovnává Rašída v této kapitole soustavně se dvěma prameny: s oficiálními čínskými dějinami (v překladech o. Iakinfa Bičurina a J. A. M. de Mailly) a s tzv. mongolsko-čínským letopisem, tj. Tajnou kronikou Mongolů v ruském překladu archimandrity Palladia (Trudy členů ruské duchovní mise v Peking, sv. IV, 1866); ve vysvětlivkách jej citujeme jako Tajnou kroniku. Podle Berezina Rašíd v této části sleduje pořadí událostí čínských análů, s nimiž má společný pramen, a doplňuje je podrobnostmi, které se shodují s Tajnou kronikou.

Příběh o počátku přátelství Čingischána s Ong-chánem

Věc se měla takto: mezi Čingischánovým otcem Jesügej-bahadurem a Ong-chánem panovalo odedávna naprosté přátelství a svornost, neboť byli blízkými sousedy. V těžkých dobách přispěl Jesügej-bahadur Ong-chánovi na pomoc a vysvobodil ho z propasti tísně; jeden druhého nazývali andou.² Čingischán se podle výroku „lásky se dědí“ držel podle obyčeje cesty přátelství a nazýval Ong-chána otcem. Ong-chán byl vládcem kmene Kerejtů, Tongqajitů a dalších kmenů, které patřily mezi kerejtské. Byl to lid početný a s velkým vojskem a jeho vládci byli od starodávna proslulí. Podobali se mongolským kmenům a jejich zvyky, obyčeje, řeč i slova byly jedním i druhým blízké.

Ong-chán se zprvu jmenoval Togril. Togril se po turecku říká kungrul; tak se nazývá pták, kterého sice nikdo neviděl, ale jehož jméno je mezi lidmi známé a proslulé, jako je na západě bájný pták Anká.³ Vypráví se o něm, že je to pták podobný sokolu: zobák a drápy má pevně jako ocel a jediným náletem zasáhne a zabije až dvě stě či tři sta ptáků. Vypravěči ještě říkají: „Proto věříme v tohoto neviděného ptáka, že lovci a lidé ze stepi mnoho-

2. *Anda* – přísezný bratr. Pouto andů se uzavíralo výměnou darů (podle Tajné kroniky třeba kůstek na hraní či šípů) a zavazovalo ke vzájemné pomoci jako mezi pokrevními bratry. Syn zdědil otcovy andy jako „otce“ – proto Temüďžin oslovuje Ong-chána „chán-otče“. Kerejti (Rašíd a Berezin: Kerait) sídlili v povodí Tuly a Orchonu ve středním Mongolsku a byli v té době nejmnocnějším stepním útvarem. Jejich vládnoucí vrstva vyznávala od počátku 11. století nestoriánské křesťanství; odtud pozdější evropské legendy, které v Ong-chánovi viděly bájněho kněze Jana. Berezin upozorňuje, že i Marco Polo z celých Čingischánových dějin vypráví podrobně právě jen boj s Ong-chánem, v němž spatřuje kněze Jana.

3. Anká – bájný pták arabské a perské tradice, obdoba perského sümurgha; „jméno bez těla“ bylo v perské literatuře příslovečné. Berezin soudí, že Rašídův výklad jména Togril se opírá o mongolské *chung*, „labut“, z něhož se tvoří mnoho názvů ptáků; ve skutečnosti je *toghril* starotureckým jménem dravého ptáka (jestřába či sokola). V čínských análech se Ong-chán nazývá Tuoli. Ong (čínsky *wang*) je čínský titul knížete. Podle Rašída i čínských pramenů jej Togril dostal od t'inského dvora (Altan-chán = t'inský císař) za pomoc proti Tatarům roku 1196; *čcheng-siang* (Berezin: Čen-sjan) je čínský titul kancléře, zde t'inského jejevůdce Wyan Xianga. Titul „Ong-chán“ tedy spojuje čínské „kníže“ s turkomongolským „chán“. Podle Rašídova oddílu o Kerejtech byl Marguz (Marqus-Bujuruq-chán) zajat Tatary a vydán t'inskému císaři, který ho dal přibít na dřevěného osla; jeho vdova se prý pomstila tím, že tatarskému náčelníkovi přinesla na hostinu vaky s kumyssem, v nichž byli ukryti ozbrojení muži. Rukopisy mají jméno zkromolené (v úvodní části díla Qudžatur); Berezin je obnovil podle Tajné kroniky, kde zní Qurčaqus-Bujuruq-chán. Tituly *bujuruq* („rozkazující“) a *gürchán* („všeobecný, velký chán“) nosili i vládci jiných národů, proto Rašíd upozorňuje na možnou záměnu s najmanským Bujuruq-chánem a s gürchánem Kara-Kitajů.

krát dosvědčili, jak se někde na jednom místě sesype ze vzduchu sto, dvě stě nebo tři sta různých ptáků, hlava utržená od těla, křídla utržená a nohy polámané; podle této obdoby a z důkazů soudíme, že jejich vrahem musí být zlý pták s ostrými a pevnými drápy.“ Dali mu jméno kungrul. I u Mongolů je tento význam znám a povědom.

Nazývají ho Ong-chán, a význam jména Togril, které bylo jeho vlastním, je takový, jak řečeno. Později, z příčiny, o níž se vypráví na jiném místě, mu ministr Altan-chána čínského, čcheng-siang, dal titul Ong-chán, to jest vládce jedné oblasti. Jeho děd se jmenoval Marguz. Marguz měl dva syny: starší se jmenoval Qurdžazuq-Bujuruq-chán – *bujuruq* znamená „rozkazovat“. Najmanský vládce Tajang-chán měl bratra jménem Bujuruq-chán, o němž bude řeč později v dějinách Najmanů; zde je to řečeno proto, aby v paměti nevznikl zmatek. Druhý Marguzův syn se jmenoval Gürchán; také karakitajského vládce, který sídlil v Turkestánu a Zaoxi, nazývali gürchán, to jest velmi mocný chán.

Qurdžazuq-Bujuruq měl několik synů: jeden byl Togril, jehož přízvisko se stalo Ong-chán, druhý Erke-Qara, třetí Džacha-gambu, který se zprvu jmenoval Kerej. Měli ještě několik dalších bratrů, avšak otcovým nástupcem se stal Togril. Kereje zajal v dětství kmen Tangutů a zůstal u nich nějaký čas; stal se silným a váženým, a protože byl rozumný a dokonalý, dali mu přízvisko Džacha-gambu. Význam *dža* je země a *gambu* mocný kníže země.⁴ Ačkoli byl zprvu se svým bratrem Ong-chánem zajedno, nakonec od něho jednou či dvakrát odpadl, jak o tom přijde podrobný výklad na příslušném místě.

4. Džacha-gambu (Berezin: Džachanbo) je tangutský či tibetský titul, znamenající zhruba „velký velmož země“; Tanguti ovládali říši Si-sia (Západní Sia) v dnešní severozápadní Číně. Jeho původní jméno Kerej doplnil Berezin z rukopisu E, v němž se v úvodní části díla dochovalo, že „když jej zajali Tanguti a shledali v něm muže bystrého a schopného, nazvali jej Džacha-gambu“. Berezin: Abga-bige, Biktujmiš-fužin a Surchukteni-bige. Sorqaqtani-beki, manželka Čingischánova nejmladšího syna Toluje, byla matkou velkých chánů Möngkeho a Kublaje i iránského ilchána Hülegüho; byla nestoriánská křesťanka a jedna z nevlivnějších žen mongolské říše. Kehetej-nojan (Rašídova podoba) odpovídá podle všeho Džürčedejovi z Uru'utů, jemuž podle Tajné kroniky Čingischán Ibaqu postoupil. Berezin upozorňuje, že o takovém synovi önggütského vládce ani o zabití önggütského vládce není nikde jinde zmínky; Onguti, kteří střežili čínskou hradbu, byli naopak vždy Čingischánovými spojenci. Místo „Onguti“ je tedy třeba číst jiné jméno, nejspíše Tanguti. Novější edice skutečně čtou „tangutského vládce“.

Erke-Qara měl v hlavě touhu po velení a vládě a byl s Ong-chánem ve sporu. Ong-chán nejprve zabil ostatní bratry, kteří byli s Erke-Qarou zajedno, a potom se obrátil proti němu samému, jak bude vyličeáno. V době, kdy byl Ong-chán s Čingischánem přítelem a spojencem, byl Džacha-gambu s Čingischánem andou. Čingischán si vyžádal Džacha-gambuovy dcery: jednu, jménem Ibaqa-beki, pro sebe – tu pak dal Kehetej-nojanovi; druhou, jménem Begtütmiš-fudžin, pro svého nejstaršího syna Džochiho; ještě další, jménem Sorqaqtani-beki, pro Toluje. Džacha-gambu měl ještě jednu dceru, tu dal za syna önggütského vládce. Byla nesmírně krásná a spanilá. Když Čingischán dobyl Onguty a zabil jejich vládce, hledal tu dceru se vši horlivostí, ale nenašel ji.

Ong-chán měl dva syny: starší Senggüm, což v čínštině znamená „syn pána“; mladší se jmenoval Ujgur a ten měl dceru Doquz-chatun. Také tu si Čingischán vyžádal pro Toluje; po Tolujovi ji zdědil Hülegü-chán.⁵

Příčina přátelství Ong-chána s Jesügej-bahadurem a toho, že byli jeden druhému andou, byla tato: Ong-chán po smrti svého otce Bujuruq-chána zabil kvůli soupeření s Erke-Qarou několik svých bratrů a synovců v říši, a to takto: z bratrů Taj-Temür-tajšiho a Buqa-Temüra, ze synovců [...]. Proto s ním jeho strýc Gürchán válčil a Ong-chána porazil; nějaký čas se Ong-chán toulal a pak se uchýlil k Jesügej-bahadurovi. Jesügej-bahadur vytáhl, aby mu pomohl a přispěl, porazil Gürchána, přinutil ho uprchnout až do krajů Qašin, zahnal ho, vzal od něho zpět Ong-chánovo panství a odevzdal mu je. Když takto získal nárok na jeho vděčnost, stali se andy.

Poté Ong-chánův mladší bratr Erke-Qara, když viděl, že se Ong-chán stal vládcem tím, že zabil jeho příbuzné, dal se na útěk a uprchl do země Naj-

5. Senggüm (Berezin: Sengun) je čínský titul *sjang-kung*, „mladý pán, princ“; vlastní jméno Ong-chánova syna bylo podle Rašida Ilqa. Doquz-chatun (u Berezina v úvodu díla chybně Dugur) byla jako nestoriánská křesťanka ochránkyně křesťanů v Hülegüově říši; Rašid ji mohl pamatovat osobně. Mladší syn se podle novějších edic jmenoval Abaqu, nikoli Ujgur. Jména synovců chybějí ve všech Berezinových rukopisech. Rašid na tomto místě píše, že Ong-chán bojoval kvůli sporu s Qurdžaquzem, což Berezin pokládá za písařskou chybu místo Erke-Qary (Qurdžaquz byl otec). Berezin též upozorňuje, že Rašid v úvodní části díla (v oddílu o Kerejtech) zaměňuje kerejského gürchána, Ong-chánova strýce, s gürchánem Kara-Kitajů, jak je patrné z tohoto vyprávění. Qašin (Berezin: Qašin) je mongolské jméno tangutské říše Si-sia. Tajná kronika (§ 177) i čínské prameny vyprávějí stejně, že Gürchán zahnal Togrila do soutěsky (hory) Qara'un a že se Togril uchýlil k Jesügejovi jen se stovkou lidí.

manů k Inanč-chánovi. Inanč-chán se nad ním slitoval a po nějakém čase mu přispěl na pomoc: poslal vojsko, vzal Ong-chánovi zpět kerejtský lid i vojsko a jeho samotného přinutil k útěku. V té době Jesügej-bahadur zemřel. Ong-chán prošel třemi zeměmi a uchýlil se k vládci Turkestánu, karakitajskému gürchánovi.⁶ I v této zemi však vypukly nepokoje v ujugurských a tangutských městech a zůstal bez útočiště. Jeho neštěstí došlo tak daleko, že měl pět ovcí, jejichž mlékem se živil, a dva nebo tři velbloudy, z nichž se sytil. Když nějaký čas prodléval v tak bídém stavu, uslyšel pověst o tom, jak se ukázala síla a moc Čingischánova.

Pro přátelství, které měl s jeho otcem Jesügej-bahadurem, přišel na jaře roku luu, jenž je rokem draka a odpovídá roku 592, na místo zvané Güse'ür-nór, nedaleko Čingischánova jurtu, na místo, kde býval s Jesügej-bahadurem. Vyslal k Čingischánovi, proti proudu Kerulenu, dva ze svých služebníků, Tagaje a Sügegeje, a oznámil mu svůj příchod. Čingischán vytáhl a vyrazil mu slavnostně vstříc. Když se sešli, Ong-chán řekl: „Vyhladověl jsem a zchudl.“ Čingischánovo srdce se nad ním slitovalo: uložil na Mongoly dávkou v jeho prospěch, umístil ho ve svém kürenu a ve svých ordách a vydržoval ho na svých pastvinách. Na podzim, když se oba svorně utábořili na řece [...] v soutěsce zvané Qara'un-Qabčal, to jest Černý les, stali se s Čingischánem, protože byl Ong-chán andou Jesügej-bahadura, jako otec a syn a vystrojili hostinu.⁷ Po poradě se dohodli, že na jaře vytáhn-

6. Kara-Kitajové (Západní Liao) – říše založená roku 1124 uprchlými Kitany ze severní Číny ve Střední Asii (Sedmiříčí, Turkestán, Zaoxi); jejich vládce nesl titul gürchán. Berezin vysvětluje „tři země“ podle čínských analů: Ong-chán uprchl nejprve do Che-si (k Ujgurům) a odtud s ujgurským a muslimským vládcem ke Kara-Kitajům. Rok draka 592 h. = 1196. Tajná kronika (§ 151) líčí Ong-chánův příchod a Temüďzinovu pomoc obdobně, jen podle ní vyslal posly Temüďžin k Ong-chánovi, nikoli naopak; z Ong-chánových poslů zná Tajná kronika jen Sügegeje (Rašídův Sügej). Berezin: Kuskunor. Berezin podle Tajné kroniky (jezero Güse'ür) navrhuje čtení Güseür-nór; tak čtou i novější edice. *Küren* (Berezin: kuren) – „kruh“, tábor jurt rozestavěných do kruhu kolem jurty náčelníka; *ordu* (orda) – panovníkův stanový dvůr, sídlo chána a jeho manželek. Obojí slovo je zde užito ve smyslu Čingischánova vlastního ležení. Tajná kronika uvádí, že Temüďžin s Ong-chánem pak přezímovali v Quba-qaja.

7. Jméno řeky chybí ve všech rukopisech; Berezin ji podle čínských pramenů doplňuje jako Tulu. Tajná kronika (§ 164) klade uzavření svazku „otce a syna“ rovněž do Černého lesa (Qara Tün) na Tule. Qara'un-Qabčal znamená spíše „Černá soutěska“; Rašídovo vysvětlení „Černý les“ zřejmě mísí dvě místa. Jürkinové (Berezin: Jurkin), pokrevní příbuzní Čingischánova rodu (potomci Qabul-chánova nejstaršího syna), se od něho odtrhli během tažení na Tatar; jejich náčelníci Sačabeki a Tajču byli podle Tajné kroniky (§ 136) dopadeni a popraveni. Rašídovo sloveso Berezin vykládá z mongolského „oslabit, zemdlít“.

nou, aby si podrobili kmen Jürkinů, který Čingischán předtím porazil a vyplnil; někteří z nich však zůstali a zdržovali se na místě zvaném Talajin-amasar. Vytáhli proti nim a oba, Sača-bekiho i Tajču, přemohli a zajali.

Příběh o tažení na Tochtou, vládce Merkitů

V roce moqaj, jenž je rokem hada a odpovídá roku 593, vytáhl Čingischán proti Tochtoovi, knížeti kmene Merkitů.⁸ Přestože kmen Merkitů byl od Mongolů oddělený, byl silný a velký. V krajině Qaras-Muras, před Kerulenem, poblíž řeky Selengy, na místě, které nazývají Munča, sešikoval vojsko, porazil Uduit-Merkity, větev Merkitů, a pobil je a vyplnil. Vše, co v té bitvě získal, odevzdal celé Ong-chánovi a jeho nökerům. Potom v roce morin, jenž je rokem koně a odpovídá roku 594, se Ong-chán znovu stal silným a pánem meče i vojska: bez porady s Čingischánem vytáhl válečně na Merkity, porazil je na místě Buqur-ke'er, zabil Tochtoova syna Toguz-bekiho, zajal dvě Tochtoovy dcery, Qutuqtaj a Ča'alun, a odvedl Tochtoovy bratry Qudua a Čila'una i s lidmi a čeledí; a z toho všeho nedal Čingischánovi nic. Tochtóa-beki uprchl a odešel na místo zvané Barqudžin. To místo leží za řekou Selengou, na východ od Mongolska, a jeden kmen z Mongolů, jež nazývají Barguti, přijal toto jméno z toho důvodu, že sídlil v tomto Barqudžinu; dodnes se tím jménem nazývají.

8. Rok hada 593 h. = 1197. Tochtóa-beki (Berezín: Tuchta, Tuchtaj; v Tajné kronice Toqto'a-beki) byl náčelníkem Uduitů, nejmocnější větve Merkitů, kteří sídlili na dolní Selenze jižně od Bajkalu. Merkiti byli Temüdzinovými úhlavními nepřáteli od doby, kdy mu unesli manželku Börte. *Nöker* (Berezín: nuker) – druh, družiník, osobní věrný, který se dobrovolně připojil k vůdci a sloužil mu ve válce i míru; z nökerů se rekrutovala Čingischánova elita. Munča Berezín vykládá z mongolského *munča*, „palice“; čínské anály znají horu Manača, ale neudávají její polohu. Rok koně 594 h. = 1198. Čila'un byl podle Rašídova vlastního dalšího výkladu Tochtoův syn, nikoli bratr, jak Berezín opravuje; Tajná kronika pokládá za Tochtoovy syny oba, Qudua i Čila'una (což Berezín naopak považuje za její omyl). Tajná kronika klade tuto Ong-chánovu výpravu až do roku psa a uvádí, že Ong-chán zajal Tochtoovy dvě dcery a manželky. Buqur-ke'er (Berezín: Bokir-kegere) Berezín vykládá jako „zakřivená step“; Tajná kronika má Bu'ura-ke'er. Barqudžin-tögüm – kraj východně od Bajkalu, v údolí dnešní řeky Barguzin v Burjatsku. Berezín upozorňuje, že ležel spíše na sever než na východ od vlastního Mongolska.

Příběh o společném tažení Čingischána a Ong-chána na Bujuruq-chána, bratra najmanského Tajang-chána

V roce qonin, jenž je rokem berana a odpovídá roku 595, vytáhli Čingischán s Ong-chánem společně proti najmanskému Bujuruq-chánovi.⁹ Ačkoli najmanským vládcem byl tehdy Tajang-chán, starší bratr Bujuruq-chán mu neprokazoval poslušnost a měl vlastní vojsko i panství; bratři spolu byli ve zlém.

Přízvisko většiny najmanských vládců bylo Kūčlüg-chán nebo Bujuruq-chán. Význam *kūčlüg* je „veliký, silný a rozkazující“. Najmani věří, že Kūčlüg měl takovou moc nad dévy a perími, že dojel jejich mléko a připravoval z něho kumys, a nad jinými zvířaty, divokou zvěří a podobně. Potom najmanští begové řekli: „To je hříšná věc,“ a zakázali to; z toho důvodu přestali dojit jejich mléko. Tajang se zprvu jmenoval Taj-buqa; čínští vládcí mu dali přízvisko Taj-wang, to jest „syn chánův“; v jejich odborném užití je *chán* střední stupeň. Protože Mongolové čínskému výrazu nerozuměli a hlásky byly odlišné, užívali většinou „Tajang-chán“ a tak se to vžilo. Jejich otec se jmenoval Inanč-Eke-Bügü-chán: význam *inanč* je „věřit“, *eke* je jméno „veliký“ a Bügü-chán bylo jméno jednoho velikého vládce, kterého uznává obec Ujgurů. Syn Tajang-chána, který se stal jeho nástupcem, byl Kūčlüg-chán; příběhy o nich budou podrobně uvedeny později.

Zkratka: Čingischán a Ong-chán na tažení proti Bujuruq-chánovi dopadli jeden z jeho kmenů, který se zdržoval na místě Qyzyl-baš poblíž Altaje, a ten kmen zajali a vyplenili. Bujuruq-chán se dal na útěk a odešel do země

9. Rok ovce (berana) 595 h. = 1199. Najmani, národ zčásti turkického původu na západě dnešního Mongolska (Altaj, horní Irtyš), byli vedle Kerejtů nejmocnějším státním útvarům stepi; jejich říše se po smrti Inanč-chána rozdělila mezi znesvářené syny Tajang-chána (na rovinách) a Bujuruq-chána (v horách Altaje). Berezin podle výkladu sinologa V. P. Vasiljeva opravuje, že *taj-wang* znamená čínsky „velký kníže“, nikoli „syn chánův“; titul vznikl nejspíš spojením počátku jména Taj-buqa s titulem *wang*. Berezin v tom vidí doklad, jak daleko na západ sahal vliv Číny, která udělovala tituly i najmanským vládcům. Dévové a perí jsou démoni a víly perské mytologie – Rašid tak pro perského čtenáře tlumočí stepní představy o duších. Novější edice čtou Inanč-Bilge-Bügü-chán (*bilge* = moudrý). Bügü-chán byl legendární praotec ujgurských vládců, o jehož zázračném zrození ze stromu vypráví i Džuvejní. Tajang-chán byl roku 1204 poražen a zabit Čingischánem v bitvě u Naqu-kun; jeho syn Kūčlüg uprchl ke Kara-Kitajům, zmocnil se jejich trůnu a teprve roku 1218 ho dostihl a zabil Džebe.

Kem-Kemdžiut, jedné z držav země Kirgizů.¹⁰ Jeden z jeho begů, jménem Jedi-Tuqluq, vyjel na obhlídku; význam jména Jedi-Tuqluq je v turečtině „člověk, jenž má sedm korouhví“. Čingischánova stráž, jakmile je spatřila, zahнала je na útěk; utekli a obrátili se do hor. Když dosáhl vrcholu té krajiny, praskl koni jejich bega Jedi-Tuqluqa podbršíník a on spadl dozadu i se sedlem. Chytili ho a přivedli k Čingischánovi.

V těch končinách přezímoval tehdy jeden z begů Bujuruq-chánových, jménem Kōkse'ü-Sabraq. Kōkse'ü znamená člověka, jehož hlas zhrubl kašlem a bolestí prsou, a Sabraq je jméno místa, podle něhož toho muže nazývají. Čingischán a Ong-chán se s tímto begem jednou utkali na místě najmanské země, které nazývají Baj-Baraq-belčir. Příčina, proč se ta krajina nazývá Baj-Baraq-belčir, je tato: za starých časů vyžádali dceru önggütského vládce pro najmanského vládce; jmenovala se Baj-Baraq; došli s ní až na to místo a vystrojili svatební hostinu. Belčir pak znamená pastvina. Spojili obě jména a učinili z nich označení toho místa; Mongolové však smyslu toho jména dobře nerozuměli a místo Baj-Baraq říkají Bad-Baraq.

Příběh o boji s Kōkse'ü-Sabraquem a o Ong-chánově věrolomném nočním útěku

[Plný nadpis: „Příběh o tom, jak Čingischán s Ong-chánem vytáhl válečně na Kōkse'ü-Sabraqa, bega vojska Bujuruq-chánova, o věrolomném útěku Ong-chána v noci od Čingischána, o tom, jak Kōkse'ü-Sabraq dostihl Ong-chánovy bratry, a o úplném vyplenění a odehnání jeho stád.“]

Čingischán a Ong-chán se na zmíněném místě spojili, aby táhli válečně proti Kōkse'ü-Sabraqovi. Když se jednou utkali, sešikovali podruhé z obou stran vojsko k bitvě. Nastala noc. Protože se měli utkat s nastávajícím dnem, přenocovala vojska v táboře. Ong-chán dal na místě svého vojska

10. Qyzyl-baš je podle Berezina jedno z jezer Džungarska (snad dnešní jezero Ulungur); Kem-Kemdžiut je krajina na horním Jeniseji (Kem je turkické jméno Jeniseje), v dnešní Tuvě. Tajná kronika (§ 158) uvádí, že Bujuruq-chán byl pronásledován až k řece Urunggu a do Kišil-baši, kde byl dostižen a zničen. Berezin: Kukseku-Sabraq. Berezin soudí, že jméno je turecké (*kögüs*, „hrud“) a podle Tajné kroniky (Kōkse'ü-Sabraq) je třeba číst Kōkse'ü. Čínské anály z něho udělaly dvě osoby. Tajná kronika (§ 159) zná toto místo jako Bajidaraq-belčir; Berezin vykládá *belčir* z mongolského *belčigir*, „pastvina“. Rašídova lidová etymologie z jména önggütské nevěsty je tedy pozdní výklad.

zapálit ohně a pod rouškou noci přešel k hoře zvané Begen-güksü a odtáhl.
¹¹ Když nastal den, Džamucha-sečen, přední beg z Nirunů, z kmene Džadžiratů, který přišel spolu s Čingischánem a byl vždy nakloněn k falši a zlým myšlenkám, poznal Ong-chánovu korouhev, přiběhl k němu a řekl: „Chánů cháne! Vidíš, že moji příbuzní jsou jako ptáčkové, kteří z letního tábořiště obracejí tvář k zimnímu; to jest Čingischán je přede mnou a má v úmyslu uprchnout, a já jsem vždycky říkal, že jsem tvůj skřivan.“ Takovým způsobem se posmíval a osočoval. Ůbčir-Kürin-bahadur, když ta slova uslyšel, řekl: „Nesluší se mluvit tak pokrytecky mezi přáteli a příbuznými.“ Byl to nejpřednější z begů Ong-chánových. Ůbčir je červený plod, který roste v té zemi; ženy si jím natírají tvář místo líčidla. Protože Kürin-bahadur měl tvář opravdu rudou, přirovnali ho k tomu plodu a nazvali ho tím jménem. Říká se, že Čingischán měl ve zvyku připravovat z toho plodu mastné svíce a natírat si jimi tváře.

Když se Ong-chán tou věrolomností oddělil a odešel do jedné země, za té situace Qudu, bratr merkitského vládce Tochtoy, a Tochtoův syn Čila'un, o nichž bylo výše řečeno, že je Ong-chán přivedl do poddanství, oba se v Ong-chánově nepřítomnosti vzbouřili a připojili se opět ke svému vojsku a panství. Čingischán, když spatřil tento hanebný čin Ong-chánův, řekl: „Ong-chán mě chtěl uvrhnout do neštěstí a ohně a sám se vrátit.“ Z té příčiny se i Čingischán vrátil a přišel na místo zvané Sa'ari-ke'er. Ong-chán dorazil na místo zvané Tatal-Toqula a jeho bratři Ilqa-Senggüm a Džachagambu šli oba za ním se svými lidmi a čeledí až na místo zvané Edür-Al-

11. Tajná kronika (§ 159) uvádí, že Ong-chán ustoupil proti proudu řeky Qara Se'ül; Berezin navrhuje číst Rašídovo jméno jinak, ale obě podoby jsou nejisté. Lest s ponechanými ohni byla ve stepi běžná; Tajná kronika ji líčí stejně. Džamucha (Berezin: Džamuga), náčelník Džadžiratů, byl Temüdzinův přítel z dětství a trojnásobný anda, později jeho nejvytrvalejší soupeř o vládu nad stepí; Tajná kronika ho líčí s mnohem větší sympatií než Rašíd. *Sečen* znamená „moudrý“. Niruni (Rašídovo označení) jsou mongolské rody pocházející „z beder“ Alan Qo'y, tedy potomci jejich synů počatých ze světla – k nim patřil i Čingischánův rod. Tajná kronika (§ 160) vkládá Džamuchovu řeč o skřivanovi a strnadovi rovněž do této noci; odpověď dává Gürin-ba'atur z Ůbčiqtajů. Novější edice čtou v poslední větě, že si jím Čingischán natíral knír.

taj; je tam řeka a mnoho lesů.¹² Kökse'ü-Sabraq s vojskem šel rovněž za nimi: na tom místě je znenadání přepadl, zajal všechnu jejich čeled', stáda koní i dobytka, a odtud se obrátil na hranice Ong-chánova ulusu, odehnal všechny jeho poddané, lidi, služebníky i dobytek až do končin Talajin-amasar a zase se vrátil. Ilqa-Senggüm a Džacha-gambu utekli oba sami k Ong-chánovi. Ten ihned dal vojsko svému synu Senggümovi a poslal ho po stopách nepřítele, a k Čingischánovi vyslal posla, zpravil ho o stavu věcí a žádal ho o pomoc.

Příběh o Ong-chánově žádosti o pomoc a o čtyřech hrdinech

[Plný nadpis: „Příběh o tom, jak Ong-chán žádal Čingischána o pomoc k vyhnání najmanského vojska, které mu odehnalo stáda koní a dobytka, a jak Čingischán vyslal čtyři přední begy, aby majetek vzali zpět a odevzdali Ong-chánovi.“]

Když Ong-chán neměl možnost nic podniknout, vyslal k Čingischánovi posla s poselstvím: „Kmen Najmanů vyplnil mé vojsko a můj lid. Od svého syna žádám na pomoc čtyři külügy“ – to jest begy-bahadury, kteří byli begy Čingischánovými – „stane se, že vezmou zpět mé vojsko, majetek i panství.“¹³ Z té příčiny Čingischán vyslal s vojskem na pomoc Ong-chánovi Bo'orču-nojana, Mukali-govana, Boroqul-nojana a Čila'un-bahadura. Najmanské vojsko ještě před jejich příchodem porazilo Senggüma a zabilo dva přední begy z begů Ong-chánových, Tegin-Quriho a Itürgen-Juduqu. V

12. Rašíd zde řadí Ilqa-Senggüma (Berezin: Ilcha-Sengun) mezi Ong-chánovy bratry a hned nato jmenuje Senggüma jako jeho syna. Podle Tajné kroniky i podle rukopisu E úvodní části Rašídova díla však bylo Ilqa (Nilqa) vlastní jméno Ong-chánova syna Senggüma; Berezin naopak pokládá za omyl čínských analů, že Ilqa-Senggüma činí Ong-chánovým synem. Sa'ari-ke'er (Berezin: Sarykeger; Tajná kronika Sa'ari ke'er) je step u horního Kerulenu, kde se Čingischán později často tábořil. *Ulus* – u Mongolů především „lid, národ“ (soubor rodů a jejich stád pod jedním vládcem), teprve druhotné území, které tento lid obývá.

13. *Külüg* – „hrdina, rek“ (Berezin přepisuje *kuljuk*). Čtyři külügové – Bo'orču, Mukali, Boroqul a Čila'un – patřili k nejbližším Čingischánovým druhům; Tajná kronika (§ 163) je nazývá „čtyřmi reky“ a uvádí stejné jméno čtvrtého, Čila'un-ba'atur (Berezin: Džilaugen-bahadur). Bo'orču (Berezin: Burdži) byl nejstarším Temüďzinovým nòkerem, od doby, kdy mu jako chlapec pomohl získat zpět ukradené koně; Mukali z Džalajiru se stal později Čingischánovým místodržitelem v severní Číně s titulem *gui-ong* (čínsky *guo-wang*, „kníže země“), který Berezin přepisuje „Guvan“; Boroqul byl Hö'elünin schovanec. Bo'orču a Mukali se stali veliteli pravého a levého křídla Čingischánova vojska.

té bitvě zranili Senggümovi koně pod ním, takže Senggüm málem spadl a málem ho zajali. Čtyři begové dorazili a přinesli porážku nepříteli.

Bo'orču-nojan při odchodu předložil Čingischánovi prosbu: „Nemám koně na přípřež,“ a prosil o jednoho ze slavných Čingischánových koní, zvaného Čiki-bura; jeho popis je uveden na několika místech. Čingischán mu toho koně dal a řekl: „Kdykoli budeš chtít, aby dobře běžel, pohlad' ho bičem po hřívě, ale nebij ho.“ V té situaci, když Bo'orču uviděl, že kůň pod Senggümem je zraněn a že už nechybí mnoho, aby ho zajali, přicválal k němu, aby ho vysvobodil, dal Senggümovi svého koně a sám usedl na koně Čiki-buru: ať ho bičem bil, jak chtěl, kůň neběžel. Senggüm ho nechal a vzdálil se. Náhle mu přišla na mysl Čingischánova slova, pohladil koně bičem po hřívě – a ten se pustil jako blesk, až dohonil Senggüma i vojsko. Společně postavili nökery, sešikovali vojsko, udeřili na nepřítel, zahnali ho na útěk, vzali zpět Ong-chánovo vojsko, lid, majetek i dobytek, odevzdali mu je a bez úhony přišli jako vítězové a přemožitelé zpět do Čingischánových služeb.¹⁴

Ong-chán byl z té pomoci nesmírně potěšen, děkoval, zavazoval se všelijak a řekl: „Loňského roku jsem podruhé utekl před nepřítelem; hladový a nahý jsem přišel k svému synu Čingischánovi. On mě zachoval, nasýtil můj žaludek a přikryl mou nahotu. Jakým porušením smlouvy bych se mohl proti těmto nárokům na vděčnost prohřešit a jak vyslovím vděčnost tobě, dobrý synu?“

Poté se vypráví, že jednou Ong-chán pozval Bo'orču-nojana, aby ho obdával. Bo'orču byl tehdy na stráži v gardě a držel Čingischánův toulec. Oznámil: „Ong-chán mě pozval.“ – „Jdi.“ Rozepjal toulec, dal ho jinému a šel. Ong-chán ho oblékl do slavnostního šatu a daroval mu deset zlatých

14. Berezin odvozuje Rašídovo označení „koně na přípřež“ (vedeného za uzdu) z turkického slova pro vodítko. U Mongolů měl každý bojovník několik koní, na něž při tažení přesedal. V pozdějších mongolských kronikách (Altan tobči, Sagang-sečen) se Čingischánův slavný kůň jmenuje Samučin. Stráž u chánova toulce patřila k denní gardě (*kešik*), jejíž příslušníci měli podle pozdějších Čingischánových nařízení nejvyšší odpovědnost za bezpečnost panovníka. Novější edice čtou místo „toulce“ sobolí odznak, který měl strážce na sobě. Džoči-Qasar (Qasar) byl Čingischánův mladší vlastní bratr, proslulý lučištník. Berezin upozorňuje, že čínské analý se o této pověsti nezmiňují, zato vyprávějí o velké porážce Najmanů, kterou utrpěli od Qasara a Ong-chána u Qoron-džase; Berezin místo ztotožňuje s Qulan-jazy, „rovinou divokých oslů“.

manqurů. *Manqur* je v podstatě jejich odborný termín: tak nazývali velmi velké číše, větší než kotel v nynější době; protože dnes neznáme pravý smysl toho výrazu, nazýváme manquirem malé číše. Bo'orču vzal ty číše, přišel se poklonit k Čingischánovi, poklekl, ukázal je a oznámil: „Provinil jsem se.“ Ten se otázel: „Proč?“ Odpověděl: „Proto, že jsem opustil tvůj toulec a kvůli tomuto majetku šel k Ong-chánovi. Kdyby se za mé stráže v gardě ukázala nějaká nepořádnost nebo kdyby se na tebe někdo pokusil zaútočit, vina by byla v každém případě na mně.“ Čingischán ta jeho slova schválil, obdaroval ho a pravil: „Ty číše si vezmi, neboť jsou tvé.“

Po té události, téže zimy, se roznesla pověst, že Tochtoa, vládce Merkitů, který utekl do krajů Barqudžinu, znovu vytáhl. Čingischán se poradil s Džoci-Qasarem, a protože věděl, že pověst je nepodložená, nevěnoval jí pozornost.

Příběh o kurultaji v Sa'ari-ke'er a o tažení na Tajčiuťy

Potom na jaře roku bičín, jenž je rokem opice a odpovídá roku 596, se Čingischán a Ong-chán sešli v končinách místa zvaného Sa'ari-ke'er, svolali shromáždění a uspořádali kurultaj.¹⁵ Po kurultaji svorně vytáhli na tažení, aby napadli Tajčiuťy. V té době byli vůdci a staršími Tajčiuťů Angqu-Ququču, Quril a Qudu'udar a další begové, kteří byli nižší než bratři a příbuzní, jako Tarqutaj-Kiriltuq a jemu podobní. Tarqutaj je jméno a *kiriltuq* znamená závistivý. Tochtoa-beki, který byl vládcem kmene Merkitů a utekl do krajů Barqudžinu, poslal v té době k Tajčiuťům své bratry Qudua a Orčanga na pomoc a výpomoc. Celé to shromáždění se spojilo v krajině Ononu, která je mongolskou stepí. Čingischán a Ong-chán se na ně vrhli a utkali se: tajčiutské kmeny byly poraženy a obrátily se zády; Čingischánova vojska pronásledovala prchající Tarqutaj-Kiriltuqa a Qudu'udara až na místo

15. Rok opice 596 h. = 1200. *Kurultaj* – shromáždění knížat a předních velmožů, které rozhodovalo o válce, volbě chána a dalších důležitých věcech; zde jde o válečnou poradu dvou spojenců. Tajčiuťi (Berezin: Tajdžiuť), příbuzný rod potomků Qajdu-chána, se po Jesúgejevě smrti zmocnili vlády nad jeho lidem a mladého Temüdzina pronásledovali a věznili, jak vyprávěla předchozí kapitola. Tarqutaj-Kiriltuq byl ten, kdo tehdy Temüdzina zajal a nechal ho nosit kládu na krku. Qudu'udar (Berezin: Chudular a Chududar) čte novější edice podle Tajné kroniky. Berezin upozorňuje, že Tajná kronika tento společný pochod proti Tajčiuťům nezná a zmiňuje jen setkání obou chánů v Černém lese na Tule. Výklad jména Angqu-Ququču navrhuje opravit na „velmi hněvivý“ (tak čte i d'Ohsson a novější edice).

zvané Engüt-Turas a tam je oba zabila. Angqu-Ququču a bratři Tochtoa-bekiho, Qudu a Orčang, utekli spolu a odešli do Barqudžinu; Quril odešel mezi kmen Najmanů. Význam Angqu-Ququču je „velmi hněvivá služka“; říká se, že on položil základ intrikám a nepřátelství mezi Čingischánem a Tajčiuty.

Příběh o spojenectví Qatakinů a Saldžiutů

[Plný nadpis: „Příběh o spojení kmenů Qatakinů a Saldžiutů, o tom, jak složili přísahu, bojovali s Čingischánem a Ong-chánem, byli poraženi a dali se na útěk.“]

Kmeny Qatakinů a Saldžiutů položily základ nepřátelství s Čingischánem již dříve. Před několika lety k nim Čingischán spolu s Džamucha-sečenem vyslal posla, aby se s ním spojili. Mongolský obyčej v dávných časech byl takový, že zprávy se většinou předávaly slovy uměle rýmovanými a těžko srozumitelnými. Stejným způsobem dali zprávu ústy toho posla. Když posel vyřídil řeč v takovém smyslu, nepochopili ji. Byl tam přítomen jeden bystrý jinoch; ten ji pochopil a řekl jim: „Smysl této řeči je snadný. Čingischán oznamuje, že mongolské kmeny, které jsou nám cizí, se všechny staly našimi přáteli a jsou s námi zajedno. Proto se sluší, abychom se i my, kteří jsme s ním příbuzní, stali jeho přáteli a stoupenci a vzdali mu pozdrav.“¹⁶ Oni však z krajní závisti a zlých úmyslů nesouhlasili, neprokázali poslovi náležitou úctu, vytáhli z kotle skopová střeva, která vařili naplněná krví, jako něco bezcenného, bili jimi posla do tváře, spílali mu a pohrdavě ho poslali zpět. Z té příčiny nepřátelství a nevraživost zesílily.

Předtím již několikrát bojovali a byli zajedno s tajčiutským kmenem, zvláště se syny Qada'an-tajšiho, kteří tvoří zvláštní větev Tajčiutů: s Toda'em, Qurilem a Tarqutaj-Kiriltuqem; pod jejich vedením páchali vý-

16. Qatakinové a Saldžiuti patřili podle Rašída k Nirunům, tedy k potomkům Alan Qo'y (od jejich synů Buqu-Qatagiho a Buqutu-Salčiho); proto je Čingischán nazývá blízkými příbuznými. Novější edice rozumějí místu tak, že bystrým mladíkem byl sám posel, který vysvětlil, co nepochopili. Rýmovaná, obrazná řeč poselství (*ajalgu*) byla u Mongolů ustáleným útvarem; obdobně je stylizováno i Čingischánovo poselství Ong-chánovi dále v této kapitole. Berezin: Buda; novější edice čtou Toda'a (Töde'e). Qada'an-tajši byl syn Hambaqaje, jehož Tataři vydali t'inskému císaři na smrt. Popis přísahy s rozsekáním obětních zvířat je cenným dokladem stepních obřadů; Tajná kronika (§ 141) líčí přísahu Džamuchových spojenců obdobně („sekli šavlemi hřebce a klisnu“).

střelky a horlivě se snažili o nepřátelství a nevraživost vůči Čingischánovi. V té době, protože většina tajčiutských kmenů byla zmíněným způsobem pobita a někteří utekli, tito Qatakinové a Saldžiuti se shromáždili a spojily se s nimi kmeny Dörbenů, Tatarů a Kungirátů a vzájemně složily přísahu, nad kterou u Mongolů není důležitější. Ta přísaha spočívá v tomto: šavlí zabijí hřebce, býka, berana a psa zároveň a přitom říkají: „Hospodine! Nebe! Země! Slyš, že skládáme takovou přísahu, a při ní jsou tito samci, kořeny plemen těchto zvířat. Jestliže svého slova nedodržíme a smlouvu porušíme, ať jsme jako tato zvířata.“ Takto přísahali, spojení zajedno k vedení války s Čingischánem a Ong-chánem. Při jejich výpravě a vytažení poslal Daj-sečen z kmene Kungirátů, otec Alčua, tajně zprávu k oznámení Čingischánovi, že nepřátelé uzavřeli takovou smlouvu a závazek a svorně se vydali vaším směrem.¹⁷

Když Čingischán spolu s Ong-chánem vytáhl od Qutun-nóru, který leží poblíž Ononu, aby tyto kmeny napadl a zahnal, střetl se s nimi na místě zvaném Bujir-nór. Postavili se proti sobě, vstoupili do rozhodující bitvy a velmi tvrdě se bili. Nakonec Čingischán zvítězil a nepřátele porazil.

Příběh o sváru Džacha-gambua s bratrem Ong-chánem

[Plný nadpis: „Příběh o sváru Džacha-gambua s jeho bratrem Ong-chánem, o jeho poradě s některými jeho begy a o jeho odchodu k najmanskému vládci.“]

Potom téže zimy téhož roku Ong-chán přetáhl dále od Kerulenu a přišel cestou Quba-qaja, a ostatní, rovněž kočující za ním, šli loveckým kruhem. Jeho bratr Džacha-gambu se radil s jeho begy, s Altun-Ašuqem, El-Quturem, El-Qongqurem a Qulbarim, a pravil: „Tento náš starší bratr je zasmušilé povahy, na jednom místě nevydrží, pro svou zlou povahu zahubil všechny příbuzné a dohnal je k tomu, že odešli do země Kara-Kitajů. S ta-

17. Daj-sečen z Kungirátů (Berezin: Daj-secen) byl Čingischánův tchán, otec jeho hlavní manželky Börte; jeho syn Alču (Berezin: Anču) byl tedy Čingischánův švagr. Kungiráti sídlili na východě, u jezera Bujir a řeky Chalchy, a byli tradičními poskytovateli nevěst Čingischánovu rodu; i Čingischánova matka Hö'elün pocházela z jejich větve Olqunu'utů. Bujir-nór – jezero Bujr-nuur na dnešní mongolsko-čínské hranici, do něhož ústí řeka Chalcha; oblast, kde sídlili Kungiráti a Tataři. Čínské anály jej uvádějí jako potok Baili.

kovým obyčejem a povahou nedá ulusu žít v klidu: jak tedy máme s ním být?“ Altun-Ašuq ta slova neudržel v tajnosti a sdělil je Ong-chánovi. Ong-chán poručil El-Qutura a El-Qongqura chytit, spoutat a přivést domů v okovech. Když je z okovů propustil, řekl El-Quturovi: „Když jsme chodili do země Tangutů, co jsme si tehdy říkali?“ (Nejspíš tehdy od nich bylo řečeno něco takového a byla uzavřena úmluva, že proti němu nebudou jednat.) „Nemyslím jako ty.“ A plivl mu do tváře, a podle jeho příkladu mu všichni přítomní begové plivali do tváře. V té situaci Altun-Ašuq předstoupil a řekl: „Na té poradě jsem byl, avšak neměl jsem v úmyslu kout pikle proti svému vládci a nemyslel jsem z lidskosti na opuštění jeho služby.“¹⁸

Poté Džacha-gambu z té příčiny spolu se čtyřmi předními begy Ong-chánovými, El-Qutorem, El-Qongqurem, Narin-Togriem a Alin-tajším, přešel na stranu najmanského vládce, nepřítele Ong-chánova, a odešli. Džacha-gambu vyslal z cesty posla k najmanskému vládci a oznámil mu: „Altun-Ašuq mne udal mému bratru Ong-chánovi a učinil mě před ním jako páchnoucí játra a smrdutou mršinu; z té příčiny jsem od něho odvrátil srdce a přicházím do tvých služeb s věrným srdcem.“ Tehdy svorně odešli k Tajang-chánovi, najmanskému vládci. Ong-chán, zůstav od nich odloučen, přezímoval na místě Quba-qaja, a Čingischán přezímoval v končinách čínské země, v krajině zvané Čagačar.

Příběh o tažení na Alaq-Udura

[Plný nadpis: „Příběh o tažení Čingischána proti Alaq-Udurovi, jednomu z merkitských begů, a proti některým tajčiutským a tatarským begům, kteří byli s ním, a o jeho porážce.“]

Potom se Čingischán zabral do válečného podniku proti některým merkitským, tajčiutským a tatarským begům, jejichž jména jsou: Alaq-Udur z Merkitů, Qirqan-tajši z Tajčiutů, Čačur a Kelbek z Tatarů. Všichni byli hla-

18. Berezin vykládá jména kerejských begů z turečtiny: Altun-Ašuq „zlatá pata“, El-Qutur „osvoboditel lidu“, Qulbari (Berezin: Kul-buru) „otrok-vlk“. Tajná kronika (§ 151–152) klade tento svár do doby, kdy se Ong-chán vracel z vyhnanství, a vkládá do úst jeho begů pozoruhodné podrobnosti o Ong-chánově mládí: jako dítě byl prý unesen Merkity a musel u nich tlouct obilí v hmoždíři, později jej s matkou zajal tatarský vládce a nechal ho pást velbloudy. Čagačar ztotožňují čínské anály s horou Čačar; čínský komentář vykládá jméno z mongolského „stan“. Místo Quba-qaja uvádějí čínské anály, že Ong-chán táhl k řece Ilari.

vami kmenů a ctihodnými muži své doby a shromáždili se v jedno.¹⁹ Zmíněný Alaq-Udur stál v té době v čele sobě rovných, proslulých a ctihodných, a patřil k té skupině, která měla v myslích touhu po velení a snahu o císařskou moc.

V té době žil jeden rozumný a prozíravý stařec z kmene Baja'utů, který říkal: „Sača-beki z kmene Kijat-Jürkinů má vášeň po vladaření, avšak to není jeho věc. Džamucha-sečen, který neustále ozbrojuje jedny lidi proti druhým a strojí různé lsti a přetvářky, aby svou věc prosadil, toho také nedosáhne. Džoči-bere, to jest Džoči-Qasar, bratr Čingischánův, má také takovou vášeň a chce vyniknout silou, mocí, dovedností a střelbou z luku; ani jemu se to však nedostane. Alaq-Udur z kmene Merkitů, který touží po velení a ukazuje velikost a moc, to také nezíská. Tento Temüdzin, to jest Čingischán, má takovou postavu, povahu a schopnost k tomu, aby velel a panoval, a jistě dosáhne královského sídla.“ Ta slova pronášel podle mongolského obyčeje rýmovaně a umně. Nakonec se to stalo tak, jak říkal: Čingischán se stal vládcem a pobil všechny ty kmeny, s výjimkou svého bratra, jak o každém z nich bude pojednáno na svém místě; zde však, protože byla učiněna zmínka o Alaq-Udurovi, byl tento příběh uveden, a my se vracíme k naší řeči.

Když Čingischán vytáhl válečně proti tomu shromáždění a táhl, střetl se s nimi na místě Dalan-nemürges, utkal se s nimi, porazil je, rozprášíl a vyplnil; ten dav uprchl. Podruhé se shromáždil na jednom místě. Protože se Džoči-Qasar v tom případě nacházel odděleně od Čingischána, byl při něm Džebe. Kmen Kungirátů dostal chuť a chtěl přijít k Čingischánovi a podrobit se, ale Džebe navedl a podnítil Džoči-Qasara, aby Kungiráty zahnal na

19. Berezin: Olan-Udur. V úvodní části díla ho Rašíd jmenuje synem tatarského vládce Mudžinsultu a také čínské anály ho uvádějí jako tatarského náčelníka; Berezin proto pokládá označení „z Merkitů“ za omyl. Tajná kronika toto tažení nezná. V úvodní části díla Rašíd dává toto proroctví do úst Baja'utovi jménem Sorqan (Berezin tam opravuje text). Předpověď Čingischánovy vlády z úst moudrého starce či šamana patří k ustáleným motivům legitimizace nové dynastie; Tajná kronika obdobně vkládá proroctví do úst Qorčiho z Ba'arinů (§ 121). Dalan-nemürges ležel podle čínských údajů u pramenů Chalchy, jež se vlévá do jezera Bujir; jméno se v Tajné kronice objevuje několikrát (§ 153, 175). Džebe („Šíp“) z Besütů, dříve tajčiutský bojovník, který v bitvě prostřelil Čingischánovu koni krk, se stal jedním z jeho nejslavnějších vojevůdců. Džebe později dobyl říši Kara-Kitajů (1218) a se Sübe'etejem podnikl proslulý nájezd přes Írán a Kavkaz, zakončený vítězstvím nad Rusy a Kumány na Kalce (1223).

útěk. Ti svého úmyslu přijít litovali a přestali důvěřovat; z té příčiny se Čingischán na Džoči-Qasara rozhněval a káral ho.

Příběh o odchodu Kungirátů k Džamuchovi a o jeho povýšení na gürchána

[Plný nadpis: „Příběh o odchodu kmene Kungirátů k Džamucha-sečenovi z kmene Džadžirátů, o tom, jak ho svorně s kmeny Ikiresů, Qatakinů a dalšími povýšili na gürchána, o jejich úmyslu válčit s Čingischánem, o tom, jak se o tom Čingischán dozvěděl, a o jejich porážce.“]

Potom v roce takiqu, jenž je rokem kohouta a připadá na džumádá al-avval roku 597,²⁰ protože Kungirátí byli v chvatu a ztratili hlavu, odešli k Džamucha-sečenovi a po poradě s kmeny Ikiresů, Qorlasů, Dörbenů, Tatarů, Qatakinů a Saldžiutů se shromáždili v krajině řeky Kem a povýšili Džamuchu na gürchána. Význam slova gürchán je „císař sultánů a vladařů“. Když se stal gürchánem, zamýšleli válčit s Čingischánem.

Tu poradu a jejich slova slyšel jeden muž jménem Qoridaj; přišel schválně kvůli jedné důležité věci do domu ke svému švagrovi jménem Merkitaj z kmene Qorlasů a vyjevil mu tu okolnost. Merkitaj tomu Qoridajovi řekl: „Musíš jít a donést ta slova Čingischánovi.“ Dal mu ze svých koní šedého koně, který měl nad uchem bradavici, aby na něj usedl a jel. Qoridaj řekl: „Když mě posíláš, dej mi tedy čilého šedáka, na kterého bych se mohl plně

20. Rok kohouta; džumádá I. roku 597 h. připadá na únor 1201. Berezin poznamenává, že *takiqu* je stará podoba mongolského slova pro „slepici“, doložená v jarlycích, které chánové Zlaté hordy udělovali ruskému duchovenstvu. Místo Džamuchova zvolení je sporné: Berezin (podle čínských analů) chápe řeku Kem jako Jenisej, ale sám pokládá shromáždění tak daleko na západě za nepravděpodobné; podle Tajné kroniky (§ 141) se spojenci sešli u Alqui-bulaq a Džamuchu zvolili gürchánem u řeky Kan (Gan), přítoku Argunu v západním Mandžusku. Tomu dávají za pravdu i novější badatelé. Titul gürchán byl vědomou výzvou – nesli jej vládci Kara-Kitajů a znamenal nárok na vládu nad všemi kmeny. Podle Tajné kroniky se na zvolení Džamuchy podílelo jedenáct kmenů (ulusů), mezi nimi i Najmani, Merkiti, Ojrati a Tajčiuti, o nichž Rašíd na tomto místě mlčí. Berezin dále uvažuje, zda čínské analý nezdvýjily podrobení Kungirátů, které se u Rašída objevuje dvakrát (zde a po bitvě u Qaladžin-alat); rozhodnout to však podle něho nelze. Rašíd tento příběh vypráví i v úvodní části díla, v oddílu o Qorlasech. Tajná kronika (§ 141) jen stručně uvádí, že zprávu o spiknutí přinesl Temüdzinovi Qoridaj z Qorlasů. Bílý stan (bílá plstěná jurta) byl zřejmě určen pro obřad Džamuchova nastolení. Jedi-Qurqan Berezin vykládá z turečtiny jako „Sedm hra-dišť“. Berezin upozorňuje, že podle Tajné kroniky se na této výpravě proti Džamuchovi podílel i Ong-chán, o čemž čínské analý i Rašíd mlčí.

spolehnout.“ Toho koně mu nedal. Qoridaj usedl na zmíněného koně a vydal se na cestu. Cestou dorazil ke kürenu, to jest k vojsku rozloženému dokola v kruhu; náčelníkem toho kürenu byl Qulan-bahadur z kmene Hojinů, to jest lesního lidu – nejspíš byl z kmene Tajčiutů. V době, kdy tam dorazil, nastala noc. Jeden muž jménem Qara-Merkitaj z kmene Qorlasů byl v tom kürenu se svými nökery na stráži. Chytili ho a poznali. Protože Qara-Merkitaj byl nakloněn Čingischánově straně, přispěl mu na pomoc, dal mu rychlého hřebce, poslal ho dál a řekl: „Budeš-li chtít uniknout nepříteli, na tomto koni uprchněš a nikdo tě nedohoní; a bude-li někdo prchat před tebou, dohoniš ho. Na tohoto koně se plně spolehni, sedni a jeď.“ Qoridaj se odtud vydal na cestu. Na cestě se s ním setkal zástup, který vzlal k Džamuchovi bílý stan, a chtěl ho chytit. Pustil se však tak, že jim zmizel z očí.

Když dorazil do služeb Čingischánových a oznámil ta slova, Čingischán ihned podnikl válku proti nim, utkal se s Džamuchou na místě zvaném Jedi-Qurqan a porazil ho. Kmen Kungirátů se tam rovněž přišel podrobit.

Potom v roce noqaj, jenž je rokem psa a připadá na džumádá al-avval roku 598 hidžry, na jaře vytáhl Čingischán od břehů řeky zvané Ulqui-Šilügel-džit do války s Anči-Tatary a Čagan-Tatary a vydal zákaz, aby se nikdo nezabýval braním kořisti: až skončí válku s nepřitelem, tehdy seberou kořist a všechnu ji mezi sebou spravedlivě rozdělí.²¹ Qučar, syn Nekün-tajšiho, Altan, syn Qutula-qa'ana, a Daritaj-otčigin, strýc Čingischánův, nedodrželi slovo a zabývali se braním kořisti ještě před skončením věci. Čingischán to neschválil, poslal oba, Qubilaje a Džebeho, a vzal jim kořist zpět. Z té příčiny se jejich srdce zarmoutilo a tajně dostali náklonnost k Ong-chánově straně, takže zaseli zlobu mezi Čingischánem a Ong-chánem; spolu s Ong-chánem bojovali proti Čingischánovi a nakonec byli všichni zabiti.

21. Rok psa; džumádá I. roku 598 h. připadá na leden/únor 1202. Tajná kronika (§ 153) cituje Čingischánův rozkaz téměř stejně: „Zvítězíme-li, nezastavujeme se u kořisti; po skončení boje bude kořist naše a rozdělíme ji mezi sebou.“ Toto tažení znamenalo definitivní zničení Tatarů, vrahů Čingischánova otce; Tajná kronika líčí i následnou poradu o vyhlazení všech tatarských mužů „vyšších než náprava vozu“. Berezin (i novější edice) místo Anči čte Alči. Qučar (Berezin: Chudžir) byl syn Jesügejova bratra Nekün-tajšiho, tedy Čingischánův bratranec; Altan byl syn Qutula-qa'ana, posledního chána starého mongolského kmenového svazu; Daritaj-otčigin byl nejmladší bratr Jesügejův. Právě tito tři jako nejvznešenější příbuzní podle Tajné kroniky (§ 123) kdysi nabídli Temüdzinovi chánský titul. Qubilaj z Barlasů byl jeden ze „čtyř psů“ Čingischánových, nesmí se zaměřovat a pozdějším velkým chánem Kublajem.

Příběh o spojenectví Bujuruq-chána a Tochtoy a o jejich zkáze ve sněhové vánici

[Plný nadpis: „Příběh o spojení Bujuruq-chána, bratra najmanského vládce, a Tochtoa-bekiho, vládce Merkitů, s dalšími tatarskými kmeny, Qatakiny a ostatními, o jejich tažení s velkým vojskem proti Čingischánovi a o jejich zkáze od sněhu a vánice.“]

Potom rovněž v zmíněném roce psa, na podzim, najmanský Bujuruq-chán, merkitský Tochtoa-beki, kmeny Dörbenů, Tatarů, Qatakinů a Saldžiutů – jejich vůdcem byl A'uču-bahadur – a vládce kmene Ojratů Qutuqa-beki – toto sdružení bylo totéž, které mnohokrát bojovalo s Čingischánem a Ong-chánem, uprchlo, našlo útočiště u zmíněného Bujuruq-chána a spojilo se s ním – ti všichni zformovali velké vojsko a obrátili tvář k válce s Čingischánem a Ong-chánem.²² Čingischán a Ong-chán ponechali svou stráž na místě zvaném Gūj, Čekčer a Čiqurqu. Jeden ze strážných se od zmíněného místa vrátil a oznámil, že se blíží najmanské vojsko. Čingischán a Ong-chán přetáhli od místa Ulqui-Šilügeldžit a šli směrem k Ongu. To místo bylo jurtem Tadžar-aqy u hranic Qara'un-Čidunu.

Toto Ongu je jako Alexandrova hradba, vystavěná na hranici čínské země. Senggüm, syn Ong-chánův, byl na kraji: přišel k vyvýšenině, odkud se sestupem dostane k Ongu. Ještě nedošel k Ongu, když Bujuruq-chán řekl: „To jsou Mongolové: jedním rázem je všechny porazíme.“ Jako předvoj poslal oddíl z najmanského vojska a z mongolských kmenů, které byly s nimi, A'uču-bahadura z kmene Qatakinů a Tochtoa-bekiho bratra Qudua z

22. Ojratí, „lesní lid“ ze západu u horního Jeniseje, se zde objevují poprvé; o jejich účasti mlčí jiné prameny kromě Tajné kroniky. A'uču-bahadur (Berezín zde Uchutu-bahadur, o kousek dále Agudžu-bahadur) byl podle Tajné kroniky tajčiutský náčelník. Berezín srovnává s Tajnou kronikou (§ 142), kde jsou strážní stanoviště vyjmenována jako Enegen Gūjiletü, Čekčer a Čiqurqu; hory Čekčer a Čiqurqu leží v oblasti horního Kerulenu. Ongu (Onggu) – hraniční val či hradba, kterou dala řínská dynastie budovat proti stepním nájezdníkům severně od Žluté řeky a jejíž ostrahu svěřila önggütskému kmeni (odtud snad i jméno Ongutů). „Alexandrova hradba“ je islámská legendární zeď, kterou podle Koránu (súra 18) postavil Dhú l-Karnajn (ztotožňovaný s Alexandrem Velikým) proti národům Gog a Magog. Qara'un-Čidun (Tajná kronika: Qara'un-džidun) leželo podle Berezína poblíž velké čínské hradby. Čínské anály dodávají, že Najmani na Senggüma zaútočili, ale nezabránili mu spojit se s Ong-chánem a Čingischánem, kteří obsadili opevnění Alin-čaj. Berezín upozorňuje na pozoruhodnou okolnost, že Najmani sem táhli ze západu na pomoc spojencům až na daleký jihovýchod stepi.

merkitského kmene. Ten předvoj dorazil k Senggümovi, připravil se k boji, ale nepustiv se do bitvy se vrátil. Senggüm se také pohnul a prošel k Ongu. Oni – Najmani – provedli čáry, aby napadl sníh a nastala vánice. Význam čarování je ten, že odříkávají zaklínadla a kladou do vody kameny různých druhů: to způsobí mnoho deště.²³ Ten sníh a vánice se však obrátily proti nim samým; chtěli se vrátit a vyjít z těch výšin. Zastavili se na místě, které nazývají Kōjiten. Je známo, že na tom místě najmanský Bujuruq-chán a zmíněné mongolské kmeny, které s ním byly ve spojenectví, ztratili pro krutou zimu vládu nad rukama a nohama; vánice a tma byly takové, že množství lidí a čtvernožců sklouzlo z výšin a zahynulo.

Čingischán a Ong-chán se zastavili na břehu Aralu, to jest ostrova. V té době Džamucha se sdružením, které ho povýšilo na gürchána a přišlo spolu s Bujuruq-chánem, protože s nimi vyšla taková situace, se podruhé opět přiklonil na stranu Čingischánovu, vyplenil vozy těch kmenů, které ho povýšily na vládce, a přišel do služeb Čingischánových. Čingischán a Ong-chán přešli za Ongu a přezimovali na zimovišti zvaném Abdži'a-ködeger.²⁴ Za starých let bylo to místo zimovištěm Kungirátů; v době, kdy spolu válčili Kublaj-chán a Arik-Böke, svedli na tom místě bitvu. Země je tam bez-

23. Rašíd užívá turkomongolský termín *džadamiši*, od *džada* – magického „kamene počasí“ (bezoáru), jímž stepní šamani přivolávali déšť, sníh nebo bouři. Berezin připomíná, že obdobně ve Firdausiho eposu turecký čaroděj sesílá na Peršany bouři a mráz; podle Tajné kroniky (§ 143) čarovali Bujuruq-chán a ojratský Qutuqa-beki, avšak „bouře se obrátila proti nim“. Kōjiten (Berezin: Kuiten) znamená mongolsky „studený“. Bitva u Kōjitenu je známa i z Tajné kroniky (§ 142–143); čínské anály o ní mluví jako o skutečné bitvě, kdežto Rašíd a Tajná kronika líčí rozprášení nepřátel hlavně jako dílo nepohody. Tajná kronika je klade bezprostředně po Džamuchově zvolení gürchánem. Po rozprášení nepřátel podle Tajné kroniky Ong-chán pronásledoval Džamuchu po proudu Argunu, kdežto Čingischán táhl za Onon na tajčiuťského A'uču-bahadura; v té bitvě byl Čingischán raněn šípem do krku a zachránil ho jeho služebník Dželme, který mu celou noc vysával krev z rány. Obdobnou příhodu vypráví Rašíd v úvodní části díla, ale se jmény Bo'orču a Bo-roqu. K téže době klade Tajná kronika i příchod Sorqan-Širy a Džebeho do Čingischánových služeb.

24. Berezin: Utdžia-Kungur; Tajná kronika (§ 187, 191) zná místo jako Abdži'a-ködeger. Tajná kronika se od Rašída liší: podle ní Džamucha po bitvě u Kōjitenu vyplenil své vlastní spojence a odtáhl k Ong-chánovi, nikoli k Čingischánovi. Kublaj a Arik-Böke, vnuci Čingischánovi a synové Toluje a Sorqaqtani, vedli v letech 1260–1264 občanskou válku o trůn velkého chána; zvítězil Kublaj, pozdější zakladatel dynastie Jüan v Číně. Berezin: Džor-bige, Chudžin-bige, Tusun-buka. Podle Tajné kroniky (§ 165) nabídku sňatku odmítl Senggüm urážlivými slovy: „Kdyby naše dívka šla k nim, stála by u dveří a hleděla do kouta; kdyby jejich dívka přišla k nám, seděla by v čestném koutě a hleděla ke dveřím“ – tedy že spojení s Temüdzinovým rodem je pod jejich úroveň. Tus-buqu nazývá Tajná kronika Tusaqa.

vodá step; ti, kdo tam žijí, se zásobují sněhem. Té zimy si Čingischán vyžádal pro svého nejstaršího syna Džochiho Senggümovu sestru Ča'ur-beki a Ong-chán Čingischánovu dceru Qodžin-beki pro Tus-buqu, Senggüмова syna; ta věc se však nevykonala a nedošlo k ní, proč mezi nimi vzniklo jakési nedorozumění.

Příběh o Džamuchovi u Senggüma a o bitvě u Qaladžin-alat

[Plný nadpis: „Příběh o tom, jak Džamucha-sečen šel k Senggümovi, synu Ong-chánovu, a obrátil ho proti Čingischánovi, o jejich spojení s dalšími kmeny a o bitvě Čingischána s nimi na místě Qaladžin-alat.“]

Protože Džamucha byl v podstatě závistníkem a nepřejícníkem Čingischánovým, nesmírným pokrytcem a zločincem, šel v tu příhodnou dobu k Senggümovi a řekl: „Můj starší bratr Čingischán je zajedno s Tajang-chánem, vaším nepřítelem, a neustále k němu posílá posly.“ Svým teplým dechem vstúpil ten smysl do Senggümovy duše a Senggüm tomu upřímně uvěřil. Ujednal s ním: „Až Čingischán zaútočí, naše vojska se vrhnou ze stran a porazíme ho.“²⁵ Protože Čingischánův strýc Daritaj-otčigin a jeho bratranci Altan, syn Qutula-qa'ana, a Qučar, syn Nekün-tajšiho, jak bylo zmíněno, se na něho rozhněvali za to, že proti ustanovení vzali ve válce s Tatary kořist a Čingischán jim ji odňal, přidali se i oni k Senggümovi; a Tagaj-Qulaqaj z kmene Mangqutů a Muqur-Qa'uran, hlava kmene Adarkinů z Nirunů, se s tím shromážděním spojili, aby Čingischána porazili.

V té době táhl Senggüm odděleně od otce k místu, které nazývají Alat. Vyslal jako posla k otci jednoho ze svých begů jménem Sajiqan-Töde'en a zařídil to tak, aby se Čingischán a jeho vojsko ocitli promícháni se Senggümem a jeho vojskem. Hledal k tomu cíli příhodnou příležitost a radil se s Džamuchou. Džamucha nazýval Senggüma andou; s Čingischánem byli rovněž andy. Ústy zmíněného posla dal Senggüm zprávu: „Tento člověk, který ti prokazuje přátelství a náklonnost, syn Ölü-eke, to jest Čingischán,

25. Tajná kronika (§ 166) vkládá podobné osočení do Džamuchových úst na poradě u Senggüma, již se účastnili i Altan, Qučar a další Čingischánovi odpůrci. Berezin upozorňuje, že čínské analý chybně připisují Džamuchova slova Čingischánovi. Ölü-eke („matka Ölü“) je Rašidova podoba jména Čingischánovy matky, v Tajné kronice Hö'elün. Označení „syn Hö'elün“ místo otcova jména bylo v ústech protivníků pohrdavé.

zamýšlí takovou a takovou věrolomnost; rozhodli jsme se ho předejít a porazit.“ Ong-chán to slovo důrazně odmítal a neschvaloval; řekl: „Džamucha je tlachal, člověk bez cti, nezasluhující důvěry; jeho slova se nemají poslouchat.“ Mezitím uplynulo několik dní: Čingischán se od nich oddělil a utábořil se dále.

Podruhé, na jaře roku prasete, odpovídajícího roku 599,²⁶ vyslal Senggüm k otci posla a s krajním přeháněním mu vzkazoval: „Jak je možné, že lidé rozumní, kteří mají uši a dalekozraké oko, nedbají slov, která se říkají?“ Když Ong-chán uslyšel tu nadsázku, řekl: „Stali jsme se s ním andy a několikrát nám prokázal pomoc a šlechtnost majetkem i vším. Jak bychom proti němu mohli něco zamýšlet? Co mám říci? Ať vás zdržuji jakkoli, neposloucháte. Říkal jsem, že ve stáří mi upevnil kosti na jednom místě. Nyní, když mé řeči neposloucháte – jak tu věc chcete vykonat? Je-li to Boží vůle, čarujte!“ Řekl takové slovo a nesmírně se zarmoutil.

Potom tajně zapálili travnaté místo, kde se nacházel Čingischán. Protože nevěděl, jak se věc má, uvažovali takto: „Dříve si přál naši dceru Ča'urbeki pro svého syna Džochiho, a my jsme ji nedali. Nyní pošleme a vzkážeme, že dceru dáváme; ať přijdou, vystrojí hostinu a dají koně, abychom je snědli. Až přijde, chytíme ho.“ Poslali v té důležité věci Ukda-j-kundžata. Stolníka (*bökä'ül*) totiž v jazyce Najmanů a některých Mongolů nazývali *kunsat*, Mongolové pak *kundžat*.

Když Čingischánovi došlo pozvání, vydal se na cestu se dvěma *nökery*. Cestou se zastavil v domě Mönglik-ečigeho z kmene Qongqotanů, který byl otcem Teb-tengriho, zašel k němu a tam přespal. S Mönglik-ečigem se

26. Rok prasete 599 h. = 1203 (rok 599 h. začal 20. září 1202). Tajná kronika klade rozchod s Ong-chánem a bitvu u Qalaqaldžit-elet rovněž do tohoto roku. Tajná kronika (§ 167) líčí tento rozhovor dramatičtěji: Ong-chán namítá, že nebe by nemělo zalíbení v tom, kdo by pomýšlel na zlé proti synovi, o něhož se dosud opíral; Senggüm pak rozhněvaně odejde a otec ho nakonec zavolá zpět a svolí. Poslední Ong-chánova slova znějí u Berezina „čarujte“, novější edice rozumějí: „dokážete-li to, s pomocí Boží budete mít úspěch“. Zapálení trávy mělo zřejmě zbavit Čingischánova stáda pastvy a donutit ho přitáhnout blíže. Svatební hostina, na níž strana ženicha dodávala koně k zabíjení, se mongolsky nazývala *bu'uldžar* (Tajná kronika § 168: „přijďte jíst bu'uldžar“); Berezin čte místo Rašídova slova turecké „kůň, stádo“ a upozorňuje, že čínské anály mají „pít zasnubní víno“. *Bökä'ül* – dvorský úředník, který měl na starosti stravu vojska a rozdělování jídla na hostinách; Rašíd vysvětluje, že *kundžat* je jiné jméno téhož úřadu. Tajná kronika jmenuje Ong-chánova posla Bükidej.

poradil; ten mu dal odpověď: „Naši čtvernožci zhubli; vykrmíme je a pošleme jednoho člověka, aby hostinu vystrojil a jedl koně.“ Čingischán poslal posla zpět a sám se vrátil domů.²⁷

Potom Ong-chán a Senggüm zamýšleli vytáhnout válečně na Čingischána, který o té věci nevěděl. Jeden z předních begů Ong-chánových, jménem Jeke-Čeren, šel domů a řekl své ženě, jménem Alaq-Jidun: „Kdyby šel někdo o té chystané události oznámit Čingischánovi, jistě by takovému člověku prokázal mnoho dobrého a úcty.“ Žena mu na to odpověděla: „Aby tvé zmatené řeči, které vedeš, někdo neslyšel a nepokládal je za pravdu!“ Pasák koňského stáda z pasáků Čerenových přišel od stáda a přinesl mléko; jmenoval se Kišlik. Stál venku a tu řeč slyšel. Řekl svému druhovi Badajovi: „Slyšel jsi, co říkají?“ Čerenův syn, jménem Narin-Kejen, stál venku a brousil pilníkem šíp; slyšel tu řeč, která šla mezi otcem a matkou, a řekl: „Ó němí! Jaká to slova mluvíte a vyzrazujete tajemství?“ Badaj pochopil a řekl Kišlikovi: „Poznal jsem, jaká je to věc.“ Oba se ihned vydali na cestu a oznámili to Čingischánovi.²⁸ Společenství tarchanů, kteří jsou nyní známí – Chorezmi-tarchan, Tuman-tarchan a Sadaq-tarchan –, pochází z rodu toho Kišlika a Badaje: od té doby až dosud se oni, jejich kmen a pokolení z té příčiny stali tarchany a předními begy.

Potom, když Čingischán ta slova dobře pochopil, sám se postavil na místě zvaném Aral, vozům přikázal odtáhnout směrem k pahorkům Šilügeldžit a všechny poslal na stráž k místu Ma'u-ündür, za horu. Ong-chán přišel před horu Ma'u-ündür, na místo, kde rostly červené topoly a které Mongolové nazývají Hula'an-burqat. Dva nökeři z nökerů Alčidaj-nojana, jeden jmé-

27. Mönglik-ečiġe z Qongqotanů byl dávný věrný Jesüġejův druh, jemuž Jesüġej umíraje svěřil své děti; později se oženil s vdovou Hö'elün (odtud *ečiġe*, „otec“). Jeho syn Kōkōčü, šaman s titulem Teb-tengri („Nejnebeštější“; Berezin: But-Tengri), měl později při Čingischánově nastolení velký vliv, než ho chán dal zabít. Berezin soudí, že Čingischán nejel se dvěma, ale s deseti průvodci, jak uvádějí Tajná kronika i čínské anály, a že písař zaměnil perská slova „dva“ a „deset“; podle Tajné kroniky pak Čingischán místo sebe poslal na hostinu Buqataje a Kirataje.

28. Berezin: Eke-Džeran, Alak-Nidun, Barin-Kjuen. Tajná kronika (§ 169–170) vypráví tutéž scénu velmi podobně: Jeke-Čeren je tam mladším bratrem (správněji bratrancem) Altanovým, jeho žena se jmenuje Alaq-Jidun a syn Narin-Kejen, který rodiče okřikne, aby nevyzrazovali tajemství – Berezin proto správně opravuje „Barin“ na „Narin“. Kišlik a Badaj přijeli k Čingischánovi v noci. *Tarchan* – svobodník, osvobozený od daní a povinností, s právem volného přístupu k panovníkovi a beztrestností za několik provinění. Kišlik a Badaj dostali tuto hodnost podle Tajné kroniky (§ 187) po porážce Kerejtů spolu s Ong-chánovým zlatým stanem a jeho náčiním.

nem Tajču a druhý Čigidaj-jadir, odvedli koně do stáda: uviděli nepřítele, ihned utíkali a oznámili to Čingischánovi, který bezstarostně pobýval na místě Qaladžin-alat.²⁹ Ihned vytáhl, a když slunce vystoupilo do výše jednoho kopí, vojska obou stran se sešikovala proti sobě.

Protože Čingischán měl málo vojska, kdežto Ong-chán mnoho, radil se s begy: „Jak si počneme?“ Mezi begy, kteří tehdy byli v jeho službě, byl jeden Kehetej-nojan z kmene Uru'utů a jeden Qujildar-sečen z kmene Mangqutů, příbuzní jednoho: v době, kdy kmeny Uru'utů a Mangqutů změnily srdce, odpadly od Čingischána a spojily se s kmenem Tajčiutů, oba ti nevstoupili do odboje, provázeli ho a prokazovali mu služby. Když Čingischán svolal radu, Kehetej-nojan přejížděl bičem po hřívě koně, byl zamyšlen a na pochybách a neměl určité odpovědi. Qujildar-sečen byl Čingischánovým andou. Řekl: „Cháne, můj ando! Vyrazím a na tom pahorku, který je za nepřítelem a nazývá se Kōjiten, vetknu do země svou korouhev a ukážu svou zmužilost; zemřu-li, mám dva či tři syny: Čingischán je může vychovat a vypěstovat.“ [...] rovněž z rodu Mangqutů řekli: „Co je třeba? Měj důvěru! Vyrazíme na ně, dokud Pán Nejvyšší nějakým způsobem nedá zdar.“³⁰ Zkrátka, Qujildar vyrazil tak, jak řekl: Nejvyšší Stvořitel mu dal pomoc a cestu, takže prolétl za nepřítele a vetkl svou korouhev do země na tom pahorku Kōjiten.

Čingischán a ostatní begové podnikli společně útok: nejprve zahnali na útěk kmen Džirginů, jeden z kerejských kmenů, který byl nejlepším vojskem Ong-chánovým. Potom porazili kmen Tongqajitů, kteří jsou rovněž z

29. Berezin: Moandur, Ulan-Burgan, Ilčidaj-nojon, Čingtaj-Idur. Alčidaj byl syn Čingischánova bratra Qači'una, tedy chánův synovec. Hula'an-burqat znamená mongolsky „červené vrbové houštiny“.

30. Jména těchto mangqutských begů chybějí ve všech rukopisech. Tajná kronika (§ 171) líčí poradu jinak: Čingischán nejprve vyzve k útoku Džürčedeje z Uru'utů (zřejmě Rašídův Kehetej), ten váhá a bičem hladí hřívu koně, načež se přihlásí Qujildar a žádá, aby se Čingischán postaral o jeho sirotky. Uru'uti a Mangquti byly dva spřízněné rody proslulé bojovností. Berezin soudí, že bitva u Qaladžin-alat nebyla pro Čingischána vítězstvím – po ní ustupoval na sever a nakonec se musel skrýt u Baldžuny; nejspíš jen Senggümovo zranění zachránilo Čingischána před úplnou porážkou. Tak to líčí i Tajná kronika (§ 171–175), podle níž Qujildar byl v bitvě těžce raněn a později zemřel. Tajná kronika (§ 172–173) po bitvě vypráví, jak se k Čingischánovi v noci vraceli opozdílí druhové: Bo'orču, jemuž padl kůň, a Boroqul, který přivezl na koni raněného Čingischánova syna Ůgedeje a vysával mu krev ze šípové rány na krku. Čingischán pak ustoupil proti proudu Ulqui-Šilügeldžit k Dalan-nemürges.

Kerejtů; potom porazili Qori-Šilemün-tajšiho, který byl jedním z předních begů Ong-chánových, a byli blízko toho, aby pobili Ong-chánovy zbrojnoše a tělesné strážce. Senggüm podnikl útok; šíp ho zasáhl do tváře: z té příčiny kerejtské vojsko ztratilo šik, zastavilo se a nastal všeobecný zmatek, strach a rozpaky. Ta bitva je známá a proslulá u mongolských kmenů a ještě nyní se v příbězích říká „bitva u Qaladžin-alat“. Ta země leží na hranicích čínské země.

Pro jejich početnost nemohl Čingischán vydržet a ustoupil. Když se vrátil, větší část vojska se od něho oddělila: šel směrem k Baldžuně. Bylo to místo, kde bylo několik malých pramenů, které pro ně a jejich čtvernožce nestačily; z té příčiny dobývali vodu z bahna a pili ji. Potom odtud vyšli a šli na místo, které bude zmíněno. Společenství, které bylo v té době s Čingischánem u Baldžuny, bylo malé; nazývají je baldžuntu, to jest byli v tom tábořišti spolu s ním, neodloučili se od něho, mají pevná práva a jsou odlišeni od ostatních. Když odtud vyšli, opět se k němu shromáždila některá vojska a kmeny, jak bude řečeno.³¹

Příběh o podrobení Terge-Emela z Kungirátů

[Plný nadpis: „Příběh o tom, jak Čingischán vyslal poselství k Terge-Emelovi, begu kungirátského kmene, a jak ten se svými přívrženci a lidem přijal poddanství.“]

Potom, když se Čingischán vracel z bitvy u Qaladžin-alat, shromáždili se na místě u řeky zvané Or-müren, v končinách Keltegej-qada – je to velká řeka a hřbet –, tam, kde se nachází sídlo kmene Tagačarova. Spočítali vojsko: bylo čtyři tisíce šest set mužů. Odtud táhli rozdělení na dva oddíly podél břehů řeky Qalqa: dva tisíce tři sta mužů táhlo s Čingischánem po jedné straně zmíněné řeky a druhých dva tisíce tři sta mužů s kmenem Uru'utů

31. Baldžuna – jezero (či bažinaté jezírko) na severovýchodě Mongolska, podle některých badatelů jezero v dnešní Čítské oblasti v Zabajkalsku. „Pití vody z Baldžuny“ se stalo symbolem věrnosti: Čingischán podle čínských pramenů pozvedl kalnou vodu a přísahal, že se s těmi, kdo s ním ji pili, vždy podělí o dobré i zlé; jejich potomci (*baldžuntu*) požívali výsad. Tajná kronika epizodu nezná. Berezin upozorňuje, že čínské anály kladou bitvu u Qaladžin-alat až do doby po odchodu od Baldžuny, a soudí, že Ong-chán, neschopný vůdce, místo aby Čingischána dorazil, zůstal nečinný; Čingischánovo „zmizení“ nepřátele ukolébalo, čehož pak Čingischán obratně využil.

a Mangqutů po druhé straně.³² Táhli po proudu řeky a cestou přišli do končin tábořiště Terge-Emela, jednoho z begů kungirátského kmene. Poslali k němu posla se vzkazem: „Dříve jsme byli andy a švagry. Oni mají cestu strýcovství: vstoupí-li do mírných vztahů, budeme i my mírní a přátelé; začnou-li nepřátelství, budeme i my nepřátelí.“ Když v odpověď řekli příznivá slova, projevíli poslušnost a přidali se, Čingischán se na tom pochodu zastavil poblíž jezera a říčky, které nazývají Tüngge-nór a Quruqa-qorgan, rozložil tábořiště a nechal odpočinout a zotavit se z cesty.

Příběh o poselství Čingischána Ong-chánovi

[Plný nadpis: „Příběh o tom, jak Čingischán vyslal posla k Ong-chánovi a připomněl mu nároky, které si u něho zasloužil.“]

Potom Čingischán určil k poselství k Ong-chánovi muže z kmene Ildürginů jménem Arqaj-Džeün a dal mu vzkaz:³³

„Nyní jsem se zastavil u Tüngge-nóru a Quruqa-qorganu; tamní bratva je dobrá a moji koně zesílili. Nyní tedy, ó cháne, můj otče! Kdysi, za dávných časů, když ti tvůj strýc Gürchán řekl: ‚Místo mého staršího bratra Bujuruq-chána jsi mi nenechal a oba mé bratry, Taj-Temür-tajšiho a Buqa-Temüra, jsi zahubil,‘ z té příčiny tě přinutil k

32. Qalqa (Berezin: Chala) je řeka Chalcha, vlévající se do jezera Bujir. Keltegej-qada Berezin vykládá jako „křivá skála“. Tajná kronika (§ 175) uvádí jen 2 600 mužů, rozdělených rovněž na dvě poloviny. Berezin z údajů soudí, že Čingischánovi zbylo po bitvě ještě dost vojska, ačkoli Rašíd líčí jeho situaci jako zoufalou. Berezin: Terke-Amol; v Tajné kronice (§ 176) Terge a Emel jako dvě osoby. „Cesta strýcovství“ označuje vztah k příbuzným z matčiny strany: protože Čingischánova matka i manželka pocházely z Kungirátů, byli mu Kungiráti „strýci z matčiny strany“ (mongolsky *naqačú*). Známa je řeč Daj-sečena v Tajné kronice (§ 64), že Kungiráti nebojují o vládu, ale posílají své krásné dcery na vozech chánům za manželky. Tüngge-nór (Tajná kronika: říčka Tüngeli) se musel nacházet nedaleko Chalchy; Berezin vykládá jméno Quruqa-qorgan jako „ještější hradště“.

33. Berezin: Argaj-Džiun. Novější edice čtou Harqaj-Džeün; *džeün* znamená mongolsky „levý (levá ruka)“. Tajná kronika (§ 177) jmenuje posly Arqaj-Qasara a Sügegej-Džeüna. Berezin upozorňuje, že v tak podrobné podobě, rozčleněné do jednotlivých „nároků“, se Čingischánovo poselství nedochovalo v čínských análech ani v Tajné kronice; soudí, že Temüdzin byl ve skutečnosti Ong-chánovým vazalem, a proto musel své odpadnutí ospravedlnit tolika body obžaloby. Mongolští dějepisci přirozeně nechťeli připomínat dobrodiní, která naopak Ong-chán prokázal Čingischánovi. Berezin dodává, že zvláště v Tajné kronice Ong-chán jedná s Čingischánem stále jako se synem a válku i intriky vede jeho syn Senggüm, který se zřejmě obával, že otcovo místo nepřipadne jemu, ale stále mocnějšímu Čingischánovi.

útěku, zahnal tě do úzkého místa, které nazývají Qara'un-Qabčal, a obklíčil tě. Vyšel jsi odtud s několika lidmi – a kdo tě vyvedl, ne-li můj otec, který spolu s tebou udeřil na vojsko? Ještě jeden muž z kmene Tajčutů, jménem Udur-nojan, a druhý, Bugači, šli oba s několika lidmi spolu s tebou, a odtud odešli na místo a do stepi zvané Qara-buqa; prošeďse ji, nechali potom za sebou místo zvané [...], prošli místem Qulanan-Tulangutu, a prošeďse soutěskou, šli na místo, jehož jméno je Kušaur-nór. Tam hledali tvého strýce Gürchána; Gürchán se nacházel na místě zvaném Gurban-Telesüt. Odtud ho přinutili k útěku, takže se spasil útekem. Neví se, zda s dvaceti či s třiceti muži odešel do země Qašin, a potom už nikdy nevyšel ven ani se neukázal. Můj blažený otec takto vzal Gürchánovi panství a dal ti je, a proto ses s mým otcem stal andou; to je také příčina, proč tě nazývám chán-otče. Toto je tedy první nárok z nároků na vděčnost, které u tebe mám.³⁴

A dále, ó cháne, můj otče! To, co bylo z tvých lidí skryto a utajeno a kde zapadá slunce, zmizelo ti – uprostřed země Džavqut jsem hlasitým hlasem a zvučným křikem volal Džacha-gambua andu, a dávaje znamení sejmutím čapky jsem ho přivolával, to jest přivolával jsem ho rukou, a na to znamení jsem přivedl Džacha-gambua andu. Když jsem ho přivedl, můj nepřítel si na oplátku zasedl do zálohy: bojovníci kmene Merkitů podruhé zahnali Džacha-gambua andu na útěk; z lidskosti jsem ho vysvobodil. Člověka, který vyvedl Džacha-gambua andu ze země Džavqut, to jest z čínské země, a vysvobodil ho z rukou Merkitů – jakpak by ho zabili? Já jsem pak kvůli tobě zabil svého staršího bratra a zahubil mladšího. Řeknou-li: kdo jsou ti? Sača-

34. Qara'un-Qabčal (Berezín: Chara'un-Kypčal) – úzká soutěska, kde Gürchán Togrila obklíčil; Berezín ji ztotožňuje s Černým lesem z počátku kapitoly. Ostatní místní jména této pasáže (Qara-buqa „černý býk“, Qulanan-Tulangutu, Kušaur-nór, Gurban-Telesüt „tři...“) jsou neznámá a Berezínovy mongolské výklady jsou jen dohady. Tajná kronika (§ 177) dodává, že Ong-chán si tehdy průchod územím Merkitů vykoupil tím, že dal Tochtoovi svou dceru.

*beki, který byl mým starším bratrem, a Tajču-Quri, který byl mým mladším bratrem – ti to jsou. To je další z mých nároků.*³⁵

*A dále, ó cháne, můj otče! Jako slunce, vyšlé zpod mraku, přišel jsi ke mně, a jako oheň, tiše vyšlehnuvší ven, vyšel jsi přede mne: tvůj hlad jsem nenechal trvat do poledne a plně jsem tě nasýtil, a ani jeden měsíc jsem tě nenechal v nahotě, všechno jsem přikryl. Řeknou-li: jaký je toho smysl? Řekni: ten, že jsem svedl bitvu na místě zvaném Březový pahorek, to jest na místě, kde byly břízy, za místem zvaným Müriče-se'ül; vyplenil jsem kmen Merkitů, vzal jsem jejich stáda koní i dobytka, stany, tábor a všechny jejich dobré šaty a dal jsem to tobě. To, co jsem učinil, když jsem nenechal tvůj hlad přejít přes polovinu dne a tvou nahotu přes jeden měsíc – to je můj třetí nárok na tebe.*³⁶

A potom dále, v době, kdy se kmen Merkitů nacházel ve stepi Buqurke'er, vyslal jsem k Tochtoa-bekimu posla, aby vyzvídal a zjistil stav věcí. Protože se naskytla příhodná příležitost, nepočkal jsi na mne, přede mnou jsi ho zahnal na útěk a zajal jsi tam Tochtoa-bekiho ženy, Qutuqtaj-chatun a Ča'alun-chatun; odvedl jsi Tochtoova bratra Qudua a jeho syna Čila'una, oba; vzal jsi celý ulus a kmeny Uduit-Merkitů, a mně jsi nedal nic. Potom, v době, kdy jsme napadli Najmany a utkali se s nimi na místě Baj-Baraq-belčir, Qudu a Čila'un, které jsi oba odvedl a kteří se s tebou smířili, podruhé uprchli s voj-

35. Džavqut (Džaquť) – mongolské jméno severní Číny ovládané Džürceny (ťinskou dynastií). Džacha-gambu tehdy zřejmě pobýval u Tangutů či na čínském pohraničí. Sača-beki a Tajču z Jürkinů byli Čingischánovými bratřenci (Sača-beki byl vnuk Bartan-bahadurova bratra), proto je nazývá bratry; jejich popravu Čingischán vydává za službu Ong-chánovi, protože je spolu s ním stíhal. Berezin poznamenává, že čínské anály tento druhý bod podávají srozumitelněji. Tajču-Quri, jehož Čingischán nazývá mladším bratrem, byl podle Berezina synem Qutuqtu-Möngkera, Čingischánova strýce.

36. Březový pahorek – novější edice čtou jméno místa jako Qadiliq (Tajná kronika: Qadiqliq), s významem „místo, kde roste dřevo na šípy“; Berezin je vykládá z turecké „břízy“. Obrazy slunce vycházejícího z mraků a ohně, který tiše vyšlehně, jsou v Tajné kronice (§ 177) téměř totožné – obě díla zjevně čerpala z téhož mongolského podání Čingischánovy řeči. Řeka Qara je podle Berezina přítok Orchonu (Chara-usu), nedaleko Tuly; soudí, že jde o týž svazek otce a syna, uzavřený v Černém lese na Tule. Tajná kronika (§ 164, 177) cituje přísahu obdobně: „Když nás bude zubatý had podněcovat, nedejme se podnitit; věrme teprve, až si to ověříme zuby a ústy.“ Novější edice čtou místní jméno Hula'an-boldaut. Tento bod podle Berezina čínské anály vynechávají, kdežto Tajná kronika jej klade na začátek celé obžaloby.

skem a čeledí. Tam jednou Kōkse'ü-Sabraq, který stál na letním tábořišti, přitáhl spolu s Najmany a vyplenil tvůj ulus; v takové situaci jsem poslal Bo'orčua, Mukaliho, Boroqula a Čila'una, všechny čtyři: vzal jsem tvůj ulus zpět a odevzdal ti ho. To je čtvrtý z mých nároků.

A dále: odtud jsme spolu přišli na místo u řeky Qara, tam kde se nachází Hula'an-boldaut, poblíž hory, jejíž jméno je Džorqal-qun. Tam jsme uzavřeli smlouvu, že vystrčí-li mezi námi had, který má žihadlo i zub, své žihadlo a zub, neoddělíme se jeden od druhého, dokud se nevysvětlíme jazykem, ústy a zuby; to jest, řekne-li mezi námi někdo nějaké slovo úmyslně či neúmyslně, pak dokud se nesejdeme a nevyšetříme to sporem a ověřením, nebudeme to pokládat za pravdu, nezměníme své srdce a neoddělíme se jeden od druhého. Nyní mezi námi někdo řekl slovo s úmyslem, a ty ses, aniž ses se mnou sešel a aniž jsi vedl rozpravu a ověření, ode mne oddělil, uznal to slovo za pravdivé a spolehl ses na ně.

A dále, ó cháne, můj otče! Potom jsem vzlétl jako raroh k hoře Džurqu, přešel jsem Bujir-nór: chytil jsem pro tebe jeřáby, kteří mají nohy modré a popelavé barvy. Řekneš-li: kteří to jsou? – Kmen Dörbenů a Tatarů. Jindy jsem se stal modrým rarohem s prsy jako luk, přešel jsem za Kōke-nór, chytil jsem pro tebe modré jeřáby s modrým nohama a dal ti je. Řekneš-li: kdo jsou ti? Kmeny Qatakinů, Sal-džiutů a Kungirátů. A nyní jsou to právě ti, s jejichž pomocí mě strašíš. To je další z mých nároků na tebe.³⁷

A dále, ó cháne, můj otče! Jaký nárok sis na mne zasloužil, jaký užitek jsi mi přinesl? Já však mám na tebe všechny tyto nároky a několik

37. Obraz sokolníka, který svému pánovi chytá jeřáby, je typicky stepní: lov se sokoly a raroky byl výsadou vládců a vzorem služby. Berezin upozorňuje, že čínské anály, které počítají celkem pět bodů obžaloby, kladou tento bod jako poslední, kdežto Tajná kronika jej vynechává – snad proto, že Čingischán tyto války vedl ve svůj vlastní prospěch. Sám tento bod podle Berezina prozrazuje, že Čingischán byl Ong-chánovým vazalem, ačkoli se vydává jen za jeho přítele a spojence. Kōke-nór (Berezin: Kula-nor; Berezin sám ztotožňuje s Kōke-nórem z úvodní části díla) je zřejmě „Modré jezero“ v kraji horního Kerulenu, kde byl podle Tajné kroniky (§ 122) Temüďšin poprvé vyhlášen chánem, nikoli Kukunor v Tibetu. Berezin poznamenává, že Tajná kronika (§ 177) vyjadřuje přirovnání s károu jasněji a lépe, zatímco Rašídův text je zamlžený a opakuje se, snad proto, že Rašíd předložil nerozuměl. V Tajné kronice zní závěr zhruba: „Byl jsem jako jedno ze dvou kol tvé káry, jako jedna ze dvou ojí tvého vozu.“

výhod jsem ti zjednal. Ó cháne, můj otče! Proč mě strašíš? Proč neseďš klidně a v odpočinku? Proč nedopustíš, aby tvé snachy a synové sladce spali? Já, tvůj syn, jsem nikdy neřikal, že můj podíl je malý a že chci víc, nebo že je špatný a že chci lepší. Zlomí-li se u nějaké káry jedno ze dvou kol, nemůže se hnout. Vysílí-li se vůl u káry a kára zůstane s ním sama – odpřáhnou-li ho a pustí, zloděj ji ukradne; a neodpřáhnou-li ho a nechají ho u káry, vyhladoví a zajde. Zlomí-li se jedno ze dvou kol káry a vůl bude chtít táhnout, nemůže táhnout; vynaloží-li krajní úsilí, aby ji táhl, bude mít šíji rozedřenou; z té příčiny se bude nadarmo lopotit do větru a vysílí se. Jako ta dvoukolá kára – byl jsem jedním kolem tvé káry.“

Takové bylo poselství, které Čingischán poslal Ong-chánovi. Poselství, které poslal zvláště Altanovi a Qučarovi, bylo toto:

„Vy oba jste mysleli, že mě zabijete a necháte ležet pohozeného ve tmě na zemi, nebo mě ukryjete pod zemí. Předtím jsme hned napoprvé řekli dětem Bartan-bahadura a Sača-bekimu a Tajčuovi: ‚Jakpak zůstane naše tábořiště Onon-müren bez vládce?‘ Vynaložil jsem mnoho úsilí a námahy a řekl jsem: ‚Buďte vy králem a chánem.‘ Nesvolili jste. Byl jsem přiveden do krajní tísně. Tobě, Qučare, jsem řekl: ‚Ty jsi syn Nekün-tajšiho; mezi námi buď ty chánem.‘ – Nestal ses chánem. Tobě, Altane, jsem řekl: ‚Ty jsi syn Qutula-qa'ana, který byl králem: nyní buď také ty králem.‘ – Ani ty ses jím nestal. Když jste mi s velkým naléháním řekli: ‚Buď ty chánem,‘ stal jsem se na vaše slovo chánem a řekl jsem: ‚Tábořiště a sídlo předků a dědů ne nechám vyhladit, nedám zaniknout a nepokazím jejich cestu a řád.‘ Myslel jsem, že když jsem králem a stal jsem se předákem vojska pro mnoho zemí, je nezbytný závazek k přívržencům; bral jsem mnoho stád koní i dobytka, vozů, žen, chlapců a lidí a dával jsem je vám; pro vás jsem na stepním honu pořádal přehánění a obkličování zvěře

a hnal jsem k vám horskou zvěř. Vy, Altane a Qučare, oba nedovolte nikomu, aby se usazoval u pramenů tří řek.“³⁸

Potom Čingischán přikázal: „Řekněte Togrilovi:

,Můj mladší bratře Togrile! Jsi otrokem z doby mých otců a dědů. V tom smyslu jsem tě nazýval mladším bratrem, že Toqta-bo'ola, který byl dědem tvého otce, přivedli jako kořist oba, Čaraqa-lingqum a Tumbinaj-qa'an. Syn Toqta-bo'ola byl Sübegej-bo'ol; syn Sübegej-bo'ola Kököčü-Qirsa'an; syn Kököčü-Qirsa'ana Jeke-Qongtaqar; jeho syn jsi ty, Togril. Ulus, který chceš vzít – i kdybys vzal také můj ulus, Altan a Qučar ti ho oba nedají a nedopustí to. Každý z nás chtěl pít z modré číše chána-otce jako první; mysleli jste, že snad já za časného jitra vypiji dříve než všichni, a všichni jste záviděli. Nyní dopijte světle modrou číši a pijte: ty, můj mladší bratře, kolik jen dokážeš vypít.“³⁹

Nyní, Altane a Qučare, vy oba, kteří jste se přidali k mému blaženému otci, buďte s ním; nedopusťte, aby se řeklo, že věc, která se předtím stala, se stala skrze Džaut-quriho. Učiňte tak, abyste, až se vám nedostane, mi připomněli, že chán, můj otec, se brzy rmoutí a není stálý. Jestliže je někdo mnou rychle omrzen, ať je rychle omrzen i

38. Čingischán připomíná Altanovi a Qučarovi, že jej sami zvolili chánem (Tajná kronika § 123 a 179) a že on jim přenechal první právo na tento titul jako potomkům starších linií: Qučar byl syn Nekün-tajšiho, Altan syn Qutula-qa'ana. „Tři řeky“ jsou Onon, Kerulen a Tula, pramenící u hory Burchan Chaldun – kolébka Čingischánových Mongolů. Pořádání honu (*nerge*, velká leč s obklíčováním zvěře) patřilo k povinnostem chána vůči jeho lidem. Závěrečná výzva, aby „nedovolili nikomu tábořit u pramenů tří řek“, znamená, že jim svěřuje ochranu domoviny.

39. Togril (nezaměňovat s Ong-chánem, který se vlastním jménem jmenoval rovněž Togril) byl podle Tajné kroniky (§ 180) potomkem dědičného otroka (*bo'ol*) Čingischánova rodu, který přešel k Ong-chánovi. Berezin uvádí, že Tajná kronika vede jeho rodokmen shodně až na jméno praotce (Oqda místo Rašídova Tukena-Tudula); novější edice čtou u Rašída Noqta-bo'ol. Čaraqa-lingqum a Tumbinaj-qa'an byli předkové ze 4. a 5. pokolení před Čingischánem. „Modrá číše chána-otce“ – první doušek z číše na hostině byl výsadou nejváženějšího; Tajná kronika (§ 179) pronáší tato slova k Altanovi a Qučarovi. Berezin přiznává, že nezná žádného Džaut-quriho; podle jiných míst Rašídova díla i Tajné kroniky (§ 134) šlo o čestný titul *dža'ut-quri*, který obdržel od t'inského dvora sám Temüďzin za pomoc proti Tatarům – Čingischán tu tedy mluví o sobě. Berezin upozorňuje, že podle Rašída i Tajné kroniky Čingischán radí přeběhlíkům, aby Ong-chánovi věrně sloužili, avšak podle čínských analů je přímo přemlouvá k návratu; nejspíš je tehdy přemlouval zastřenými slovy, jejichž pravý smysl zůstal nejasný. Poslední věta zřejmě znamená: „tento rok s ním ještě přečkáte, příští zimu už sotva“ – novější edice čtou „budoucí zimu už nemusíte být naživu“.

vámi. Protože jste vstoupili do jeho družiny, je třeba, abyste letošní rok vydrželi; jistě budoucí zimu vydržíte.“

Potom Čingischán řekl: „Ó cháne, můj otče! Pošli posly. Když je pošleš, bude lepší, pošleš-li Altun-Ašuqa a Qulbariho, oba; a ne-li je, pošli z těch dvou jednoho. Tam zůstal v den bitvy černý valach Mukali-bahadura se stříbrnou uzdou a sedlem: pošli ho také s nimi. Ať také Senggüm anda pošle Bilge-bekiho a Töde'ena, oba, a nepošle-li oba, ať pošle jednoho z nich. Ať také Džamucha anda pošle dva posly. Ať také Čula a Qadži'un oba pošlou dva posly. Ať také Ačiq a Širün oba pošlou posly. Ať také Ala-buqa a Dajir oba pošlou posla. Ať také Altan a Qučar oba pošlou posla. Až ti poslové přijdou, půjdu-li přední cestou, ať mě hledají na cestě u Bujir-nóru, v horní části řeky. Půjdu-li zpáteční cestou, vyjdu cestou přes Qychar-Qalturqan [...] a sestoupím: na tom místě ať mě přijdou hledat.“⁴⁰

Když poslové přišli a tu řeč Ong-chánovi řekli, Ong-chán pravil: „Pravda je na jeho straně a nespravedlnost se stala jemu. Ale odpovědět na to umí můj syn Senggüm.“

Příběh o Senggümově odpovědi: „Budeme bojovat; kdo zvítězí, bude chánem“

Senggüm řekl: „On, který mě nazýval andou, nazýval mě *tochtoa-bö'e*; mého otce, kterého nazýval chánem-otcem, nazýval *kidu'ači ebügen*, vrah-starec. Kam bychom posílali posly? Budeme válčit: zvítězí-li on, náš ulus bude jeho; zvítězíme-li my, jeho ulus bude náš.“ Řekl toto slovo. Svým předním begům, Bilge-bekimu a Töde'enovi, oběma přikázal: „Vytáhneme

40. Berezin: Kul-buru, Tudan, Chadžiun, Širojun. Výčet poslů, které si Čingischán přál k mírovému jednání, se v jiných pramenech nenachází. Ačiq-Širün je podle úvodní části Rašídova díla i Tajné kroniky jedna osoba, kerejský beg z rodu Džirginů. „Řekou“ se tu podle Berezina nejspíš míní Chalcha; název místa na zpáteční cestě je v rukopisech porušen. Tajná kronika (§ 178) vkládá Ong-chánovi do úst sebeobviňující zvolání: „Běda! Odloučil jsem se od svého syna... Spatřím-li teď svého syna a pomyslím na něj zle, ať vyteče má krev“ – a na znamení přísahy si propíchl prst nožem na řezání šípů a krev nalil do březové nádoby. Berezin poznamenává, že čínské analý Ong-chánovu odpověď vynechávají.

s vojskem; rozviňte korouhve, bijte do bubnů, vyved'te běhouny, abychom podnikli útok a vydali se na Čingischána.“⁴¹

Příběh o Baldžuně a o podrobení velkého kmene Kungirátů

[Plný nadpis: „Příběh o tom, jak velký kmen Kungirátů přijal poddanství a vstoupil do služeb Čingischánových na místě, kde pil vodu Baldžuny, a jak se k němu shromáždili a podrobili další begové a kmeny.“]

Když Čingischán vyslal posla k Ong-chánovi, podrobil si všechny nejpřednější z kmene Kungirátů a šel k Baldžuně. Kmen Qorlasů zahnal na útěk Butua z Ikiresů; uprchnuv před nimi, připojil se Butu na tom místě k Čingischánovi a pobývali tam spolu a pili vodu Baldžuny.⁴² V té době se Džoči-Qasar nacházel odděleně od Čingischána: vojsko Ong-chánovo mu vyplnilo ženy a děti na místě Qara'un-Čidun. Skryl se útekem a byl tak bez prostředků a pomoci, že vařil mršiny a nečistoty, jimi se živil a od té potrawy zeslábl. Dorazil do tábořiště u Baldžuny k Čingischánovi.

Ong-chán po předchozí bitvě, kterou svedl s Čingischánem na místě Qaladžin-alat, přišel na místo Qit-Qulqat-alat. Daritaj-otčigin, strýc Čingischánův; Altan-Dže'ün, syn Qutula-qa'ana, strýce Čingischánova otce; Qučar-beki, syn Nekün-tajšiho, strýce Čingischánova; Džamucha z kmene Džadžirátů; kmen Ba'arinů; Sügegej; Togril z rodu Toqta-bo'ola; Tagaj-Qulaqaj, kterého nazývali Tagaj-kehürin, z kmene Mangqutů; Qutu-Temür, beg tatarského kmene – ti všichni se spojili a uspořádali poradu: „Podnikněme noční přepad na Ong-chána a buďme sami vládci: nepřidáme se ani k

41. Berezin čte Senggümův výraz nejisté jako „poslušný sluha Tochtoy“; podle Tajné kroniky (§ 181) šlo o *tochto'a bö'e*, „šaman Tochtoa“ – posměšnou přezdívku, kterou prý Temüdzin Senggümovi dával. Výraz *kidu'ači ebügen* (Berezin: kidiši ebügen) Berezin správně vykládá jako „vrah-starec“. Podle Tajné kroniky se jeden z Čingischánových poslů vrátil, druhý zůstal u Ong-chána, protože u Togrila měl manželku.

42. Butu z Ikiresů (Tajná kronika: Butu-küregen) byl Čingischánův zeť, manžel jeho sestry Temülün. Berezin uvádí, že o připojení Butua mluví i čínské anály, kdežto Tajná kronika (§ 182) zmiňuje u Baldžuny příchod jiných osob, mezi nimi muslimského obchodníka Asana (Hasana) z önggütského panství, který přihnál stádo skopců na výměnu za kožešiny. Tajná kronika (§ 183) líčí, jak Qasar se třemi syny unikl, putoval po úbočích hory Qara'un-džidun a živil se syrovými koženými řemeny a šlachami, až našel bratra u Baldžuny. Berezin soudí, že čínské anály bídou u Baldžuny přehánějí, ale že Čingischán se do takové pustiny jistě neuchýlil bez krajní nouze: nemohl Ong-chánovi vzdorovat a snažil se získat čas, aby na svou stranu přitáhl kmeny.

Ong-chánovi, ani k Čingischánovi a nepokloníme se.“ Ta zpráva došla k Ong-chánovi: napadl je a vyplenil je; z té příčiny se Daritaj-otčigin, kmen Ba'arinů, kmen Saqajitů, jeden z kerejských kmenů, a kmen Tongqajitů podrobili Čingischánovi; Altan-Dže'ün, Qučar-beki a Qutu-Temür z Tatarů odešli k najmanskému Tajang-chánovi.⁴³

Příběh o tažení od Ononu a o konci Ong-chána

[Plný nadpis: „Příběh o tom, jak Čingischán vytáhl od řeky Onon do války s Ong-chánem, o porážce Ong-chána, o jeho zabití v zemi Najmanů rukou Qori-Sübečiho, jednoho z begů Tajang-chánových, o zabití Senggüma rukou Qylyč-Qary, bega kmene Qalačů, a o nastoupení Čingischána na trůn.“]

Čingischán v létě zmíněného roku prasete, odpovídajícího roku 599, pil vodu Baldžuny; na podzim téhož roku odtud vyšel, a shromáždil přívržence a stoupence v horním toku řeky Onon, zabral se úmyslem napadnout Ong-chána. Qali'udara z kmene Džürjatů a Ča'urqana z kmene Urjangqatů – oba byli známí jako někeři oddaní Džoči-Qasarovi – vyslal jako posly k Ong-chánovi jménem Džoči-Qasarovým a naučil je říci: „Poslal nás Džoči-Qasar. A on říká: ‚Mé srdce se odvrátilo od mého staršího bratra: ať jsem sebevíc chtěl najít k němu cestu a východ, nemohl jsem se nijak dostat k tomu, abych se s ním spojil. Slyšel jsem, že má žena a mé dítě jsou u chána, mého otce; již dosti dlouho je mým příbytkem suché proutí a tráva, mou podhlavnicí cihly a kamení a toulám se osamělý, bez přítele a důvěrníka. Vložil jsem naději v chána, svého otce, a tajně jsem poslal tyto posly

43. Berezin: Hum-Barin a kmen Chonchojut; Berezin je pokládá za zkomoleniny a navrhuje číst kmen Ba'arinů a Tongqajitů, jak zde překládáme. Toto spiknutí zná Rašíd i z úvodní části díla, Tajná kronika o něm mlčí. Rozpad Ong-chánovy koalice ukazuje, že jeho spojenci – Čingischánovi příbuzní i Džamucha – bojovali především za vlastní nezávislost. O Altanovi, Qučarovi a Daritajovi Rašíd výše uvedl, že byli nakonec všichni zabití.

k chánovi a přeji si svůj kmen, vojsko, ženu a děti. Až dosáhnu své čeledi, pokořím se, podrobím a předstoupím s upřímným srdcem.“⁴⁴

Ong-chán, protože ti poslové byli Džoči-Qasarovými vlastními a známými lidmi a on je odedávna znal při něm, nijak si nepomyslel, že by je Čingischán poslal podvodně a tak je naučil; a protože se v té době Čingischán nacházel v nejisté situaci a Džoči-Qasar se toulal bez přístřeší, byl pevně přesvědčen, že ta slova jsou čistě pravdivá a upřímná; přijal je příznivě, prokázal poslům čest a poslal je zpět. Spolu s nimi poslal ze svých nôkerů jednoho jménem Itürgen. K přísaze vypustil trochu krve do rohu, který uchovávají k přípravě klihu, a poslal ji po nich: neboť mongolský obyčej je takový, že si přísahu navzájem vyjadřují pitím krve.

Všichni tři se spolu vydali na cestu a šli po silnici. Čingischán šel z opačné strany s vojskem, aby napadl Ong-chána. Náhle padl Qali'udarův zrak na Čingischánovu korouhev: pomyslel si, aby ji snad neuviděl i Itürgen a neuprchl, protože měl dobrého koně. Ihned sesedl a vzal přední nohu svého koně pod záminkou, že se mu do kopyta dostal kámen a kulhá. Přiměl Itürgena sesednout a řekl: „Podrž přední nohu mého koně, než mu vyčistím kopyto.“ Itürgen vzal přední nohu do rukou a on ji několikrát čistil, takže se Itürgen zabavil tím. Náhle přitáhl Čingischán s vojskem, promluvil k Itürgenovi a poslal ho k Džoči-Qasarovi, neboť ten zůstal v té válce pěší, protože mu odvedli čeleď.⁴⁵ Čingischán pustil ty dva posly vpřed jako prů-

44. Tajná kronika (§ 183–184) vypráví tutéž lest: posly byli Qali'udar z Džürjatů a Ča'urqan z Urjangqatů a Qasarův vzkaz v ní zní takřka stejně („mou podhlavnicí je hrouda hlíny... hledám bratra a nenacházím ho“). Berezin (i Tajná kronika) připomíná, že Ong-chán mezitím, pokládaje Čingischána za poraženého, dal postavit zlatý stan a oddával se hodování. Rašíd tu naráží na nádobku z rohu (novější edice rozumějí: z kůry stromu, z něhož se získává klih) s krví, kterou Ong-chán jako přísahu poslal Qasarovi. Tajná kronika (§ 184) uvádí, že Ong-chán poslal krev v rohu (*eber*) a že jej doprovázel Itürgen. Berezin odkazuje k popisu mongolských přísah u Mírchvánda.

45. Berezin opravuje místo v úvodní části díla (kde stojí „dal oštěz koně“) na „dal přední nohu koně“. Podle Tajné kroniky (§ 184) byl Itürgen po příchodu k Čingischánovi odeslán ke Qasarovi, „aby s ním Qasar naložil, jak uzná za vhodné“, a Qasar ho zabil. Rašíd se o jeho dalším osudu nezmiňuje. Berezin: Čechim-Undyr; Tajná kronika: Džedžer-ündür („Džedžerské výšiny“). Podle Tajné kroniky (§ 185) se Kerejti bránili tři dny a noci, než se vzdali; jejich statečného velitele Qadaq-ba'atura z Džirginů Čingischán pro věrnost jeho pánovi omilostnil. Bitvu lze datovat do podzimu 1203. Tajná kronika dále vypráví, že Čingischán rozdělil kerejtský lid mezi své druhy: Tagaj-bahadurovi ze Suldušů dal sto domácností kerejtských Džirginů, Badajovi a Kišlikovi Ong-chánův zlatý stan s náčiním a jeho vlastní stráž a povýšil je na tarchany; zimu pak Čingischán strávil v Ab-dži'a-ködeger.

vodce, v noci se nezastavoval a stále táhl. Na místě zvaném Džedžer-ündür dostihl Ong-chána a vstoupili do bitvy. Porazil Ong-chána a vzal celé kerejské království i vojsko.

Ong-chán a jeho syn Senggüm se dali na útěk a odešli s nějakým počtem lidí. Ong-chán cestou říkal: „Od člověka, od něhož jsem se neměl oddělovat, jsem se oddělil; anebo jsem se vzdálil od člověka, od něhož se vzdálit bylo namístě. A všechno toto odloučení, žal, neštěstí, strádání, toulání a bezmoc zakouším z ruky člověka s nafouklou tváří.“ Tím slovem narážel na svého syna Senggüma, jehož tvář a líce měly takový vzhled: z přílišného zármutku užil takového výrazu k jeho popisu místo jeho jména.⁴⁶ Na tom útěku a vzdalování dorazil cestou do země Najmanů, na místo zvané Nekün-usun. Dva begové Tajang-chána, najmanského vládce, jeden jménem Qori-Sübeči a druhý Tüng-Ša'al, kteří tam byli v těch končinách na stráž, ho tam chytili a zabili. Jeho hlavu odnesli svému vládci Tajang-chánovi.

Tajang-chán takový čin neschválil a řekl: „Takového velikého stařeckého vládce, proč jste ho zabili? Bylo třeba přivést ho živého.“ Prikázal Ong-chánovu hlavu okovat stříbrem a nějaký čas ji kladl na svém trůně na znamení úcty a projev cti, jak je vše vyloženo v oddílu o Kerejtech a v oddílu o Najmanech.

46. Ong-chánova věta je u Berezina nejasná; novější edice ji chápou jako hořký paradox: „Oddělil jsem se od toho, od koho jsem se oddělit neměl, a spojil se s tím, s kým bylo lépe se rozejít.“ V Tajné kronice (§ 177) Temüdzin Senggümovi vzkazuje, že on sám je „syn narozený v šatech“ (přijatý), kdežto Senggüm „syn narozený nahý“ (vlastní), a že chán-otec se o oba staral stejně. Tajná kronika (§ 188–189) vypráví, že Ong-chán, zízivý, přišel k řece Nekün-usun (Didik-saqal), kde ho najmanský strážce Qori-Sübeči nepoznal, nevěřil jeho slovům, že je kerejský Ong-chán, a zabil ho. Tajang-chánova matka Gürbesü pak dala hlavu obětovat s hudbou, ale když se hlava na ni „usmála“, Tajang-chán ji rozšlapal – což starci pokládali za zlé znamení. Berezin připomíná, že podle Sagang-sečena a jiných pozdních mongolských kronik byl Ong-chán poražen až po tažení na Sarty. Berezin připomíná, že boj s Ong-chánem, Čingischánovým ochráncem a vrchním pánem, se připravoval dlouho a měl rozhodující vliv na celý další osud Čingischánův, proto se v lidovém podání uchoval lépe než jiné události. Přesto mu mongolští dějepisci nevěnují náležité místo: Altan tobči o něm vůbec nemluví, Sagang-sečen jen letmo, z muslimských autorů Džuvejní stručně (rovněž k roku 599 h.), kdežto u Mírchvánda zaujímá významné místo. Ohlas této legendy nachází Berezin i v ruských sibiřských letopisech, podle nichž byl otec Tajbugy, praotce sibiřských chánů, „car“ jménem On, zabit prostým Tatarem Čingijem.

Senggüm, syn Ong-chánův, v tu dobu, když jeho otce chytili a zabili, utekl, vyšel ven skrze vesnici zvanou Iši-q-balgasun, skrze končiny Čöl se dostal na okraj mongolské země a odtud odešel do země Buri-Tibet, to jest země Tibet. Některé z těch zemí vyplenil; nějaký čas tam žil a pustošil je. Kmeny a obyvatelé Tibetu se shromáždili a obklíčili ho na jednom místě, aby ho chytili, ale on se odtud skryl, unikl z rukou toho kmene a utekl. Přišel do končin země Chotan a Kašgar, na místo zvané Kusaqu-Čar-kuša. Jeden z begů kmene Qalačů, jménem Qylyč-Qara, který byl begem a správcem toho místa, ho chytil a zabil. Říká se, že ten beg potom zajal Senggümovu ženu a dítě, poslal je do služeb Čingischánových a stal se mu poslušným a podřízeným.⁴⁷

Takový byl konečný osud vládců kerejských kmenů, konec blahobytu té dynastie a vyhasnutí jejich rodu a linie.

Příběh o nastoupení Čingischána na chánský trůn

[Plný nadpis: „Příběh o nastoupení Čingischána na chánský trůn poté, co svrhl Ong-chána, jenž byl ctihodným vládcem, a o upevnění královské vlády v jeho rukou.“]

Když Čingischán porazil vojsko Ong-chánovo, rozbil ho i s jeho synem a obrátil na útěk, kerejské kmeny se mu podrobily a tu oblast a ulus přivedl pod svou moc. V zimě toho roku, který je rokem prasete, odpovídajícím roku 599 hidžry, se na místě zvaném Teme'en-ke'er zabral lovem, a vrátiv se jako vítěz a přemožitel z války, přišel radostný a šťastný do svých sídel a do pozeňnaných ord. Protože mu bylo dáno tak veliké vítězství, královská vláda se v jeho rukou upevnila a kmeny ze všech stran přijaly poddan-

47. Iši-q-balgasun (Berezin: Ašik) – *balgasun* je mongolsky „město“; Čöl je turkicky „poušť“ (zde Gobi). Buri-Tibet je název Tibetu doložený i u Plana Carpiniho (Burithabeth). Tajná kronika (§ 188) uvádí, že Senggüm uprchl do pouště, kde ho opustil jeho koniář, a nakonec zahynul v zemi Kučar (Kuča ve Východním Turkestánu) u kmene Qalačů. Rašid má místo Qalačů „kmen Qylyč“; opravujeme podle novějších edic. Berezin poznamenává, že Rašid popisuje Senggümovu cestu podrobněji než ostatní prameny.

ství, uspořádal velké shromáždění, a na poděkování za to veliké dobrodiní vydal dobré a pevné zákony (*jasaq*) a šťastně usedl na chánský trůn.⁴⁸

48. Teme'en-ke'er (čínsky řeka Temege) Berezin vykládá z mongolského *teme'en*, „velbloud“. Rašíd sem klade Čingischánovo nastoupení na chánský trůn, zatímco Tajná kronika (§ 123) klade Temüdzinovo zvolení chánem Mongolů mnohem dříve; slavné vyhlášení Čingischánem na velkém kurultaji u pramenů Ononu a přijetí císařského titulu přišlo až roku 1206, po porážce Najmanů. *Jasaq* (jasa) – Čingischánův zákoník a souhrn jeho nařízení, základ mongolského práva, na který se odvolávali všichni jeho nástupci. Touto kapitolou končí Berezinův svazek z roku 1868, nazvaný „Dějiny Čingischána do jeho nastoupení na trůn“; další Čingischánovy dějiny (porážka Najmanů, kurultaj roku 1206, tažení do Číny a na Chorezm) přeložil Berezin v pokračování, vydaném v Trudech Východního oddělení v roce 1888.

Tiráž

Rašíd ad-Dín: Dějiny Čingischána. Díl první – předkové a cesta k trůnu

Český výbor s vysvětlivkami podle ruského překladu I. N. Berezina (Petrohrad 1868)

Staré texty, 2026 – www.stare-texty.cz

O Starých textech

Staré texty jsou digitální knihovna českých překladů historických pramenů z volného díla – pamětí, cestopisů, kronik a dalších svědectví lidí, kteří u událostí sami byli. Knihy jsou zdarma ke stažení ve formátech EPUB a PDF na www.stare-texty.cz. Překlady vznikají s pomocí umělé inteligence; u každé knihy je uvedeno, z jakého vydání se překládalo, co je přeloženo celé a co zkráceno.

O zakladateli

Staré texty založil a provozuje JUDr. Libor Petříček, advokát a milovník historie. Cílem projektu je zpřístupnit českým čtenářům původní historické prameny, tedy svědectví očitých svědků, zdarma a v češtině.

Volné šíření

Tuto knihu můžete volně šířit, kopírovat, tisknout, upravovat i dále publikovat, avšak nikoli komerčně (licence Creative Commons Uveďte původ – Neužívejte komerčně 4.0, CC BY-NC 4.0). Podmínkou je uvést jako původní zdroj Staré texty s odkazem na www.stare-texty.cz, například: „Zdroj: Staré texty, www.stare-texty.cz“.

Komerční užití (prodej, placený obsah, reklama apod.) je možné jen s předchozím souhlasem provozovatele Starých textů. O souhlas lze požádat e-mailem na liborpetricek@gmail.com.